

T. C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDA SOSYO-MEKÂNSAL
AYRIŞMA**

NİZAMETTİN YİĞİT

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ BİLAL GÖRENTAŞ

KİLİS

2025

ÖZET

TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDA SOSYO-MEKÂNSAL AYRIŞMA

Nizamettin YİĞİT

Coğrafya Ana Bilim Dalı

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bilal GÖRENTAŞ

Sayfa: 129

Yıl: 2025

Bu tezin amacı 1921 Ankara Antlaşması ile belirlenen Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında, sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl gerçekleştiğini incelemektir. Çizilen bu sınırla birlikte, tarih boyunca bir arada yaşayan toplumlar, iki farklı sosyal ve siyasal rejim altında yaşayarak ayrılmış ve iki farklı kimlik ve coğrafyayı inşa etmiştir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı, bu ayrılmış toplumların Kilis'te yeniden bir araya gelmesine neden olmuş ve sınırın etkilerini derinlemesine anlamak için önemli bir araştırma alanı sunmuştur. Bu bağlamda, Kilis'te yaşayan 26 katılımcıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla, sınırın kimlik inşası, toplumsal hafıza ve iki ülke arasında ortaya çıkan mekânsal ayrışma üzerindeki etkileri; hikaye, söylem ve anlatılar üzerinden analiz edilmiştir. Bulgular, sosyo-mekânsal ayrışmayı inşa eden anlatıların Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar uzandığını, etnik yapı ve kültürel farklılıkların sosyo-mekânsal ayrışmada etkili olduğunu göstermektedir. Yerel halkın, Suriye iç savaşı'nın ilk yıllarında sığınmacılara olumlu yaklaşırken, süreç uzadıkça tepkisel bir tutum geliştirdiği tespit edilmiştir. Sınır üzerine inşa edilen bu çalışma, Kilis ilinde sosyo-mekânsal ayrışma dinamiklerinin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca sınırların sadece ayrışma değil, aynı zamanda etkileşim ve dönüşüm alanları olduğunu vurgulayan bu araştırma, coğrafya ve sınır araştırmaları literatürüne de katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Söylem ve Anlatı, Ayrışma, Coğrafya ve Sınır, Kilis İli

ABSTRACT

SOCIO – SPATIAL SEGREGATION ON THE TÜRKİYE – SYRIA BORDER

Nizamettin YİĞİT

Department of Geograpy

Kilis 7 Aralik University, Graduate Education Instute

Supervisor: Dr. Insructor Member Bilal GÖRENTAŞ

Page: 129

Year: 2025

The aim of this thesis is to examine how socio-spatial segregation takes place in the Kilis section of the Turkiye-Syria border, determined by the 1921 Ankara Treaty. With this border drawn, societies that have been separated by living under two different social and political regimes and built two different identities and geographies. The Syrian Civil War, which started in 2011, caused these separated societies to come together again in Kilis and provided an important research area to understand the effects of the border in depth. In this context, through in-depth interviews with 26 participants living in Kilis, the effects of the border identity construction, social memory and spatial separation between the two countries were analyzed through stories, discourses and narratives. The findings show that the narratives that construct socio-spatial segregation date back to First World War and that ethnic structure and cultural differences are effective in socio-spatial separation. It has been determined that while the local people were positive towards refugees in the first years of the Syrian Civil War, they developed a reactive attitude as the process dragged on. This study, built on the border, contributed to the understanding of socio-spatial segregation dynamics in Kilis province. In addition, this research, which emphasizes that borders are not only areas of interaction and transformation, has also contributed to the gegraphy and border studies litarature.

Key Words: Discourse and Narrative, Separation, Geograpy and Border, Kilis Province

ÖN SÖZ

Sınırların tarihi günümüzdeki sınır anlayışından çok uzak olmakla birlikte İlk Çağlara kadar uzanır. Ancak sınırlar, son iki yüzyılda dünyanın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmuştur. 1648 Westfalya Antlaşması ile hukuki temelleri atılan ulus-devlet sınırlarının gelişmesinde özellikle Fransız İhtilali ile birlikte yükselişe geçen milliyetçilik akımı etkili olmuştur. İlerleyen süreçte meydana gelen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda, sınırları keskin bir şekilde belirlenmiş yeni bir politik düzen kurulmuştur. Daha önce sınırları olmayan, aynı coğrafya içinde yaşayan toplumlar, sınırları çizilmiş ulus-devletlere ayrılarak kendi ulusal kimliklerini inşa etmişlerdir.

Ulus-devlet ve sınırlar, ekseninde gelişen bu politik düzenin en önemli yansımalarından biri de Orta Doğu'da gerçekleşmiştir. Osmanlı Dönemi ve daha öncesinde sınırları keskin olmayan, ortak bir coğrafya içinde yaşayan toplumlar, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte oluşturulan sınırlar içerisinde kendilerini Türkiyeli, Suriyeli, Iraklı, Arabistanlı veya Lübnanlı olarak tanımlamaya başlamış ve farklı bir ulus inşa sürecinden geçmişlerdir. Böylelikle sınırlar, sosyo-mekânsal ayrışmanın baş aktörü olarak karşımıza çıkmış ve daha önce aynı coğrafyayı paylaşan toplumların, iki farklı coğrafyayı ve kimliği nasıl inşa ettiğini araştırmak önemli bir alan haline gelmiştir.

Bu çalışma sürecinde, öncelikle benimle görüşmeyi kabul eden ve sorularımı içtenlikle yanıtlayarak bu tezin ortaya çıkmasına katkı sağlayan katılımcılara teşekkür ederim.

Bilgi ve görüşleriyle teze katkı sunan, kütüphanesini bana açarak kaynak bulma konusunda yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk İncili'ye teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu konuyu seçmemde büyük katkıları olan ve bana coğrafya disiplininde yeni bir bakış açısı kazandıran; iki farklı mekânın, coğrafyanın ve kimliğin nasıl inşa edildiğini ve coğrafi bir yaklaşımla nasıl araştırılması gerektiğini öğreten danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Bilal Görentaş'a teşekkürlerimi sunarım.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, kullanmış olduğum tüm bilgiler ve yorumlar için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili bu beyanıma aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Nizamettin Yiğit

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
HARİTALAR DİZİNİ.....	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1.1. SINIRIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	7
1.1.1. Sınır, Hudut ve Sınır Boyları.....	7
1.1.2. Sınırın Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi ve Fonksiyonu.....	11
1.1.3. Sınır Tipolojisi.....	18
1.1.4. Sınırlar, Ulus-Devlet ve Teritorya.....	21
1.1.5. Coğrafya, Sınır ve Kimlik.....	26
1.2. TÜRKİYE-SURİYE SINIRI ve KİLİS.....	35
1.2.1. Araştırma Sahasının Konumu, Coğrafi ve Tarihi Özellikleri.....	35
1.2.2. Türkiye-Suriye Sınırının Tarihi Arka Planı.....	37
1.2.3. Türkiye-Suriye (Kilis) Sınırının Tarihi Arka Planı.....	43
1.2.4. Sınır Sonrası Kilis'in Coğrafi, Ekonomik ve Sosyal Durumu	47
1.2.5. Türkiye-Suriye İlişkileri ve Sınırlar.....	51
İKİNCİ BÖLÜM.....	54
2.1. YÖNTEM.....	54
2.1.1. Veri Toplama.....	55

2.1.2. Veri Analizi.....	57
2.1.3. Türkiye’de Yapılan Sınır Çalışmaları	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	64
3.1. TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDA SOSYO-MEKÂNSAL AYRIŞMA.....	64
3.1.1. Suriye’de Kalan Topraklar: Pasavan Rejimi ve Sınır Kurulumu.....	66
3.1.2. Mayıs Öncesi Dönem: Sınır Kurulumu ve Sınırsız Sınırlar.....	69
3.1.3. Sınırın Karanlık Yüzü: Mayınlar.....	73
3.1.4. Sınırın Ahlaki Ekonomisi: Sınır Ticareti mi? Kaçakçılık mı?.....	78
3.1.5. Dini Bayramlar, Akrabalık Bağları ve Dikenli Teller.....	82
3.1.6. Tarihi Hafızadaki Altın Söylem: Yemen’den Dönen Osmanlı Askerleri.....	86
3.1.7. Toplumsal Hafızanın Unutulmaz Hikayesi: Tibil ve Nübül Meselesi.....	90
3.1.8. Suriye Deneyimleri ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma.....	93
3.1.9. Türkiye’nin Suriye’deki Varlığı: Sosyo-Mekânsal Ayrışmanın Yeni Sınırları mı?	97
3.1.10. Sınırın Yüzüncü Yılında Sosyo-Mekânsal Ayrışma.....	102
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	109
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA.....	114
Ek-1 Görüşme Formu.....	120
Ek-2 Katılımcı Listesi.....	122
Ek-3 Etik Kurul Raporu	124
Ek-4 Türkiye-Suriye Sınırının Kilis’ten Geçtiği Yerler.....	125
Ek-5 Türkiye-Suriye Sınırından Görünümler.....	126
ÖZGEÇMİŞ.....	129

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Kilis ili lokasyon haritası.....	36
Harita 1.2. Sykes-Picot Antlaşmasına göre paylaşılan bölgeler.....	39
Harita 1.3. Misak-ı Milli haritası.....	41
Harita 1.4. Halep Vilayeti muhtemel sınırları ve Kilis'in Halep'e göre konumu.....	48
Harita 1.5. 1908 yılı Kilis nahiyeleri ve köyleri.....	50
Harita 3.1. Nübl kasabasının Kilis'e göre konumu.....	91
Harita 3.2. Suriye'de güç dağılımı ve Türkiye'nin kontrol ettiği bölgeler.....	98
Harita 3.3. Türkiye'nin Suriye'de inşa faaliyetleri.....	101

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 3.1. Pasavan belgesi.....	68
Görsel 3.2. Türkiye-Suriye (Kilis) sınırında bayramlaşma	84
Görsel 3.3. Tibil ve Nübü'ün Arapça yazımındaki benzerlik	93
Görsel 3.4. Suriye'de Türkiye'nin inşa ettiği bir sağlık ocağı.....	100

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. 1908 yılında Kilis'te nüfusun durumu.....45

GİRİŞ

Bu çalışma 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılan, 400 yıl boyunca Osmanlı Devleti egemenliği altında ortak bir coğrafyayı paylaşan ve Birinci Dünya Savaşı sonunda 1921 Ankara Antlaşması ile iki ayrı ülke olan Türkiye-Suriye sınırında sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi söylem ve anlatılar ile gerçekleştiğini araştırmaktadır. Sınırın çizilmesi ile birlikte, Suriye ve Türkiye olmak üzere iki farklı coğrafya ve ulus-devletin inşa süreci başlamıştır. Bu ulus-devlet inşa süreci, her iki tarafta farklı söylem ve stratejiler üzerinden gerçekleşmiştir. Tez çalışması Türkiye-Suriye sınırının Kilis tarafında sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi anlatı ve hikayeler ile oluşturulduğunu "biz" ve "öteki" (Paasi, 1998) ayrımının hangi söylemlerle inşa edildiğini ve yüz yıllık bir sınır ve ulus-devlet inşasından sonra tekrar bir karşılaşma alanı olan Kilis'te yerel halkın Suriyeli topluma yönelik ayrışma pratiklerini araştırmaktadır.

Yaklaşık yüz yıllık bir tarihi serüveni olan bu sınır, insanlık tarihi açısından düşünüldüğünde de pek de uzun olmayan bir geçmişe sahiptir. Yüz yıl önce, sınırsız bir yaşamın olduğu Osmanlı Coğrafyası içinde, sınırların çizilmesi ile birlikte yeniden üretilen mekânsal ayrışmanın, toplumsal homojenleşmenin ve sınır kurulum sürecinin nasıl gerçekleştiğinin sorgulanması sınırlara yönelik önemli bir çalışma alanı sunmaktadır.

Şenoğuz'a (2014a) göre sınırlar çizildiği yerde her zaman var olan, verili ve sabit çizgiler olarak algılanmakta ve bir sınır şehrinde yaşayan insanlar da sınırı tarih boyunca kendileri ile birlikte var olan doğal bir varlık olarak düşünmektedir (Şenoğuz, 2014a: 266). Ancak sınırlar, sürekli bir yeniden üretim ve değişim alanları olarak hareketli mekânlardır. Bu nedenle sınırlara yaygın bir şekilde "sosyal olarak, yeniden üretilen bir fenomen" olarak yaklaşmaktadır (Van Houtum ve Strüver, 2002; Akt. Tekin, 2020: 68). Sınırların tarihi süreç içindeki değişim unsurlarının başında ise toplumları ve mekânları birbirinden ayıran ve yeniden üreten ayrıştırma özelliği olmuştur. Newman (2005), bu durumu "bir sınırın özü biz'i ötekenden ayırmaktır" diyerek en kısa şekilde özetlemiştir (14-15).

Bu kapsamda bu çalışmanın amacı da Türkiye-Suriye sınırındaki sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl ortaya çıktığının izini sürmektir. Bu ayrışmanın izleri Osmanlı döneminde Halep Vilayetine bağlı bir kaza olan, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda

sınırların çizilmesi ile birlikte, bir sınır iline dönüşen Kilis'te aranacaktır. Kilis, Türkiye-Suriye sınırının çizilmesiyle birlikte Osmanlı dönemindeki sosyal, siyasal ve ekonomik avantajlarını büyük oranda kaybetmiş ve uzun bir dönem, gelişme gösterememiştir (Şenoğuz, 2014a). Suriye iç savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler, bir sınır ili olan Kilis'i doğrudan etkilemiş ve Türkiye-Suriye sınırını tekrar gündeme getirmiştir. Kilis ili Halep, Afrin ve Azez gibi yerleşim birimlerine yakınlığı nedeni ile yoğun bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. İlk geldiklerinde ensar-muhacir gözüyle bakılan sığınmacılara, Kilis halkı her türlü yardımı yapmıştır. Suriye'deki iç savaş'ın uzaması, Suriyeli sığınmacıların Kilis'te ekonomik düzenlerini kurmaları ile sonuçlanmış ve kısa sürede geri dönmeyecekleri anlaşılmıştır. Fakat bu durum yerel halkın tepkisini çekmiştir. Sığınmacıların çoğunun Suriye'de savaş bitse dahi geri dönmeyecekleri ve Türkiye'de bir diaspora oluşturma ihtimallerinin yüksek olduğu dile getirilmiştir (İncili ve Akdemir, 2016: 120-132).

Diğer yandan Kilis, geçici koruma kanunu altındaki Suriyelilerin yerli nüfusa oranla en yoğun (% 29,25) yaşadığı ildir. Göç İdaresi Başkanlığı, Aralık 2023 yılı verilerine göre Kilis'te kayıt altına alınmış 64.147 Suriyeli bulunmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). TÜİK 2023 yılı verilerine göre ise Kilis'teki Türk vatandaşı sayısı 155.179'dur (TÜİK, 2023). Kayıt altına alınamayan Suriyeliler ile birlikte sığınmacı sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Yüz yıl önce sınırların olmadığı bir coğrafyada yaşayan insanlar, yüz yıllık bir sınır deneyiminin ardından tekrar bir arada yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu tezin ana hedefi, Türkiye-Suriye sınırının, geçen yüz yıl içinde nasıl bir sosyo-mekânsal ayrışmaya yol açtığını ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmada sınırlara, sabit çizgiler yerine karmaşık toplumsal süreçler olarak yaklaşılacaktır. Sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl gerçekleştiği sınıra yönelik söylemler ve hikâyeler üzerinden ele alınacaktır. Çünkü sınıra dair söylemler, biz kimliğini oluştururken, zamanda öteki kimliğini de inşa etmektedir (Paasi, 1998: 70-72). Sınır söylemleri, kültürel ve kimlikli farklılıklar üzerinden hareket eder ve çizilen sınırlar aynı zamanda iki farklı kimliği ve coğrafyayı yeniden üretir. Buna göre bu tezde cevabı aranan araştırma sorusu şudur: Osmanlı döneminde sınırları olmayan bir coğrafya içinde yer alırken; Türkiye Cumhuriyet'inde bir sınır iline dönüşen Kilis'te sosyo-mekânsal ayrışma hangi söylem, hikaye ve anlatılar üzerinden gerçekleşmiştir?

Anlatılar, toplumun kendine bir anlam yükleme ve sınır inşa etmesi için son derece önemli bir araçtır. Bireylere dair kollektif yaşam deneyimi, tarih ve anılar, insanları bir arada tutan hikayeler sunar. Somers (1994) toplumsal yaşamın nasıl hikâyeleştirildiğini ön plana çıkarır. Somers'e göre anlatı, ontolojik olarak sosyal yaşamın bir parçasıdır. İnsanlar sosyal yaşamı, anlatı yolu ile tanımlar ve anlam yükler. Aynı zamanda kimlikleri de anlatılar yoluyla şekillenir. Bu anlatı ve hikayeler "biz" ve "ötekiler" arasındaki kritik ayrımın, sınırlar aracılığıyla nasıl gerçekleştiğine dair yol gösterir (Akt. Paasi, 1998: 75). Bu çerçevede Türkiye siyasi sınırlarının tarihi sürecine ışık tutan anlatı ve söylemler, aynı zamanda sınırda yaşayan yerel halkın toplumsal hafıza, aidiyet duygusu, kimlik inşası, coğrafya algısı ve sınıra dair inşa ve bozma sürecinin nasıl gerçekleştiğine dair derin bilgiler verir (Aras, 2015: 9-10). Araştırmacı bu sayede derinlere inerek bu süreci analiz eder ve açığa çıkarır. Bu nedenle toplumsal hafızadaki sınıra dair deneyimler, anlatı ve söylemler üzerinden sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl oluştuğunu analiz etmek bu tezin temel bakış açısını sunar.

Sınırdan olmak ve sınırdan yaşamak, ülkenin iç kesimlerinde rastlanması zor olan birtakım pratikler, hikayeler ve anlatıların üretiminde önemli bir etkidir (Gümüştü, 2010: 85). Dolayısıyla sınır insanları, ülkenin iç kesimlerindeki toplumdaki farklı olarak, sosyal ve mekânsal ayrışmanın merkezinde yer alır. Zira Türkiye-Suriye sınırı çizildiği günden bu yana yıllarca aynı mekânda bir arada yaşayan ve aynı coğrafyanın parçası olan toplumları birbirinden ayırmıştır. Bu ayrım zamanla daha da derinleşmiş ve insanların zihinlerinde sınır, diğer tarafında ötekinin var olduğu bir anlam kazanmıştır. Bu anlam zaman içinde değişmiş ve sınır her ne kadar yapay bir çizgi de olsa, tüm gerçekliği ile sınır, sabit ve görünür şekilde insanların hayatının bir parçası olmuştur. Ancak bu çalışmada sınırdan kastedilen şey sadece iki otoriteyi birbirinden ayıran sabit bir çizgi değildir. Sınır, bu sabit çizginin ötesinde toplumsal ve mekânsal olarak ayrışma sürecini ifade etmektedir.

Sınırlar genellikle iki devleti ayıran, antlaşmalar ile belirlenmiş fiziki bir çizgi olarak tanımlanır (Abdulla, 2009: 157). Gümüştü (2010) modern çağın sınırlarını, her ne kadar sıkı bir şekilde korunsada modern öncesi dönemde olduğu gibi iki taraf arasında geçiş bir duvara benzetir. Ona göre sınır çizilerek ayrılan toplumların, ilişkileri hiçbir zaman tam anlamıyla sıfır noktasına inmemiştir. Sınırlar mutlaka karşılıklı etkileşimin, ticaretin, toplumsal ve kültürel bağların sürdürüldüğü mekânlar olarak kalmıştır. Bu nedenle

sınırlar, toplumlar arasında iletişim ve etkileşimi sağlayan; sürekli değişim ve dönüşümün yaşandığı canlı organizma gibidir (Gümüüşü, 2010: 85). Bu dönüşümden hareketle bu sınırlar içinde yeni siyasi yapının ve kimliğin belirmesi, sınırları çetin mücadelelerin yaşandığı bir mekân haline getirmiştir (Donnan ve Wilson, 2002: 74).

Sınır çizilirken dikkate alınan veya alınmayan bazı özellikler, devam eden süreçte bazı sorunların ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. Özcan (2003) "Sorunlu Miras Irak" adlı kitabında Davutoğlu'nun sınır yaklaşımına dikkat çekmektedir. Davutoğlu'na göre sınırları belirlenmiş coğrafi alanın, sorunsuz ve kalıcı olabilmesi için "jeo-politik, jeo-ekonomik ve jeo-kültürel" olarak üç temel özelliğinin bir arada bulunması gerekmektedir. Bu üç temel özelliği bulunan sınırlarda, genel olarak bir problem çıkmaz ve kalıcıdır. Ancak bu özellikleri barındırmayan sınırlarda ise sürekli bir kargaşa ve düzensizlik görülür. Davutoğlu'nun bu yaklaşımı özellikle doğu ve güney sınırlarımızda yaşanan sorunlara ışık tutmaktadır. Suriye iç savaşı ve sınırlarımıza olan etkileri bu görüşü destekler niteliktedir (Özcan, 2003; Akt. Aras, 2014: 25).

Özellikle son iki yüz yıla damga vuran, teritoryal sınırlar ekseninde gelişen ulus-devlet sistemi, aynı coğrafi bölge içinde yer alan birçok yerleşmeyi sınır şehri haline getirmiştir. Bu ulus-devlet sınırlarının çoğu, tarihi dinamiklerin getirdiği bir sürecin sonunda ortaya çıkan, fiziki ve kültürel özellikleri dikkate almayan yapay sınırlardır. Özellikle Orta Doğu'da sürekli devam eden karmaşanın temelinde, batılı devletlerin güdümünde çizilen yapay sınırlar yatmaktadır (Prescott ve Triggs, 2008; Akt. Tekin, 2020: 19). Aynı şekilde İrlanda, Afrika ve Güney Asya ülkeleri de kültürel yapı dikkate alınmadan belirlenen yapay sınırların mirası ile mücadele etmektedir (Deniz, 2020: 241).

Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerine inşa edilen yeni Cumhuriyetin sınırları geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir takım sorunlar ve siyasi gelişmeler ile karşı karşıyadır. Suriye iç savaşı bu gelişmelerin en dikkat çekici örneğidir. Suriye iç savaşı ile birlikte birçok farklı etnik grubun üyesi (Türkmen, Kürt, Arap) Türkiye sınırına yığılmıştır. Politik sınırların geçmişte oluşturduğu ayrışma ve bölünme, tarihsel ve toplumsal hafızada yeniden hatırlanmaktadır. Suriye'deki iç savaştan dolayı milyonlarca insanın Türkiye'ye gelerek, verdiği yaşam mücadelesi, toplumsal yapı dikkate alınmadan sömürgeci bir yaklaşım ile çizilmiş siyasi sınırlar üzerinde ciddi sorgulamaları ve tartışmaları gerekli kılmaktadır (Aras, 2014: 30-31).

Orta Doğu'nun önemli bir bölümünü teşkil eden Türkiye'nin Suriye sınırı birçok kültürel katmana sahip (Doğruel, 2013), ulus-devlet sisteminin inşa ettiği etnik yabancılaşma (Altuğ, 2002), mezhep ve siyasi parçalanmanın hüküm sürdüğü (Biner, 2010) bir coğrafya olarak anılmaktadır. Şenoğuz'a (2015) göre Kilis sınırını bu olumsuz tasvirde ayıran özellik ise sınır insanların sınır ötesi akrabalık ve ticari ilişkileri devam ettirmedeki kararlı mücadelesi ve uyumluluğudur. Sınırlara rağmen akrabalık ve ticari ilişkileri devam ettirmedeki kararlılığı Kilis'i Orta Doğu siyasi coğrafyasında farklı bir konuma getirmektedir (Şenoğuz, 2015: 5).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ile Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında nasıl bir sosyo-mekânsal ayrışmanın inşa edildiği tespit edilecektir. Böylelikle Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmı ile ilgili literatür boşluğu dolacaktır. Bu çalışmanın, aynı zamanda sınır yönetimi politikalarına ve geçici koruma kanunu kapsamında Kilis'te bulunan Suriyelilerin yönetimi ile ilgili geliştirilecek politikalara da katkı sunacağı öngörülmektedir. Dünyanın son iki yüzyılımı şekillendiren ulus-devlet sınırlarının çoğu politik, ekonomik ve kültürel bakımdan bir bütün oluşturmamaktadır. Bir sınır çalışması olan bu araştırma, toplumsal ve siyasal olarak sınırların daha iyi analiz edilmesi bakımından da katkılar sunmaktadır. Bu çalışmanın, ulus-devlet sınırlarına bir süreç olarak yaklaşması, önemini daha da arttırmaktadır. Diğer yandan bu sürecin coğrafi bir bakış açısı ile irdelenmesi, sınır çalışmaları bakımından coğrafya disiplinine katkı sunacaktır. Çünkü sınır çizmek, aynı zamanda yeni kültürler ve kimlikler ekseninde gelişen yeni coğrafyalar üretmektir. Orta Doğu'da son dönemde yaşanan gelişmeler de göz önüne alındığında, Türkiye-Suriye sınırı üzerine yapılmış olan bu tez, bölgenin ve daha geniş ölçekte Orta Doğu sınırlarının sosyo-politik yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve var olan sorunların çözümüne katkı sunacak potansiyele sahiptir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve üzerinde durulacaktır. Bu çalışmanın kavramsal çerçevesi iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda sınırlar, ulus-devlet ve kimlik kavramları açıklanacaktır. Burada sınır kavramı üzerinde durularak sınırın tarihi süreç içindeki gelişimi, sınıra ilişkin yaklaşımlar, ulus-devlet, coğrafya, kimlik ve sınır ilişkisi ele alınacaktır. İkinci kısımda ise Türkiye-Suriye sınırı ve daha özelden ise Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmındaki sınır kurulumunun tarihsel arka planı ve yaşanan sorunlar ele alınacaktır.

İkinci bölüm, araştırmanın yönteminden oluşmaktadır. Bu bölümde araştırma için en uygun yöntemin ne olduğu, veri toplama araçları, veri analizi ve araştırmanın sınırlılıkları yer alacaktır. Konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar bu bölümde özetlenecektir.

Üçüncü bölümde saha araştırması ile elde edilen bulgular ve analizleri yer almaktadır. Bu bölümde sınır kurulumunun ilk dönemlerinden başlanarak söylem ve anlatılar analiz edilecek ve en sonda ise günümüzdeki sosyo-mekânsal ayrışmaya yönelik söylem analizi yapılacaktır. Yüz yıl önce sınırların olmadığı bir coğrafyada yaşayan ve yüz yıllık bir sınır deneyiminden, iki farklı sosyal ve siyasal inşa sürecinden geçen Türkiye ve Suriye toplumlarının yüz yıl sonra Kilis'te tekrar karşılaşması ve yerli halkın bu süreç sonunda ortaya çıkan öteki söylemleri de bu bölümde yer almaktadır. Ayrışma söylemlerinin yanında iki toplumun benzerliğine yönelik söylemler de analiz edilecektir.

Dördüncü bölümde ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu çalışmanın birinci bölümü, sınır kavramının kavramsal çerçevesini çizmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, iki temel çalışma alanı belirlenmiştir. Birinci kısımda genel sınır literatürü analiz edilirken, ikinci kısımda ise Türkiye-Suriye sınırı ve özellikle Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmı ile ilgili literatür incelenmiştir. Birinci kısımda öncelikle sınır kavramı ele alınarak, sınırların tarihi süreç içindeki gelişimi ve işlevleri açıklanacaktır. Ardından sınır tipolojisi hakkında bilgi verilerek Türkiye-Suriye sınırının bu sınır tipolojisindeki yeri değerlendirilecektir. Daha sonra sınırlar, ulus-devlet ve teritorya ile ilişkisi detaylandırılacaktır. Son olarak coğrafya, sınır ve kimlik arasındaki ilişki de incelenerek coğrafyada sınırların nasıl ele alındığı üzerinde durulacaktır. İkinci kısımda ise Türkiye-Suriye sınırının tarihi arka planı ve bu sınırın Kilis kısmı ile ilişkili literatür analiz edilecektir. Bu kapsamda Türkiye-Suriye sınırının çizilme süreci ile birlikte sınırın Kilis kısmında gelişen tarihi süreç incelenecektir. Sınır çiziminden sonraki dönemde Kilis'in durumu ele alınacak ve Türkiye-Suriye ilişkileri, sınırlar bağlamında kısaca değerlendirilecektir. Bu bölümde yapılan literatür çalışması, sınırların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayarak, araştırmanın genel çerçevesine önemli bir teorik zemin oluşturacaktır.

1.1. SINIRIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Sınır, Hudut ve Sınır Boyları

Çalışmanın temeli sınır üzerine inşa edildiğinden dolayı, bu olgunun açıklanması ve terminolojisi üzerinde durulması yerinde olacaktır. Literatürde zaman zaman birbirinin yerine kullanılan ve farklı dillerde farklı anlamlar ifade eden sınır, hudut ve sınır boyları kavramlarının arasındaki farklar bu başlık altında değerlendirilecektir. Kısaca sınır teorisi üzerinde durulacaktır.

Sınır, Yunanca "synoro" Arapça "hudut" ve İngilizce "border" kelimelerine karşılık gelmektedir (Deniz, 2020: 237). Flint ve Taylor, (2014) sınır terminolojisine yönelik akademik çalışmalarda, dilsel birtakım farklılıklardan dolayı, sınırı ifade eden terimlerin, çoğunlukla aynı anlama geldiğini fakat küçük farklar bulunduğunu ifade eder. Örneğin İngiliz ekseni çalışmalarda "uç/sınır boyları (frontier)", "hudut (boundary)" ve "sınır (border)" kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu terimleri birbirinden

ayırır bazı özellikleri vardır. "Border" modern ulus-devlete ait bir kavramdır. "Boundary" kavramı ise modern dönem öncesi imparatorlukların hakimiyet alanlarının etkili olduğu son alanlar, uçlar için kullanılır (Flint ve Taylor, 2014: 125).

ABD'li yazarlar "uç veya sınır boyları (frontier)" terimini tercih ederken, İngilizler ekseriyetle "hudut (boundary)" ve "sınır (border)" kavramlarını kullanırlar (Tekin, 2020: 56). İngilizcedeki "boundary" kelimesi Fransızcadaki "frontiere" kelimesi ile hemen hemen aynı anlama gelir. Her iki sözcük de keskin hatlar ile ayrılan yapay sınırları tanımlar. Ancak İngilizce bir kelime olan "frontier" Fransızca'da tam bir karşılık bulmaz ve devletin doğal savunma hatları olan dağ, akarsu veya çöl bölgelerini ifade eder (Abdulla, 2009: 158).

Abdulla (2009) "İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması" isimli kitabında Fransa'da devrim öncesinde "limites" sözcüğüyle ifade edilen sınır kavramının devrim sonrasında "frontieres" olarak anılmaya başladığını belirtir. Frontieres sözcüğü dilbilimsel açıdan "cephe" anlamına gelen "front" kelimesinden türetilmiş bir sıfattır. Bu anlamda sınır, askeri olarak düşmana karşı oluşturulan ilk cephe, düşmanla karşılaşılacak ilk savunma hattıdır (Abdulla, 2009: 157).

Erözden (1997) "Ulus-Devlet" adlı eserinde sınırlara yönelik böyle bir tanım yapmanın arka planında, sınırların ulus-devletler için korunması gereken kutsal çizgiler olarak algılanan bir değişim sürecinin olduğunu vurgulamaktadır (Erözden, 1997: 17). Tekin ise (2012a) "Sosyolojik Açıdan Sınır: Hakkari Örneği" isimli doktora tezinde, sınırın cephe olarak tanımlanmasının temelinde, düşmanın ve ötekinin varlığına yönelik söylemlerin etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Sınırın karşı tarafında tehdit olarak görülen düşmanın, sınırın iç tarafında ortak bir kimliğin inşasını kolaylaştırdığını ve homojen toplumun üretiminde önemli bir rol oynadığını dile getirmektedir (Tekin, 2012a: 12).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise komşu devletlerle arasındaki sınır bölgelerine "serhat" ismini vermiştir. Bu anlamda hudut Osmanlı'da iki devletin sınırlarının yaklaştığı sınır boyları olarak kullanılmıştır. Sınır boyları hududun uzandığı geçiş bölgesidir. Doğal olarak nerde başlayıp nerede bittiğini tespit etmek zordur. Sınır boylarında yer alan uçlar ise Osmanlı ve Bizans askerlerinin ilk karşılaşma kuşağı olarak daha keskin alanlardır (Gümüşçü, 2010: 80-83).

Siyaset bilimci Ladis Kristof'a (1959) göre, "uç (frontier)" devletin son bulduğu yerler değil, başladığı yerlerdir. Hudut, merkezi bir gücü temsil ederken, uç çevresel güçlerin bir sembolü ve aynı zamanda bir üretimidir. Uçlar bir bütünlüğü sağlarken, hudutlar son derece ayrıştırıcıdır (Akt. Donnan ve Wilson, 2002: 88-89).

Akengin (2015) sınırı, ortak bir kimlik etrafında örgütlenerek ulus devlet olmayı başarmış toplumların, hakimiyet bölgelerinden geçen hayali çizgiler olarak tanımlar ve bu sınırların kara, deniz ve hava hakimiyetini de kapsadığını belirtir (Akengin, 2015: 99). Siyasi Coğrafya'nın kurucusu F. Ratzel'e göre sınır devletin kenar organıdır (Gümüşçü, 2010: 84). Devleti canlı bir organik varlık olarak gören Ratzel'e göre devletler doğar, büyür, gelişimini tamamlar ve yıkılır. Ona göre doğal olan devlet sınırsızdır. Doğal bir varlık olan devletin gelişmesi engellenir ve sınırlandırılırsa savaşmak zorunlu hale gelir (Özey ve Kocalar, 2019: 154).

Blij ve Glassner'a (1989) göre sınır bağımsız bir ulus-devletin harita üzerindeki ayrıntıları ile belirtilmiş çizgileridir. Rumford'a (2006) göre sınırlar birçok egemen güç tarafından çizilir, yıkılır ve yeniden inşa edilir. Ancak Plonski ve Walton'a (2018) göre sınırlar yalnızca ulus-devletleri değil, içinde yaşayan toplumları da etnik, dini, siyasi yapı ve dil bakımından da tanımlayan son çizgilerdir (Akt. İncili ve Kuzgun, 2023: 392).

Özgen'e (2013) göre soyut varlıklar olarak sınırlar, birçok farklı kimliği içermesi ve belirsizlik alanları olarak, tarih boyunca her zaman hukuki anlaşmazlıkların mekânları olmuşlardır (Akt. Yılmaz, 2019: 10). Paasi'ye (1998) göre ise sınır farklı anlamlar, değer yargılar ve farklı kimliklerin arasındaki bağlantıyı inşa eden sosyal bir araçtır. Bu bağlantı sınırın geçmiş, günümüz ve gelecekle ilişkisini birlikte ele alır. Sınır toplumları ayrıştırıcı özelliğinin yanında aynı zamanda teması sağlayan çeşitli araçlar da sunar (Akt. Deniz, 2020: 37). Bu çalışmada özellikle modern ulus-devletin en önemli göstergesi olmasından dolayı çalışma boyunca sınır kavramı kullanılacaktır.

Balibar (2002) sınırlara, bütün tarihi devirlerde geçerli olabilecek tek bir tanım getirmenin pek mümkün olmayacağını ve böyle bir tanım yapmanın eksik kalacağını ifade etmektedir. Bu durum sınırların yer ve zamanda sürekli değişmesi ve ortak toplumsal hafızada yeniden üretilmesi ile ilgilidir. Dünya siyasi haritasının hakim çizgileri olarak,

göze çarpan ilk semboller olan sınırlar tarihsel, mekânsal, sosyal ve işlevsel olarak sürekli bir dönüşüm içindedir (Akt. Görentaş, 2018a: 324).

Literatürde sınırların ve sınır çalışmalarının tüm boyutlarını kapsayan genel geçer bir sınır teorisi bulunmamaktadır. Bu durum sınırların kendine özgü yapısından, tarihi süreç içinde sürekli değişime uğramasından ve birçok farklı mekanizma (ulus, güç, söylem, kontrol) ile kurulmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan her bilim dalının sınırları, kendi çerçevesinde farklı amaçlar ile ele almasından dolayı terminolojik ve söylemsel olarak ortak bir yapının kurulması düşünceleri bile tartışmalara neden olmaktadır. Ancak bu durum, disiplinlerin kendi içindeki kuramsal çalışmalarına engel değildir (Ekmekçioğlu, 2021: 159).

Nitekim (Green, 2014) sınır çalışmalarının ortaya çıkması ve gelişmesinin sadece bir bilim dalı üzerinden gerçekleşmediğini ifade etmekte ve sınırların, farklı bir tarihsel seyir izleyerek Coğrafya'dan Edebiyat'a kadar her türlü disiplinin araştırma konusu olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde çeşitli konular üzerinde disiplinler arası yaklaşım ve fikir alış-verişi yaygınlaşmaktadır. Toplumsal problemlere yaklaşımın tek bir disiplinin bakış açısı ile mümkün olmayacağı görüşü sıklıkla vurgulanmaktadır (Green, 2014: 32).

Bu bakımdan bilim dalları arasındaki sınırlar, ulus-devlet sınırları gibi keskin değildir. Geçirimli bir yapısı vardır ve birbiri ile etkileşim halindedir (Gümüüşü, 2013: 245). Bazı sorunlar birçok farklı disiplini bir araya getirebilir. Ancak böyle bir bütünsel yaklaşım onların tek bir disiplin olmasını gerektirmez. Tam tersine her disiplinin, meselenin çözümüne vereceği katkı bir avantaj sağlayacak ve problemin çözümünü kolaylaştıracaktır. Sınırlar multidisipliner bir alan olmakla birlikte, bütün disiplinlerin ortak bir zeminde kabul ettiği bir sınır teorisi mümkün olmamıştır (Green, 2014: 32-33).

Bu durum yukarıda belirtildiği gibi sınırların kendine özgü dinamik yapısından, sürekli bir değişim içinde olmasından ve her sınır bölgesinin farklı toplumsal pratikler üzerinden inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır. Agnew'inde (2008) ifade ettiği gibi sınırlar, sabit çizgiler ve çözülmesi gereken bir dizi problemlerin merkezi değil sürekli gelişen ve değişen yapılar olarak kabul edilmelidir (Akt. Deniz, 2020: 239).

Multidisipliner bir araştırma alanı olan sınırların tarihi, literatürde çok eski dönemlere kadar götürülür. Modern öncesi - modern dönem, ayrımı yapılarak sınırların anlamındaki

değişimler sunulur. Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi tarihi-toplumsal kırılmalara sıklıkla vurgu yapılır. Dolayısıyla sınırları daha iyi anlamak adına tarihi süreç içindeki gelişimine ve anlamına bakmak bu çalışma için yerinde bir yaklaşım olacaktır.

1.1.2. Sınırın Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi ve Fonksiyonu

Tarih boyunca insanlar fiziksel ve psikolojik olarak kendilerini güvence altına almak ve yabancılardan korunmak için yaşadıkları bölgeleri kontrol altına alarak sınırlama çabası içine girmişlerdir (Dönmez, 2010: 15).

Sınırların tarihini, insanların komşularının farkına vardıkları, ilk ana kadar götürülebileceğini ifade eden Krukoski'ye (2008) göre;

"Yeryüzündeki ilk sınır, komşusunun karşısındaki konumun farkına varıldığı ilk andan itibaren başlamıştır. Bireysel mülkiyetin korunması zamanla kolektif egemenliğin, oradan hanenin, evden şehrin, şehirden ülkenin korunmasına dönüşmüştür. İnsanlığın ya da toplumsallığın varoluşundan itibaren her şeyin sınırları var olmuştur" (Akt. Alp, 2021: 7).

Abdulla (2009) İlk Çağlar'ın avcı-toplayıcı toplumunu, yiyecek ihtiyacını karşılamak için geniş alanlarda, sürekli hareket halinde olan bir toplum olarak niteler. Dolayısıyla doğal da olsa bir sınır kavramı yoktur. Yerleşik hayata geçilmesi, farklı bir toplumsal yaşamı beraberinde getirmiştir. Yerleşik yaşam ve tarımın gelişmesi ile başlayan sınır çizme eğilimlerinin amacı, tarım alanlarını ve hayvan sürülerini korumak içindir. Tarihte bilinen en eski sınırlar Milattan Önce 3000'li yıllarda Mezopotamya'nın aşağı bölgesinde yaşayan Sümerler'de görülmektedir. Sümerler bu sınırları "kudurru" denilen sınır taşları veya "pulukku" denilen ağaç kazıklarla belirlemişlerdir. Böylece kendilerini ve tarım alanlarını vahşi hayvan saldırıları ve diğer kabilelerden korumayı amaçlamışlardır (Abdulla, 2009: 158-159).

Fırat ve Dicle arasındaki bereketli topraklar üzerinde kurulan ve tarihi M.Ö. 3200'e dayanan Sümerler ilk şehir devletlerini kurmuş ve etrafını surlar ile çevirmişlerdir. Sümerler'in başlıcaları; Uruk, Kiş ve Nippur olmak üzere 12 şehir devleti bulunmakta ve en büyük şehir olan Uruk'un çevresi 1000 adet kule bulunan 9 kilometrelik bir sur ile çevrelenmiştir. Bu surların içinde 50.000 nüfusun yaşadığı tahmin edilmektedir. Tarımsal yaşam ile birlikte büyük bir medeniyet inşa eden ve ihtişamlı şehirler kuran Sümerler'in şehirlerin etrafına surlar inşa etmesinde, diğer şehir devletlerin istilasını önlemek ve güvenliği sağlamak etkili olmuştur (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 399).

Prescott ve Triggs (2008) eski çağlarda bütün dünyada kabileleri, hanedanları, kraliyet yönetimlerini birbirinden ayıran faktörün sınır boyları olduğunu ifade eder. Bu sınır boyları hiçbir tarafın egemenliği altında değildi. Bu bölgeler eşkiyalar ve kaçakların mesken tuttuğu yerlerdi. Giddens (2008), Roma surları ve Çin seddi gibi büyük duvarların günümüzdeki sınırlar ile mukayese edilmesinin yanlış olacağını ifade eder. Çünkü Romalılara göre kendi imparatorlukları sınırsızdır. İnşa edilen surlar ise savunma ihtiyacının bir göstergesidir. Giddens gibi Anderson'da (1996) öncü sınırların bir çizgi ya da hattan çok, bir bölgeyi ifade ettiğini belirtir. Orta Çağ'da çoğu krallığın hudutları yüzeysel olup çizgisel savunma bölgeleriydi. Orta Çağ'da sınırlar nadiren görülürdü. Çünkü sınırları kontrol altında tutma, gerçekte olmayan bir şeydi (Prescott ve Triggs, 2008; Giddens, 2008; Anderson, 1996; Akt. Tekin, 2020: 11-13).

Gellner (2018) sınır olgusunun tarihsel-toplumsal evrimi ve gelişimini avcı-toplayıcı toplum, tarım toplumu ve sanayi toplumu bağlamında açıklamaktadır. Ayrıca bu model dünya tarihini, günümüze kadar üç başlık altında özetlemektedir.

Gellner'e (2018) göre avcı toplayıcı toplumlar sürekli göç halinde olan, özel mülkiyetin olmadığı ve dağınık bir yaşam tarzına sahiptir. Bu toplumda yerleşik yaşam, üretim araçları ve korunması gereken servet birikimi olmadığı için günümüz sınırları ile örtüşen bir sınır anlayışı yoktur. Tarım toplumunda ise yerleşik hayata geçiş ile birlikte toplumsal ve ekonomik yaşam büyük ölçüde değişmiştir. Tarımın başlaması ile birlikte üretim fazlası ürün ve servet birikimi başlamıştır. Bu üretimi ve servetin güvenliğini sağlama ihtiyacı, devlet özelliği taşıyan ilk şehirselleşmiş yerleşimlerin kurulmasını sağlamıştır. Bu şehirselleşmiş yerleşimler zamanla imparatorluklara doğru evrilmiştir. Bu dönemde savunma amacıyla surlar ve kaleler inşa edilmiştir. Ancak bu dönemde de keskin sınırlardan bahsetmek mümkün değildir. Roma İmparatorluğu'nda veya imparatorluğun içinde yer alan soylular, kendilerine ait toprakların nerede başlayıp bittiğini bilmezlerdi. Sınırlar muğlak uçlarda yer alırdı ve doğal engellerden oluşurdu. Tarımsal dönemden sonra, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali sınırlar için kırılma noktası olmuştur. Avrupa'da başlayan coğrafi keşifler, aydınlanma dönemi ve sanayileşme, üretim araçlarının gelişmesini sağlamış ve büyük oranda hammadde ihtiyacını gündeme getirmiştir. Yeni kaynak ve pazar arayışı İngiltere'nin öncülüğünde sömürge hareketlerinin başlamasına neden olmuştur. Orta Doğu, Güney Asya ve Afrika'nın günümüzdeki sınırlarının büyük

çoğunluğu batılı güçlerin sömürge paylaşımı ile şekillenmiştir (Akt. Dönmez, 2010: 20-43).

S. B. Jones, eski çağın muğlak hudut boylarının, modern çağın keskin sınırlarına dönüşmesini dört aşamalı bir süreçten sonra mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bunlar; tahsis etme, sınırlama, işaret koyma ve sınır yönetimidir. "Tahsis etme" bir bölgenin siyasi antlaşmalarla devletler arasında paylaşılmasıdır. "Sınırlama" ise paylaşılan alanların sınır çizgilerinin belirlenmesidir. "İşaretleme" sınırlara görünür fiziksel bir takım işaretler koymaktır. "Sınır yönetimi" ise sınır güvenliğinin sağlanması için bir takım önlemlerin alınmasını ile ilgilidir (Akt. Tekin, 2020: 15-16).

Görentaş (2018a) sınır literatürünün kapsamlı bir analizini sunduğu "Coğrafya ve Sınır" adlı çalışmasında sınırların tarihi sürecini ve sınır çalışmalarını yedi farklı başlık altında incelemektedir. Bunlar;

- Sınırların yeri ve formasyonu,
- Sınırların işlevleri ve etkileri,
- Sınır süreçleri,
- Sınırsız dünya,
- Sınır güvenliği,
- Ulusaşırı sınırlar ve
- Sınırların yeni mekânsallığıdır.

Sınırlar ile ilk dönem çalışmalar "sınırların yeri ve formasyonu" üzerinedir. İlk dönem sınırlar fiziksel, tamamen coğrafyadaki bir engelin nasıl sınır olarak kullanılabileceği ve yerinin tespiti ile ilgilidir. Bu dönemde dağlar, nehirler, çöller ve akarsular sınır olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Fiziki bir bakış açısı ile çizilen sınırların nerede ve nasıl olması gerektiği; iyi, kötü, doğal ve yapay sınır gibi tasnifler bu dönem çalışmalarının temel karakteristiğidir (Görentaş, 2018a: 324).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları "sınırların işlevleri ve etkileri" üzerindeki en önemli tarihi olaylardır. Bu dönemde saldırı ve savunma hatları için sınırlardaki en uygun yerler

belirlenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde sınırlara militarist bir bakış açısı söz konusudur ve sınırlar yoğun çatışmaların görüldüğü askeri gerilim bölgelerine dönüşmüştür (Görentaş, 2018a: 325). Bu bakış açısıyla hareket eden Lacoste (1998), coğrafyanın her şeyden önce savaş yapmaya yaradığını savunur. Ancak burada savunulan görüşün amacı coğrafyanın sadece düşmanları yenmek için bir strateji aracı olduğu değil; sınırları içindeki toplumu denetlemek ve bölgeleri kontrol etmektir. Coğrafya siyasi, askeri, fiziki, sosyal yapı ve nüfus bilgilerini içeren stratejik bilgilere sahip bir uygulama alanıdır (Lacoste, 1998: 12). Ulus-devlet bütün bu bilgileri hem düşmanla savaşmak hem de sınırladığı mekânı kontrol altında tutmak için kullanmaktadır. Dolayısıyla mekânı sınırlamak, teritoryal hakimiyetin temel şartıdır. Çoğu ulus-devlet, kendi sınırlarını çizdiği bir toprak parçası için savaşmış ve teritoryal toplumun inşasını bu sınırlar içinde gerçekleştirmiştir (Alp, 2021: 25-26).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal bilimler alanı, hızlı bir gelişim süreci içine girmiştir. Sosyal bilimlerin bu hızlı gelişimi sınırlara olan bakış açısının sorgulanmasını sağlamıştır. Sınırlar fiziksel, sabit, durağan unsurlar olmaktan çıkmış ve bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Sınırlar bir toplumsal kimlik, siyasal bir egemenlik alanı, bir toplumu diğerinden ayırma ve homojen bir toplum üretme süreci olarak görülmüş, sınırlara dair eleştirel bir bakış açısı, gelişme alanı bulmuştur (Görentaş, 2018a).

Sınırların "süreç" olarak ele alınması bir devrim niteliği olarak görülmüş ve sosyal bilimlerin bütün disiplinlerinde sınırlar, yoğun bir çalışma alanı bulmuştur. Sınırın toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik ve bir egemenlik sahasının bir üretim süreci olarak görülmesi ve bu sürecin nasıl gerçekleştiği, sınırda nasıl bir toplumsal yapı üretildiği, biz ve öteki ayrımının nerede başladığı, sınır çalışmalarının sorduğu temel sorular olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda sınır çalışmaları zirveye ulaşmıştır. Sınırların süreç olarak çalışılması ile sadece iki devleti ayıran bir çizgiden ibaret olmadığı anlaşılmış, sınırlar toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik ve bir egemenlik sahasının üretim süreci olarak analiz edilmiştir. 1990'lı yıllardan sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması, Avrupa Birliği'nde sınırların ortadan kalkması ve küreselleşme olgusu "sınırsız dünya" söylemlerini dile getirmiştir. Batı ve Doğu Bloğu'nun yıkılması ile birlikte tek kutuplu dünya tartışmaları yaşanmış; küreselleşmenin ulus-devlet

sınırlarını ortadan kaldırarak tüm dünya ülkelerini tek çatı altında topladığı yorumları yapılmıştır (Görentaş, 2018a).

Japon asıllı Amerikalı siyaset bilimci Francis Fukuyama 1990 ve sonrasındaki bu gelişmeleri analiz ederek "Tarihin Sonu Teorisini" ortaya atmıştır. Fukuyama'ya göre insanoğlu tarih boyunca aradığı en ideal sistemi liberal batı demokrasisinde bulmuştur. Şimdiye kadar ortaya atılan alternatif sistemler batı medeniyeti karşısında yenilgiye uğramıştır. Bu durumda insanoğlu aradığı en ideal sistemi bulduğuna göre tarih son noktasına ulaşmıştır (Özey ve Kocalar, 2019: 180-181).

Appadurai (1990) ve Manuel Castells (1996) "küresel akışkanlık" fikrinden hareketle küresel ölçekte kültür, kimlik, ticaret, bilgi ve insan akışının serbest ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesinin dünyayı, küçük bir köye dönüştürdüğünü savunmuştur. Ancak küresel akış ve uluslararası boyuttaki yer değiştirme yeni sınırları ve mekânları tekrardan inşa etmektedir. Coğrafyanın sınırlar ile tahkim edilmesi ve ayrıştırıcı fonksiyonu tüm gerçekliği ile önemini korumaktadır. Globalleşme, coğrafyaları ve kültürleri bir yandan erozyona uğratarken diğer yandan güçlü sınırlar üretir. Bu nedenle sınırların konu edinen araştırmalar inşa edici bir çerçeve çizer ve sürekli bir sınır kurulumunu odak noktasına alır (Akt. Şenoğuz, 2014c: 3-4).

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra dünyada güvenlik anlayışı yeni bir boyut kazanmıştır. 1990'ların popüler konuları olan sınırsız dünya tartışmaları azalmaya başlamıştır. Avrupa ve ABD'de "sınır güvenliğine" yönelik adımlar atılmıştır. Sınır geçişlerinde vize uygulamaları, biyometrik fotoğraflar, parmak izi ve optik tarama gibi önlemler alınmıştır. Devletin sınırlara yönelik aldığı önlemlerin, iktidar alanını nasıl güçlendirdiği üzerine yapılan çalışmalar artmış, sert ve katı sınırlar dönemi tekrar gün yüzüne çıkmıştır (Görentaş, 2018a).

"Ulus-aşırı sınır" kavramı özellikle göçler ile gündeme gelmeye başlamıştır. Göçlerle birlikte her ülkede farklı toplumdaki insanlar bir arada yaşamaya başlamış ve bu ülkelerde ulus-aşırı toplumsal alanlar (kümelenmeler) oluşmaya başlamıştır. Bu göç sürecinin nasıl gerçekleştiği ve hedef ülkede nasıl bir etkileşime yol açtığı popüler bir çalışma konusu haline gelmiştir. Sermaye, mal ve hizmetler, bilgi, kültür ve uluslararası toplumsal

hareketlerin, uluslararasıda yoğun bir şekilde akışa geçmesi ile ulus-devletin kurumsal sınırları aşılmış, insanlar ve kurumlar arasında bağlantı sağlanmıştır (Görentaş, 2018a).

Sınırlar sadece devletin uçlarında yer almamaktadır. Sınırlar küreselleşme ile birlikte toplumsal yaşamın her alanına girmiştir. Ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmeler bir ölçüde sınırları mekânsallıktan kurtarmıştır. Özellikle televizyon, telefon ve internet çağı dünyanın bütün bölgelerindeki kültürel, kimliksel ve siyasal alanlardan haberdar olmamızı sağlamış ve birer karşılaşma aracı olmuştur. Sınırsız sanal mekânlar, bu döneme "yeni bir mekânsallık" kazandırmıştır (Görentaş, 2018a).

Görentaş'ın (2018a) sınır literatürünü analiz ederek yaptığı bu sınıflandırma, kronolojik veya hiyerarşik değildir. Kesin çizgilerle bir dönem bitince diğeri başlamamaktadır. Bu sınıflandırmada, sınırlar ile ilgili devam eden bir süreç vurgulanmakta ve bu süreçteki kırılma noktaları ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca sınırları tek bir kategoriye sığdıracak yaklaşımın yüzeysel olacağı ifade edilmektedir.

Sınırların en önemli özelliklerinden biri de üstlendiği fonksiyondur. Modern sosyoloji teorisinin öncülerinden biri olan Merton (1968) sınırların fonksiyonlarını "açık fonksiyon" "gizli fonksiyon" ve "bozuk fonksiyon" olarak üç temel kavramla açıklamaktadır. Merton'un açık fonksiyon yaklaşımı; sınırı iki otorite arasındaki klasik bir çizgi, sınır geçişlerindeki kontrol noktası ve devletlerin sınır kapılarının yer aldığı bir alanı ifade eder. Gizli fonksiyon ise çok daha soyut bir anlam taşımaktadır. Buna göre sınırın gizli fonksiyonu; milli bir kimlik, müşterek bir vatan, ortak bir kader birliği, ortak bir duygu, düşünce ve yaşam biçimini inşa etmesidir. Merton bu fonksiyonlara ek olarak bir de bozuk fonksiyon kavramını ön plana çıkarmaktadır. Sınırlardaki yasal olmayan göçler, insan kaçakçılığı, örgütlü suç olayları ve sınıra yönelik saldırılar sınırın bozuk fonksiyonunun temel özellikleridir (Akt. Özbey, 2023: 7).

Merton'un sınırlara yönelik bu üç kavramı da modern ulus-devletin sınır özelliklerini yansıtmaktadır. Zira açık fonksiyon iki otoriteyi ayıran sabit bir çizgiye vurgu yaparken; gizli fonksiyon ise modern ulus-devletin homojenleşme sürecinde kullandığı argümanları temsil etmektedir. Bozuk fonksiyonda öne sürülen birçok olgu ise özellikle Orta Doğu ülkeleri başta olmak üzere günümüz sınırlarının çoğunda görülen küresel bir sorun haline gelmiştir.

Özetlenecek olursa tarihin ilk dönemlerinde sınırlar, hiçbir devlet veya imparatorluk tarafından korunması gereken bir alan olarak görülmemiştir. Daha çok "sınır boyları" olarak varlığını göstermiş ve güvenlik amaçlı şehir duvarları inşa edilmiştir. Fakat bu yapılar günümüzdeki anlamda modern sınır görünümünden ve sınır anlayışından çok uzaktır. Günümüzün siyasi bir haritasına baktığımızda göreceğimiz ilk şey ülkeleri ve toplumları birbirinden ayıran, keskin çizgiler (sınırlar) olacaktır. Bu sınırlar tarihin hiçbir döneminde bugünkü algıladığımız şekilde değildi. Bu sınırların çoğu yüz yıllık bir tarihi sürecin sonunda ortaya çıkmıştır.

İlk ve Orta Çağlar'da Çin seddi ve Roma İmparatorluğu'ndaki şehir duvarları devletin sınırları değildi ve egemenlik alanlarını temsil etmiyordu. Bu duvarlar tamamen güvenlik ve savunma amaçlı idi. "Sınır boyları" İlk Çağ ve Orta Çağ'ın hakim sınır anlayışıydı. Bu dönemde sınırlar, kaçakçılar ve haydutların hüküm sürdüğü tekensiz yerlerdi. Modern dönem öncesinin büyük imparatorlukları olan Roma İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nda hiçbir sınır, kimlik ile tam anlamı ile kesişmiyordu. Bu imparatorluklar bünyesinde, birçok dini ve etnik grubu bir arada bulunduran, birçok milletten oluşuyordu.

İmparatorlukları doğal engeller birbirinden ayırırken, şehir devletlerinin surları modern anlamda sınırı temsil etmiyordu. Bu dönemde sınırlar belirsizdi ve sabit bir sınır anlayışı yoktu.

Modern dönemde ise hudut boyları, gittikçe belirginleşen sınırlara evrilmiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte oluşan yeni sosyolojik yapı, bir takım hukuk kurallarını ve özel mülkiyetin korunması anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu da ancak sınırları belirli toprak parçası içinde, kabul görmüş bir egemen güç ile mümkün olmuştur. 19. Yüzyıl ile birlikte eskiden sınır boyları olan İmparatorluklar yıkılmış ve çok net çizgiler ile belirtilen ulus-devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Fransız İhtilali, Sanayi devrimi ve kapitalist sistem sınırların ortaya çıkmasında kırılma noktaları olmuştur. Sanayi devrimi ve kapitalist sistemin getirdiği yeni siyasi yapı, ekonomik sistem ve değişen toplumsal koşullar, keskin sınırları olan ulus-devlet sistemini ortaya çıkarmıştır. Sınırlar ile birlikte ortak bir kimlik etrafında şekillenen ulus-inşa süreci başlamış, sınırlar kimliğin en önemli temsilcisi olmuştur.

Modern ulus-devlet sisteminde sınırlar, gelip geçen yolcuların temas ettiği ilk sahalar ve devletin mutlak gücünün bittiği son çizgilerdir (Donnan ve Wilson, 2002: 31). İki ulus-devletin hakimiyet alanlarının sembolü olan sınırlar, aynı zamanda toplum ve mekânı da ayırıştıran rijit (katı-sert) oluşumlardır. Modern öncesi dönemde, geçiş bölgeleri olan sınırlar toplumu ve mekânı keskin çizgilerle ayırmazdı. İnsanların sınır boylarındaki ticari, toplumsal ve mekânsal ilişkilerini süreklilik arz ederdi. Modern dönemde ise artık sınırlar bir ulustan diğerine, bir vatandan başka bir vatana geçişi temsil eden çizgilerdir. Bu yönüyle sınırlar, modern öncesi dönemin daima yeri değişen, belirsizlik alanı olmaktan kurtulmuştur. Modern dönemde sınırlar son derece sabit bir görüme sahip, sosyal ve mekânsal ayırışmanın keskin hatlarını temsil etmektedir (Görentaş, 2018a).

Günümüzün sınır çizgileri korunması gereken, kutsal olarak görülen, anlam yüklü ve bir o kadar da gerçektir. Bütün bunların yanında sınırları günlük hayatın her alanında, bir okul bahçesinin duvarlarında görebileceğimiz gibi zihnimizdeki değer yargılarımız da çoğu zaman, farkında olmasak bile sınırlar ile çepeçevre kuşatılmıştır. Bu bakımdan sınırlar toplumsal, zihinsel ve mekânsal ayırışmanın yoğun olarak görüldüğü sürekli ve sürekli yeniden üretildiği mekânlardır.

Sınırın tarihi süreç içindeki gelişimi, fonksiyonu ve geçmişten günümüze kadar geçirdiği anlam değişimi işlendikten sonra bir sonraki başlıkta sınır tipolojisi işlenecek ve sınıra yönelik yapılan tasnifler değerlendirilecektir.

1.1.3. Sınır Tipolojisi

Bu başlık altında literatürde sıkça yer alan sınır tipolojisi üzerinde durulacaktır. Türkiye-Suriye sınırının bu tipoloji içindeki yeri değerlendirilecektir. Literatürde sınırlar gösterdiği özelliklerine göre bir takım sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırmalar her sınırın toplumsal-siyasi özelliklerine göre yapılmıştır. Örneğin Akengin (2015), sınırları doğal, yapay ve etnografik sınırlar olarak üç gruba ayırmıştır. Doğal sınırların temel karakteristiği, iki devlet arasında sınır belirlenirken dağ, deniz, okyanus, göl, orman ve çöl gibi fiziki unsurların dikkate alınmasıdır. Bu sınır tipinin dünyada birçok örneği bulunmaktadır. Avrupa'da Fransa ve İspanya sınırını oluşturan Pirene Dağları, ABD-Kanada sınırını ayıran göller yöresi ve Türkiye-Yunanistan sınırının bir bölümünü oluşturan Meriç Nehri doğal sınırları olan ülkelerdir. Yapay sınırlar, ülkeler arasında fiziki doğal yapıların, dikkate alınmadan tamamen masa başında çizilen

sınırlardır. Bu sınırların belirlenmesinde çoğunlukla enlem ve boylam derecelerinden yararlanılır. Bu sınırların çizildiği alanlarda iki ülkeyi ayıracak doğal bir engelin bulunmaması da önemli bir etkidir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası, kazanan devletlerin Afrika ve Orta Doğu'da çizdiği sömürge sınırları da yapay sınırlara tipik örneklerdir. Etnografik sınırlar ise dil, din, etnik yapı gibi kültürel öğelerin tespit edilmesi ile çizilen sınırlardır. Günümüzde sınırlar belirlenirken etnografik yapı arka planda kalmaktadır (Akengin, 2015: 99-103).

Siyasi coğrafyacı Richard Hartshorne (1933) ise sınırları kökeni bakımından tasnif etmekte ve bu tasnifi genetik (menşei) sınır türleri olarak adlandırmaktadır. Bu tasnife göre sınırlar; antesedant (önceden gelen), subsekant (sonradan gelen), superimpose (eklenmiş sınır) ve relik (kalıntı) sınır olarak ayrılmaktadır. Antesedant sınır, kültürel yapının önceden beri var olduğu sınırlardır. Borneo adasında yer alan Endonezya ve Malezya sınırı bu sınır türüne örnektir. Subsekant sınır, kültürel yapı ile aynı zamanda gelişme göstermiş sınırlardır. Çin-Vietnam sınırı bu sınır türünü temsil etmektedir. Superimpose sınır, önceden var olan kültürel yapı ve mekânsal özellikler hiçe sayılarak yabancı güçler tarafından belirlenmiş sınırlardır. Yeni Gine adasındaki Endonezya ve Papua Yeni Gine arasındaki sınır bu sınır türüne örnek verilmektedir. Relikt sınır ise işlevini yitirmiş, ancak aynı kültürel bölge üzerinde bulunan sınırlardır. Kuzey ve Güney Vietnam sınırı, 1990 öncesinde Berlinde bulunan Doğu ve Batı Almanya'yı ayıran sınır relik sınırlardır (Akt. Özey, 2014: 48-50).

Sınır tipolojisi konusunda en çok başvurulan sınıflandırmalardan biri de tarihçi Martinez'in modellemesidir. Martinez (1994a), ABD ve Meksika sınırı üzerine yaptığı çalışmada sınırları dört başlık altında incelemiştir. Bunlardan birincisi "bir arada varlığını koruyan sınırlar"dır. Bu sınırlar komşu iki devlet arasında iyi ilişkiler temelinde, sorunların en aza indirildiği sınırlardır. Peru ve Ekvator ülkeleri bu sınıra örnek verilebilir. İkincisi "birbirine bağlantılı sınırlar"dır. Bu sınır türünde aynı sınırı paylaşan ülkeler, siyasi, iktisadi ve kültür olarak ortak çıkarlara sahiptir. İlişkiler ortak sınır bölgesinde karşılıklıdır. Üçüncüsü "bütünleşmiş sınırlar"dır. Sınır geçişlerinde gerek insan ve gerek mal akışında hiçbir engel yoktur. Bu sınırlarda yer alan devlet ilişkileri karşılıklı güven ve eşitliğe dayanır. Bu sınırlara Avrupa ülkeleri örnek verilebilir. Dördüncüsü ise "birbirine yabancılaşmış sınırlar"dır. İki devlet arasındaki farklı

nedenlerden dolayı sınırların kapalı olduğu ve sürekli sorunların çıktığı sınırlardır. Türkiye-Ermenistan sınırı örnek verilebilir (Martinez, 1994a Akt. Donnan ve Wilson, 2002: 93-94).

Martinez'in (1994a) sınır tasnifine göre Türkiye-Suriye sınırı birbirine bağlantılı sınır türü içinde değerlendirilebilir. Çünkü burada sınır kapıları açıktır ve Türkiye-Ermenistan sınırı gibi tüm ilişkiler tamamen kopuk değildir. Türkiye-Ermenistan sınırı 1993 yılından beri karşılıklı olarak kapatılmış ve halen açılmamıştır. Türkiye-Suriye sınırı ise fiziki, iktisadi ve kültürel olarak, ulus-devletin inşa pratikleri ve yerel toplumun bozma pratikleri ekseninde farklı bir sınır kuruluşu sergilemektedir. Hartshorne' un sınırlandırmasında ise Türkiye-Suriye sınırı superimpose sınır tipinde yer almaktadır. Çünkü bu sınır yüzyıllar boyu aynı bölgede yer alan toplumların kendi isteği ile çizdikleri bir sınır değil; tamamen yabancı devletlerin müdahalesi sonucu ortaya çıkmış sömürgeci anlayışın sınırlarıdır.

Akingin'in (2015) sınıflandırmasına göre Türkiye-Suriye sınırı da dahil olmak üzere Orta Doğu'daki birçok ülkenin sınırı yapay bir özellik göstermektedir. Martinez'in (1994a) sınıflandırmasında ise Türkiye-Suriye sınırının birbirine bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde Hartshorn'un (1933) sınıflandırması da Türkiye-Suriye sınırının, yabancılar tarafından çizilen son derece anlamsız ve yapay olduğunu göstermektedir.

Sınır tipolojisi başlığı altında yapılan değerlendirme, sadece sınırların bir tasnifini vermek değildir. Türkiye-Suriye sınırının yapay özelliği ve birbirine bağlantılı olması yüzyıllar boyunca bir arada yaşayan toplumların aynı coğrafyayı paylaştığını göstermektedir. Tarihsel, toplumsal ve coğrafi anlamda bir bağlantının olduğu son derece açık bir şekilde görülmektedir. Bu bakımdan yıllarca bir arada yaşayan ve aynı coğrafya içinde yer alan toplumların çizilen sınırlar ile sosyo-mekânsal ayrışma ve farklılaşmayı nasıl inşa ettiği sorusu daha da önem kazanmaktadır. Bu durumun analiz edilmesi sınırların daha iyi anlaşılmasında yol gösterici olacaktır.

Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin sınırlarını masa başında cetvelle çizen sömürgeci güçler, uydurma isimlerle yeni devletler icat etmişlerdir. Sınırları bir şehrin merkezinden

(Nusaybin-Kamışlı) geçirecek kadar ileri giden sömürgeci zihniyet ortak bir coğrafyayı ve kültürü birbirinden ayırmayı amaçlamıştır (Özey ve Kocalar, 2019: 55).

Sınır tipolojisi ve Türkiye-Suriye sınırının bu tipoloji içindeki yeri değerlendirildikten sonra bir sonraki aşamada sınırların ulus-devletler ve teritorya ile olan ilişkisi analiz edilecektir. Çünkü dünyanın son iki yüzyılını şekillendiren sistem ulus-devlet sistemi olmuştur ve bu devletler sınırlar ile çepeçevre kuşatılmıştır.

1.1.4. Sınırlar, Ulus-Devlet ve Teritorya

Taylor ve Flint (2014), dünya haritasının ilk oluşumlarının Westfalya Antlaşması (1648) ile birlikte ortaya çıktığını belirtir ve ulus-devletler arasındaki hukuki düzenlemenin ilk belgesi olarak nitelendirir (Taylor ve Flint, 2014: 156). Ulus ve ulus-devlete ilişkin tartışmalar 12. Yüzyıla kadar uzansa da Westfalya Antlaşması ülkeler arasında sınır, toprak ve otoriteye vurgu yapan ilk modern antlaşmadır. Bu antlaşma ile ülkelerin otoriter sınırları net bir şekilde çizilmiş ve devletler arası hukukta eşitlik ilkesi kabul edilmiştir (Cebeci, 2008: 25). Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları olarak bilinen mezhep savaşları sonucunda imzalanan antlaşmaya göre krallıklar hâkim oldukları topraklar üzerindeki egemenliklerini karşılıklı olarak tanımışlardır. Bu antlaşma ile krallıkların egemenlik alanı içindeki topraklarının sınırlarını daha keskin bir şekilde belirlenmiş, yeni bir ulus-devlet sistemi bu sınırlar içinde şekillenmiştir (Özbey, 2019: 246). Bu sistem 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki siyasi dönüşüme ortam hazırlayan feodal düzenin yıkılması, kapitalizmin yayılması, sanayi devriminin tetiklediği toplumsal ve siyasi dönüşüm ve en önemlisi Fransız İhtilali'nin tetiklediği milliyetçi akımlar ile daha da gelişmiştir. Bu gelişmeler Avrupa'daki mevcut düzeni derinden etkilemiş, imparatorluklar çağını bitirmiş ve son iki yüz yıldır dünya siyasi düzenine hakim olan ulus-devlet sistemi tüm dünyada yankı bulmuştur (Şahin, 2009: 123-128). 1648 Westfalya Antlaşması ile doğan, Fransız Devrimi ile karakter kazanan modern ulus-devlet, sınırları keskin bir şekilde belirlenmiş bir toprak parçası içinde, yönetimi altındaki bütün insanlara hitap etmektedir (Hobsbawn, 1993: 102).

İçinde yaşadığımız yerküre tarihin hiçbir döneminde, dünya siyasi haritasında gördüğümüz gibi çeşitli renklerle ayırt edilmiş sınır çizgileri ile donatılmamıştı. Özellikle 18. yüzyılda gelişen haritacılık teknikleri dünyayı sınırlar ile ayrılmış bir şekilde tahayyül etmemizi sağladı. Sınırlar modern ulus-devletin bir göstergesi olarak tarih sahnesine

çıkmaya başladı. Bu çerçevede modern anlamda ilk sınır 1659 yılında yapılan Prene Antlaşması ile İspanya ve Fransa arasında resmi olarak çizilmiştir (Karabağ, 2008: 79-89). Bu sınır taksiminden sonra Cerdenya halkı vadinin ikiye ayrılmasının bir sonucu olarak, artık kendilerine Fransız ya da İspanyol demeye başladılar (Tekin, 2012a: 67).

Fransız Devriminden önce Avrupa Krallıklar ile yönetiliyordu. Orta Çağ olarak adlandırılan bu dönemde soylular, rahipler (kilise) ve köylüler olarak adlandırılan keskin bir toplumsal düzen hakimdi. Bu toplumsal düzen içinde en güçlü yapılar Kral ve Kiliseydi. Kilise, eğitimden ekonomiye kadar toplumun her alanında söz sahibiydi (Özdemir, 2012: 41). Orta Çağ'da Kilise Haçlı Seferlerinin temel motivasyon kaynağıydı (Meydan, 2022: 4-5). Kral gücünü Tanrıdan alan, devlet üzerindeki tek siyasi otoriteydi. Devlet yönetimi ile ilgili verdiği kararlara karşı bir sorumluluğu yoktu ve Kralı sorgulayacak bir denetim mekanizması da bulunmamaktaydı. Kral XIV. Loui'e atfedilen "devlet benim" sözü "kral devlet" sistemini en iyi şekilde tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle devletin gücü Kralın gücü ve kişiliği ile temsil edilmekteydi (Ağaoğulları, Zabcı ve Ergün, 2005: 359). Anderson'un deyişimiyle devletin meşruiyeti yurttaşlarından değil kutsal Hanedanlıktan gelir ve aynı zamanda devlet "hanedanlık mülkü" dür (Anderson, 2020: 37).

Avrupa'nın 1450-1500'lü yıllarda matbaa ile tanışması, hanedanlıkların yıkılmasında ve ulusal bilincin temellerinin atılmasında etkili bir gelişme olmuştur. Nitekim 1500'de Avrupa'da basılan kitap sayısı 20 milyon olarak tahmin edilmektedir. İngiliz yazar ve siyasetçi Francis Bacon matbaanın icadını yalnızca Avrupa'nın değil dünyanın da değişmesinde önemli bir devrim olarak yorumlamaktadır (Anderson, 2020: 57). Gutenberg ile birlikte başlayan matbaacılık serüveni tıp ve astronomi gibi alanlarda birçok farklı eserin basılmasını sağlamıştır. Bu matbaada basılan eserler Avrupa'da Aydınlanma Çağı'nı ve akabinde gelen Rönesans ve Reform hareketlerine temel oluşturmuştur. 16. Yüzyıldan itibaren Kral ve Kilise'nin otoritesi sorgulanmaya başlanmıştır. 1648 Westfalya Antlaşması ile ulus-devletleşme süreci başlamış ve 1789 Fransız İhtilali ile birlikte tam anlamı ile Kral devletten ulus-devlete geçişte bir devrim yaşanmıştır. Ayrıca Fransız İhtilali ile önceden beri üzerinde yaşanan topraklar sınırlandırılmış ve etnik-dini kimlikler tek bir pota içinde eritilerek, ulusal bir kimlik inşa etme çabası başlamıştır (Özdemir, 2012: 43-45).

Fransız İhtilali'nden sonra hızlı bir gelişme gösteren modern milliyetçilik, Birinci Dünya Savaşı ile imparatorluklar devrini bitirecek ve devletin sınırları ile ulusun sınırlarının, aynı olması gerektiği bütün dünyada yankı uyandırmıştır (Özbeç, 2020: 2087).

Nitekim Birinci Dünya Savaşı imparatorluklar çağının son bulması ile sonuçlanmış ve takvimler 1922'yi işaret ettiğinde Habsburglar, Hohenzollernler, Romanovlar ve Osmanlılar'ın altın çağı sona ermişti. Bu dönemden sonra uluslararası sistem ulus-devlet sistemidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise ulus-devlet sayısı hızlı bir şekilde artmış ve modern çağın hakim devlet sistemini oluşturmuştur. 1970'lere geldiğinde Portekiz İmparatorluğu bile tarih sayfalarında yerini almıştır (Anderson, 2020: 135). Dünya tarihinin son iki yüzyılını şekillendiren milliyetçilik hareketleri bütün dünyada vatani, tartışılmaz bir şekilde kutsallaştırmış ve sınırlar hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Bu nedenle sınırlar ulusal-politik kimliğin inşa sürecinde *mythomoteur* (mit-motor) görevi görmüştür (Tekin, 2012c: 161).

Benedict Anderson'a (2020) göre modern sınırlar, hayali cemaatin vatan olarak inşa edilmesinde temel taşları olmuş ve ulus bu sınırlar içinde hayal edilmiştir. Doğası gereği bu hayali toplumun, egemenlik alanını gösteren sınırları vardır. Nüfusu bir milyarı aşan uluslar bile sınırlar ile kuşatılmıştır. Hiçbir ulusun tüm insanlıkla birleşen ortak bir hayali yoktur. En aşırı milliyetçi uluslar bile diğer ulusları kendi sınırlarına dahil etmenin hayalini görmezler. Ulus hayal edilmiştir. Çünkü en küçük ülkelerdeki ulusun üyeleri bile diğerlerinin büyük bir bölümünü hayatında görmeyecek ve tanımayacaktır. Ancak ortak bir vatan ve millet hayali, ulusun bütün üyelerinin zihninde var olmaya devam edecektir. Sözelimi bir Amerikalı 330 milyon yurttaşından sadece birkaçının adını bilebilir veya tanıyabilir. Herhangi bir zamanda ne yaptıkları hakkında bir bilgiye sahip değildir. Fakat kendisi ile ortak bir amaca hizmet ettiklerini bilir ve bu konudan son derece emindir. Hayal edilen ulusun içinde, tam bir eşitlik olmayabilir, ancak yatay bir düzlemde yoldaşlık inşa edilir. Tarihin son iki yüzyılında insanların hayal edilmiş sınırlar için savaşmaya razı eden bu inşa edilmiş kardeşliktir (Anderson, 2020: 24-45). Sözelimi Anderson'un (2020) deyiimiyle Türkiye'den örnek verilecek olursa Edirne'de yaşayan bir insan belki de yaşamı boyunca Kars'a hiç gitmeyecektir ve oradan bir kişi tanımayacaktır. Ancak hayali olarak Kars'ta yaşayanlar ile ortak bir vatan ve kimlik algısına sahip olacaktır.

İtalya'da Mazzini döneminde risorgimento'nun¹ henüz uygulanamamış olmasının İtalyanların büyük bir çoğunluğu için bir anlamı yoktu. İtalyanca konuşanların oranı tahmini olarak % 2 gibi küçük bir orandı. Ancak İtalyan siyasetçi ve yazar Massimo İtalya'da birlik (1860) sağlandıktan sonra, Krallık Meclisinin ilk toplantısında şu ünlü sözünü dile getirmiştir "İtalya'yı kurduk şimdi de İtalyanları inşa etmeliyiz." (Hobsbawn, 1993: 63). Massimo'nun bu deyişi bir anlamda ulusu hayal etmektir. Bu hayal İtalya içindeki bütün farklı kültürel grupları, tek bir çatı altında toplayarak İtalyan ulusunu inşa etmektir. Bu ulusun inşa sürecinde, öncelikle İtalya sınırları içindeki farklı lehçeleri kaldırarak dil birliğini sağlamaktır. Daha sonraki dönemde ise tarihi anlatılar ve söylemler ile kader birliğinin sağlanması, güçlü bir ulus-devlet sisteminin en etkili araçları olmuştur. Bu araçlar o kadar etkilidir ki Anderson'un (2020) deyimiyle, kendi ulusunun büyük çoğunluğunu tanımayacak olsa bile insanları bu ulus için savaşmaya razı etmektedir (24-26). Çünkü tarihsel geçmiş, mit ve efsaneler, kahramanlıklar, ortak inanç ve değerler toplumu bir arada tutan son derece önemli anlatılardır (Atasoy ve Gülüm, 2020: 169-170).

Orta Çağ'da insanları bir arada tutan en önemli kurumlar kan bağı ile devam eden Krallıklar ve Kilise'nin egemenliğidir. Avrupa'da din ve kan bağına dayalı krallıklar farklı toplumsal grupları bir arada tutan en önemli iki bağlamsal yapıdır. Orta Çağ'da din ve kilise insanları Haçlı Seferlerine katılmaya ikna edecek kadar etkiliydi. Ancak Rönesans ve Reform hareketlerinin getirdiği aydınlanma Kilise ve Krallıkların sorgulanmasını sağlamış ve bu sistem yıkılarak yeni bir sistemin temelleri atılmıştır. Kral ve Kilise'nin yıkılması ile oluşan siyasi boşluğun yerini teritoryal ulus-devlet sistemi almıştır. Yeni sistemde coğrafya ve devlet ile iç içedir. Tarih boyunca gelen en modern devlet sistemi, ulus-devlet sistemidir ve yeni sistemde toprak en belirleyici unsurdur. Toprağa dayalı coğrafya ve sınır anlayışı Avrupa devletleri içinde ilk kez Fransa da gelişme göstermiştir. Önce Fransa'nın sınırları çizilmiş ve bu sınırlar içindeki herkes Fransız kabul edilerek, Fransızca'nın ortak dil olması kabul edilmiştir. Bu sınırlar içinde herkes Fransızca konuşur ve bu milletin adı da Fransız milletidir. Böylece sınırlanmış bir coğrafya içinde kolektif kimlik ve ulus-devlet inşa edilir.

¹Risorgimento: 19. Yüzyılda İtalya Yarımadasında bulunan birçok devleti toplayıp, tek bir devlet olan İtalya Krallığına dönüştürmeye çalışan politik ve sosyal hareket.

Modern ulus-devlet sistemi ortak yurttaşlık kimliğine dayalıdır. Kral devletteki kan bağına dayalı kimliklerden ulus-devletteki toprağa bağlı, ortak vatandaşlık kimliğine geçiş söz konusudur. Etnik farklılıklar olmakla birlikte, önemli olan tek bir millet anlayışıdır. Bu milletin kimliği ortak hikaye ve söylemler ile inşa edilir. İnsanları bir arada tutan sistem kan bağı değil yaşanan ortak acılar, inançlar ve kader birliğidir. Amerika sınırları içinde doğan herkes Amerikalıdır. Anayasanın 66. Maddesine göre Türkiye'ye vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk vatandaşdır. Bu yaklaşım sınırlar içinde ortak vatandaşlık algısına vurgu yapar birlikteliğin inşasında bir araç olarak kullanılır.

Modern ulus-devletin günümüzdeki sınırlarının büyük çoğunluğu Avrupa merkezlidir. Avrupalılar önce kendi sınırlarını belirlemiş ve daha sonra Amerika, Afrika ve Türkiye dahil olmak üzere Orta Doğu'nun büyük bölümünün sınır kurulumunda etkin rol oynamışlardır (Tekin, 2012a: 13).

Avrupa'da doğan sınırlar, zaman içinde tüm dünyanın yeni siyasi sistemi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Avrupa önce kendi içinde milletlere bölünmüş ve önce kendi sınırlarını çizmişlerdir. Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik ilerlemeler ile birlikte Avrupalılar sömürge faaliyetlerine başlayarak, dünyanın önemli bir bölümü üzerinde kendi aralarında paylaştıkları sömürgelerinin sınırlarını çizmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları Avrupalılar ile yapılan antlaşmalar sonucu belirlenmiştir. Amerika'nın ilk sınırları Coğrafi Keşifler sonucu Amerika'ya göç eden Avrupalılar tarafından belirlenmiştir. Güney Asya, Afrika ve Orta Doğu'nun sınırları Avrupa'nın sömürge paylaşımları sonucu ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca Afrika'da insanlar arasında bir sınır yoktu. Kabileler sürekli göç halindeydi. Orta Asya'nın ipek ve baharat tüccarları uçsuz bucaksız bozkırlarda sınırsızca dolaşabiliyordu. Orta Doğu'da aynı coğrafyayı paylaşan, kadim halklar kendi aralarında bir sınır çizmeyi düşünmemişlerdi.

Ulus-devletin inşa sürecindeki en önemli koşullardan biri de teritorya (toprağa bağlılık, hakim olunan alan) dır (Donnan ve Wilson, 1988). Teritorya Latince *terra* (toprak) kökünden türeyen "territorium" kelimesinden gelmekte ve sınırlı bir coğrafi alanı işaret etmektedir. Toplumsal anlamda coğrafi alan, insanları kontrol altında tutmak ve denetlenmek amacı ile kişi ya da gruplar tarafından sınırlandırılmıştır. Meseleye farklı yaklaşan Henri Lefebvre'ye göre ise coğrafi sınırlama, mekânın birden fazla parçaya

ayırarak yönetimini kolaylaştırmaktır. Modern bir olgu olarak mekân, siyasi sistemin temeli olmakla birlikte, siyasi ve sosyal olan, mekânın direkt olarak kendisidir. Politikanın üretimi mekâna bağlıdır. Çünkü mekânı toplumsal olarak inşa etmek, politik bir süreç ile gerçekleşir. Bu sürecin baş aktörü olarak devlet, sınırlı fiziki mekânın inşasına yönelik sürekli söylemler üretir (Durgun, 2011: 13-14). Ulus–devletin sosyal ve siyasi inşası teritorya ile düzenlenir ve teritoryalite sınırlar ile anlam kazanır (Anderson ve O’Dowd, 1999: 594). Sürekli bir üretim içinde olan sınırlar, teritoryanın kurumsallaşmasında önemli rol üstlenir (Paasi, 1999: 670).

Teritorya, bir devletin hükmettiği, siyasi iktidar gücünün ve kurallarının geçerli olduğu yeryüzünün sınırlar ile çizilmiş coğrafi bir bölümdür. Teritoryalite ise bu sınırlar içinde gerçekleşen sosyal ve siyasal süreçler, inşa edilen söylem, ideoloji ve sembollerdir. Teritoryanın ilk şehir devletlerinden, feodal krallıklara, imparatorluklardan modern ulus-devletlere kadar uzanan çok eski bir geçmişi vardır. Sümerlerin sınır taşları, Romalıların duvarları ve Çinlilerin ördüğü setler erken dönem sınır göstergeleridir (Hacısalıhoğlu, 2021: 388-391).

Modern dünyanın günlük akışı içinde yaşanan çoğu olay, sınır bölgelerinde de görülür ya da görülebilir. Ancak bazı şeyler sadece sınırlarda yaşanır ve ortaya çıkar. Bunun sebebi sınırın, uluslararası ilişkilerde üstlendiği işlev, devletlerin kurulması ve gelişmesinde oynadığı roldür (Donnan ve Wilson, 2002: 17).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile birlikte tüm dünyada yaklaşık iki yüz ulus-devlet kurulmuştur. İki yüz farklı sınır ve kimlik bu coğrafyalar içinde inşa edilmiştir. Sınırları belirlenmiş coğrafyalar, kimliğin en önemli göstergeleri haline gelmiştir. Bu bakımdan bir sonraki başlıkta coğrafya, sınır ve kimlik arasındaki ilişki üzerinde durularak birinci bölümün birinci kısmı sonlandırılacaktır.

1.1.5. Coğrafya, Sınır ve Kimlik

Blake (2000-2002), sınırları bir çalışma alanı olarak ele alan, ilk akademik disiplinin coğrafya olduğunu ifade eder. İkinci Dünya Savaşı’nın son dönemlerine kadar sosyal bilimler içinde sınır çalışmalarına en fazla katkıyı coğrafyacılar yapmıştır. Ancak bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu sınırların nereye ve nasıl çizildiği ile ilgilidir (Akt. Tekin, 2020: 60). Donnan ve Wilson (2002) "Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları"

isimli eserlerinde uluslararası sınırları, devlet iktidarının fiziksel sınırlarına işaret eden mekânlar ve devletlerin siyasal örgütlenmelerinin ve teritoryal bölünmelerinin uzamsal ifadesi olarak değerlendirirler. Onlara göre siyasi coğrafya, coğrafyacıların devlet sınırlarının nereye ve niçin çizildiğini anlamaya ve bu sınırları iyi, kötü, geçici ve doğal gibi terimlerle sınıflandırıp tanımlamaya kalkıştıkları dönemlerden, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesi ve sonrasında bu yana, sınır çalışmaları ile çok daha fazla iç içe geçmiş bir alan olmuştur (Donnan ve Wilson, 2002: 83).

Coğrafya biliminde, ulus-devlet sınırlarının tartışma konusu olarak gündeme gelmesi ilk kez siyasi coğrafyanın kurucusu olan F. Ratzel'in (1897) örgütlü devletin çalışma prensibi (Bassin, 1987), Lord Curson'un (1908) sınır bölgelerinde emperyalist etütler (Barr, 1908) ve Holdich'in (1916) siyasi sınır alanları ve sınır belirleme, çalışmalarına kadar giden uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Coğrafyada sınır tartışmalarının ortaya çıktığı bu ilk devrede (Semple, 1907; Bowman, 1921; Hartshorne, 1933; Pounds, 1951-1954) politik sınırlara determinist bir yaklaşımın hakim olduğu gözlemlenmiş ve sınıra bir tanım getirme ve tasnif etme çalışmaları (Hartshorne, 1936; Boggs, 1940; Jones, 1943-1959; Kristof, 1959) yaygınlaşmıştır. Sınırları konu alan ilk sistemli çalışmaların başında gelen Semple (1941) "Coğrafi Sınırlar" isimli çalışmasında "tabiat durağan sınırları sevmemektedir" görüşünden hareket ederek, sınırlarda dengeli bir yapının nadir görüleceği ve sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğunu vurgulamıştır (Newman ve Paasi, 1998; Minghi, 1963; Akt. Ekmekçioğlu, 2021: 142-143).

Sınırlar yalnızca yeryüzünü parsellere ayıran hayali ve fiziki çizgiler değil bir sosyo-mekânsal homojenleşmenin ve farklılaşmanın üretildiği bir süreçtir. Bu nedenle sınırlar coğrafyacılar için çok geniş bir araştırma alanı sunmaktadır (Görentaş, 2018a: 323). Çünkü yeni bir coğrafya inşa etmek, sınırların çizilmesi ile başlamaktadır. Sınırlar, tanımından da anlaşılacağı üzere bir tarafa ait olmak veya taraf inşa etmek ile bağlantılıdır. Bu durum birçok ikilemi de beraberinde getirmektedir. İç-dış; biz-onlar; dahil etme-dışarda bırakma; biz-diğeri. Sınırların inşa edilmesinde öteki'nin varlığı önemli bir araçtır. Çünkü coğrafyalar farklı olanı dışarda bırakıp, mekânını arındırılması ile üretilmektedir (Görentaş, 2018b: 139-142).

Newman ve Paasi (1998) sınırların altı farklı özelliğiyle, popüler çalışma konuları olarak coğrafyacıların gündeminde yer almaya devam edeceğini ifade etmektedir.

Bu yaklaşımlar; mekânsal düzlem, doğal ortam ve sınır, çok boyutlu yaklaşım, kültür ve sınır, sınırların dinamik yapısı, söylem ve anlatılardır.

- Mekânsal Düzlem: Sınır odaklı coğrafi yaklaşımlarda mekânsal algı yeniden ele alınacaktır. Sınırdaki fiziki mekânsal unsurlar, simgeler ve sınır tasarımı önemli bir rol üstlenecektir.
- Çok Boyutlu Yaklaşım: Sınırların, yerelden-küresele kadar birçok özelliği bünyesinde barındıran dinamik yapısı, coğrafya ve diğer sosyal disiplinlerin daha fazla ilgisini çekecektir. Sınırların gerçek anlamda bilinmesi ve anlaşılması ancak bütün boyutlarının araştırılması ile mümkündür. Bu nedenle multidisipliner bir yaklaşım gereklidir.
- Kültür ve Sınır: Sınır inşa etme veya bozma pratikleri, sınır toplumunun kültürünü anlamayı gerektirir. İki farklı toplumdaki ulus inşa stratejileri ve kültürel söylem, ortak mekânı ve sınır kimliğini inşa eder.
- Sınırların Dinamik Yapısı: Sınırlar doğası gereği sabit değil dinamik bir özelliğe sahiptir. Tarihi süreç içinde farklı zamanlarda farklı anlamlar ifade ederler. Bazen katılışırken bazen de görünmez olurlar. Sınırlar engel olduğu kadar kimi zaman fırsatlar da sunarlar. Bu durum sınırın canlı bir organizma gibi hareket eden, dinamik yapısından kaynaklanır.
- Doğal Ortam ve Sınırlar: Doğal ortam fiziki unsurlar, çevresel faktörler ve ideolojik sistemler gibi birçok etkenden oluşur. Dolayısı ile doğayı, beşeri bir çizgi olan sınırlar ile sınırlandırmak mümkün değildir. Örnek verilecek olursa çevre kirliliği, küresel ısınma ve diğer ekolojik sorunlar ulus-devletin sınırlarını aşmıştır. Bu sebeple doğal süreçler ile sınırlar farklı iki kutupta yer alır.
- Söylem ve Anlatılar: Söylem, anlatı ve hikayeler her tür sınırın ve özellikle de ulus-devlet sınırlarının anlaşılmasında temel oluştururlar. Tarih, edebiyat, harita, ulusal marşlar, bayrak, meçhul asker gibi çok geniş bir alana sahip olan anlatılar, gerek gerçek gerekse abartılmış bir şekilde aktarılarak, mekânsal kimliğin inşası ve "biz" ve "öteki" nin kurulumunda odak noktayı oluştururlar (Newman ve Paasi, 1998; Akt. Karabağ, 2008: 40-42). Sınırların çizilmesiyle başlayan sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi söylem ve anlatılar ile inşa edildiği bu çalışmanın başından beri üzerinde durduğu temel yaklaşım

biçimidir. Bu çalışma Newman ve Paasi (1998)'nin sınıflandırmasında yer alan özellikle "söylem ve anlatılar" başlığı üzerinden hareket eder. Çünkü bu çalışma biz ve öteki kimliğinin nasıl inşa edildiğini söylem, hikaye ve anlatılar üzerinden analiz eder. Ancak sınıflandırmada yer alan diğer faktörler de bu çalışma için son derece önemlidir ve çalışmaya katkı sunmaktadır. Bu tür bir yaklaşım sürekli bir kargaşanın hakim olduğu Orta Doğu sınırlarının ve daha özelde ise Türkiye-Suriye sınırının daha iyi anlaşılmasında, bu yönde atılacak politik adımlara ve aynı zamanda toplumsal ve siyasi olarak bilime katkı sağlar.

Modern ulus-devletin en önemli özelliğinin sınırları çizilmiş bir toprağa sahip olması, bu toprak üzerindeki sınır mekânlarında bir değişim ve dönüşümü beraberinde getirmesidir. Bu değişim ve dönüşümün hangi dinamikler ekseninde nasıl gerçekleştiğinin sorgulanması akademik coğrafya çalışmalarında en önemli faktör olmuştur. Siyasi coğrafya araştırmacıları Nerede, Nasıl ve Neden? Sorularını yönelterek ulus-devlet sınırlarını anlamaya, tanımlamaya ve tasnif etmeye çalışmışlardır. Çünkü siyasi coğrafya açısından devlet sınırları politik hakimiyetin, iktidar gücünün, ortak amaçlar ekseninde örgütlenmenin ve bölgesel ayrımların mekânsal yansımaları, devletin fiziki sınırını, gidebileceği en son çizgiyi ifade etmektedir. Siyasi coğrafya araştırmalarının çoğalması ile birlikte sınırın fiziki bir engelden öte kültürel, özellikleri yansıttığı da gün yüzüne çıkmıştır. Coğrafi sınır manzarası, ulus-devlet farklılıklarının, kültürün, ayrışmanın ve benzerliklerin ilk karşılaşma mekânlarıdır. Bunun nasıl gerçekleştiği coğrafyanın her zaman ilgi alanı içindedir (Deniz, 2020: 44). Çünkü yaşadığımız mekân, hayalimizde sınırlar ile var olur ve mekân içinde olan hareketimiz de sınır aracılığıyla düzenlenir. Coğrafyanın temelini oluşturan mekân kavramı insandan bağımsız değildir. Dolayısıyla mekân, içinde yaşayan toplum tarafından algılanan, değerlendirilen ve şekillendirilen bir düzlemdir. Mekân, toplumsal süreçler ile şekillenirken, aynı zamanda toplumu da şekillendirmektedir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 848).

Her mekânın kendine has özellikleri, ayrışması veya farklılaşması coğrafi bakışın özünü teşkil etmektedir. Gerek fiziki gerek beşeri coğrafyacılar kendi araştırma konularına göre mekânsal bir yaklaşım sergilerler. Aynı şekilde fiziki coğrafyanın kurucusu Alexander von Humbolt ve beşeri coğrafyanın kurucusu Carl Ritter, kendi dönemlerindeki tasvirî bakış açısı ile mekânın farklılaşmasını açıklamaya çalışmışlardır. Bu bakımdan mekân,

"mekânsal ayrışma ve farklılaşma" coğrafyayı diğer disiplinlerden ayıran en önemli karakteristik özelliğidir. Sosyal ve siyasal üretimin, sınırlandırılmış teritorya üzerinde inşa edilmesi ve mekânsal farklılaşmalara neden olması coğrafyanın temel inceleme konusudur. Zira fiziki bir görünüm sergileyen teritoryal sınırlar, mekânsal ayrışmanın en belirgin sembolleridir. Bu semboller ulus-devletin egemenlik alanlarının bitiş noktasını gösterirken aynı zamanda uluslararası toplumsal ilişkilerin ve sosyal pratiklerin bu ayrım üzerinden şekilleneceğinin mesajını da verirler. Modern ulus-devletin kurulumunda temel aktör olan teritorya, sınırlandırılmış alanda yeni mekânsal kimliklerin üretiminde de önemli bir rol üstlenir (Yılmaz ve Aydın Koyuncu, 2019: 320-330). Modern öncesi dönemde doğrudan bağlayıcı bir unsur olmayan teritorya ve kimlik, modern dönemde coğrafya ile iç içe geçmiştir.

Fransız coğrafya okulunun babası sayılan ve bölgesel coğrafyanın öncüsü olan Paul Vidal de la Blache "insan bütün coğrafyanın esasını oluşturur" diyerek coğrafyanın özünü birkaç kelime ile özetlemektedir. Hemen hemen aynı yaklaşımı sergileyen Zelinsky'de (1966) "bütün coğrafi denklemlerin temel ögesinin insan olduğunu" vurgulamaktadır. Aynı şekilde Amerikan asıllı Çinli coğrafyacı Yi-Fu Tuan da bütün insan faaliyetlerinin ve deneyimlerinin geniş anlamda bir mekânda ve daha özel de ise bir yerde gerçekleştiğini ifade ederek insan ve mekanın ayrılmaz birliğine dikkat çekmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 60-212).

Mekân söz konusu olduğunda, başta gelen yazarlardan biri de marksist sosyal teorisyen Henry Lefebvre'dir. Henry Lefebvre'nin toplumsal mekânın üretimi ve inşa süreci konusundaki çalışmaları coğrafyacıları derinden etkilemiştir. Dönemin coğrafyacıları olan David Harvey ve Edward Soja, Lefebvre'nin 1970'lerde kaleme aldığı "Mekânın Üretimi" adlı eserini ve mekânla ilgili görüşlerini, coğrafya dünyasına taşıyarak coğrafyada yeni mekânsal tartışmaların öncüsü olmuşlardır. Özellikle Soja'nın Lefebvre'den beslenerek coğrafya potası içinde ürettiği yeni fikirler şehir coğrafyasında yoğun olarak kullanılmıştır. Kantitatif coğrafya anlayışının, pozitivist bakış açısıyla yorumlanan sabit ve ölçülebilir mekân anlayışı terk edilerek, toplum merkezli bir mekânsal bakış açısı coğrafyada önem kazanmıştır (Kaya, 2014: 41). Harvey ve Castells gibi yazarlar da mekânın siyasi, ideolojik ve sosyal olarak üretilen toplumsal bir süreç olarak yorumlamışlardır (Özgen, 2010: 8).

Harvey'e göre toplumsal süreç ve mekânsal yapı birbirine bağlıdır. Mekân toplumsal dinamikler tarafından inşa edilmekte, değiştirilmekte ve dönüşüme uğramaktadır (Bozdoğan ve Benek, 2021: 191).

Coğrafyacıları derinden etkileyen Lefebvre (1974) ye göre her toplum kendi mekânını inşa eder. Mekân, zaman içinde toplumsal olarak yeniden üretilir ve sosyal olanın üretimi kaçınılmaz olarak bir mekânsal bir boyuta sahiptir. Duvarlar çekilerek ayrışan sınır mekânları da toplumsal bir süreç ile ortaya çıkmaktadır. Sınırların bir mekânda inşa edilmesi, kurulması ve aynı zamanda mekânı sınırlaması Lefebvre'nin bakış açısından hareketle, toplumsal dinamikler ile gerçekleşir. Bu toplumsal dinamikler sınırları uzaklaştırdığı kadar yakınlaştıran, engel olduğu kadar birleştiren ve aynı zamanda ayrıştırdığı kadar da benzerlikleri üreten toplumsal mekânlar haline getirir (Özbey, 2023: 15).

Sınır söz konusu olduğunda karşımıza çıkan diğer önemli bir kavram ise kimliktir. Kimlik tanımı konusunda kalem oynatan çoğu araştırmacı, kavramın çok yönlü anlamlarının olduğu ve kullanımında birçok belirsizliği bünyesinde barındırdığını ifade ederek, kimliğin görünür bir şekilde anlaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Daha sonra ise bu olgunun zamanla derinleşerek neden bu kadar önemini arttırdığını sorgulama çabası içine girmişlerdir. Kimliklerin özel mi kurulmuş mu, durağan mı hareketli mi, verili mi tesadüfi mi veya tekil mi çoğul mu olduğu yönünde devam eden büyük bir araştırma çabası olsa da kimliğin varlığı konusunda pek bir şüphe yoktur. Bilinir ki bireylerin toplumdaki statüleri, cinsiyeti, dini görüşü ve geçmişiyle bağdaştırdığı bir kimliği mevcuttur. Yalnızca kimlik kartında kendisine verilen numara bile vatandaşlık bağına işaret eden bir aitliği gösterir. Bu manası ile kimliğimizi şekillendiren araçlar, kültürümüzün içinde mevcuttur (Özdemir, 2018: 202).

Kimlik üzerine ilk kez kavramsal bir tanımlama getiren, İngiliz politik felsefeci John Locke (1632–1704)'tur. Locke'a göre kimlik, bir idrak, hatırlama ve şuurluluk halidir. Bu anlayışa göre kimlik, insanların düşünme, kendilerini ifade etme ve geliştirme biçimlerinin asli, değişmez karakteri olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2007: 5). Kavram olarak kimlik, kolektif aidiyetlerden başka, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren

niteliklerin toplamını ifade etmektedir. Modern ulus-devletin en önemli özelliği teritoryal sınırlar ve bu sınırlar içinde inşa edilen kimliktir (Yanık, 2013: 227).

Sınırlar bir yandan en küçük bir mahalledeki farklı grupların birlikteliğini sağlayabildiği gibi, diğer yandan kolektif toplumsal tarih ve hafıza aracılığıyla ulusal kimliğin inşasını sağlar (Deniz, 2020: 238). Aynı şekilde kimlikler de sınırlar ile anlam kazanır ve üretilir (Görentaş, 2018a: 323). Bu nedenle sınırların toplumsal, mekânsal, siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleri dahil, birçok boyutu coğrafya ile iç içe geçmiştir.

Günümüzde bütün toplumsal ve siyasal kimliklere, bir şekilde devlet iktidarı gücüyle biçim verilmektedir. Bazı kimlikler devletin kontrol mekanizması çabasının bir sonucuken bazı kimlikler ise sınır çizme çabalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü sınırlar, sınır insanları ve devletin kendi faaliyetleri bağlamında karşı karşıya kaldığı tampon bölgeleridir. Ancak sınırların ve sınır insanların birçok farklı kimliği vardır. Bu sebeple sınırlar kimliğin hem göstergeleri hem de failleridir. Etnisite ve onunla bağlantılı olan ulusal kimlik, neredeyse bütün sınırların temel karakteristiğidir (Donnan ve Wilson, 2002: 104-116). Sınırlar ve kimlikler ayrılmaz bir bütünün iki temel parçasıdır. Bir sınırı inşa etmek aynı zamanda bir kimliği inşa etmektir. Bir ulusun sınırları, aynı zamanda onun içindekilerin kimliklerini de tanımlar (Özbey, 2019: 250). Sınır çizmek bir alan belirlemekle birlikte, ulusal kimliği de inşa etmektedir. Bu inşa etmede sınır görünür bir çizgi değildir. Mekânın ve toplumun ayrışması sürecidir. Bu süreçte sınır ve kimlik birbirinden bağımsız değildir (Görentaş, 2018b: 141). Dolayısıyla sınırlar, kimliğin ve en önemlisi ortak bir ulusal kimliğin inşa edilmesinde son derece önemli bir araç ve keskin bir çizgidir (Görentaş, 2018a: 323).

Toplumlar kendi kolektif hatıralarına dayanarak efsanevi şekilde olsa da geçmişleri ve kimlikleri hakkında bir fikre sahiptirler ve bu bilgiler kuşaktan kuşağa geçer (Karpat, 2021: 24). Ulus-devlet sınırlanmış topraklar içindeki farklı etnik kimliklere, coğrafi bir boyut kazandırmıştır. Bu sınırlı topraklar vatan olarak adlandırılmış ve kimlik bu vatanın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ulus-devletin ortak vatan içindeki ulusal kültürü inşa etmesinde eğitim sistemi etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Karpat, 2021a: 96).

Ulusal kimlikler tarihsel ve mekânsal olarak belirli söylem ve anlatılar ile üretilirler. Ulusal kimliğin üretiminde tarihi olaylar, edebi metinler, medya ve sürekli öteki

kimliğine vurgu yapan popüler düşman anlatıları ile kahramanlıklar önemli rol oynar. Bu ortak hikayeler ve anlatılar tarihin en eski dönemlerine kadar götürülür ve ortak bir ulus kimliğinin inşasında mit-motor görevi görür. Eğitim aracılığıyla yayılan bu hayali ulus anlatıları bir zaman sonra gerçekmiş gibi algılanır. Bu gerçeklik duygusu sınırlar içindeki farklılıkları eriterek kollektif bir kimliğin inşasında önemli bir rol alır (Görentaş, 2018b).

Şenoğuz'a (2014a) göre sınır çalışmaları, sınır çekilmesini sürekli bir sınır çizme, yani ayrımların yeniden üretildiği bir süreç olarak değerlendirerek inşacı bir yaklaşım sergiler. Sınır çizme süreçleri, teritoryal sınırların çizilmesiyle birlikte ulus-devletin hakimiyetini kurduğu, içinde bulunan halkın kabullenmek zorunda kaldığı kültürel, siyasi, iktisadi ve yasal ayrımların da olduğu bir süreci ifade eder. Aynı zamanda sınır bir karşılaşma ve ayrışma mekânı olarak coğrafya inşasının temelini oluşturur. Devletlerin uyguladığı politikalar bir ayrım inşa edebilir fakat sınırdaki yaşayanlar, sınır üzerinde kurdukları sosyal ağlar ve bağlantılarla bu ayrımı manipüle edebilir veya kabullenebilir (Şenoğuz, 2014a: 268).

Sınır tartışmalarının çok farklı boyutları bulunsa da hemen hemen tüm ulus sınırları, orada yaşayan yurttaşlarına kaçınılmaz olarak bir kültür ve kimlik algısı sunar. Bu yönüyle sınırlar bir toprak parçasına çizildiği kadar insanların hafızalarına da çizilir. Bazı durumlarda toprağa çizilen sınırlar ile hafızalardaki sınırlar birbiri ile ters düşebilir. Bu durumda teritoryal sınırlar büyük ölçüde işlevsiz ve bir o kadar da sorunludur. Her durumda sınırdaki yaşam, kültür, geçirgenlik ve engeller birçok bakımdan farklı toplumsal sınır ilişkilerini beraberinde getirmektedir. Bu durumda her sınır, toplumsal ve siyasi özelliklerine göre farklı bir kurulum sürecinden geçmektedir. Sınır insanları ulus-devletin sınır inşasına karşılık kendi pratiklerini üretebilmektedir (Tekin: 2012b: 28).

Sınır insanları kendi kimliklerini yeniden üretebilir veya otoritenin homojen kimlik üretim sürecinde bir direnç gösterebilir. Homojen kimlik üretim sürecinde her ülke, ulus inşa ederken kendi milli tarih anlatısını oluşturur. Toplum kendisine anlatılan hikâyeye ve anlatılar ile kimliğini şekillendirir. Birçok millet geçmişinin çok ihtişamlı olduğunu ve başarılarla dolu olduğunu vurgulayarak, tarihi anlatıları kimlik inşasında kullanır. Tarihteki savaşlar, kahramanlıklar, soykırımlar, afetler gibi olaylar bu hikâyelerde sıklıkla yer alır. Ortak hikâyeler ve ortak acılar kader birliğini sağlayarak insanları bir arada tutar. Bu hikâyeler yanlış, doğru veya abartılmış olabilir. Ancak ortak kimliğin

inşası, ulus-devletin kurulumu ve devamı için bu abartılar göz ardı edilebilir. Bu şekilde kurgulanan veya kurulan ortak kimlik, ulus devletin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi için son derece önemlidir. Çünkü ulus-devlet olmanın temel şartlarından biri insanları ortak bir amaç, hayal veya ortak bir ülkü çerçevesinde bir araya getirmektir.

Buraya kadar analiz edilen literatür özetlendiğinde İlk Çağlar'da daha çok güvenlik amacı ile inşa edilen şehir duvarları ve surların günümüz sınır anlayışından çok uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde coğrafyaları keskin çizgiler ile ayıran sınırlardan bahsetmek mümkün değildir. Diğer yandan toplumsal anlamda da katı sınırlar mevcut değildir. Ticaret ve seyahat gibi amaçlar ile serbest bir dolaşımın olduğu görülmektedir. İlk Çağlar'dan günümüze değişen sınır anlayışının en önemli dönüm noktası ise sanayi devrimi ve Fransız İhtilali gibi tarihe damga vuran bir sürecin gelişmesidir. Sınırların hukuki zemini 1648 Westfalya Antlaşmasına dayansa da sınırları belirlenmiş bir toprak parçasına bağlı ulus-devlet sistemi son iki yüzyıl içinde dünya sistemini şekillendirmiştir. Böylelikle ulus-devletlerin yer aldığı sınırlı coğrafyalar bir kimliğin de üretim alanı olmuştur. Öncelikle sınırlar çizilmiş ve daha sonra bu sınırlar içinde yaşayan bireyler çeşitli söylem, hikaye ve anlatılar ile bir ulus olarak hayal ve inşa edilmiştir. Nitekim Massimo de Azeglio'nun "İtalya'yı kurduk şimdi de İtalyanları inşa etmeliyiz" sözü ve aynı şekilde Anderson'un (2020) "ulusu hayal edilmiş bir siyasi topluluk" olarak tanımlaması da bu süreci en iyi şekilde özetlemektedir.

Dünyanın son iki yüzyılına damga vuran sınırlar Avrupa merkezli olarak tüm dünyaya yayılmıştır. Bu süreçte sömürgecilik yarışı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları etkili olmuş ve Orta Doğu ve Afrika başta olmak üzere önceden aynı coğrafyanın bir parçası olan topraklar bölünerek yeni ulus-devletler kurulmuştur. Büyük bir bölümü yapay olan bu sınırlar her ne kadar yapay olsa da zamanla görünür hale gelerek sosyo-mekânsal anlamda biz ve ötekini inşa etmeyi başarmıştır. Bu sınırların zaman içinde kabullenildiği, kutsallaştırıldığı, coğrafya ve kimliğin en önemli göstergeleri haline geldiği görülmüştür.

Bu literatür aynı zamanda sınırlar ile ilgili şöyle bir kavramsal çerçevenin varlığını da ortaya çıkarmaktadır. Sınırlar tarih boyunca var olmuş ancak sınırlara yüklenen anlam tarihsel süreç içinde değişmiştir. Sınır kavramının terminolojik olarak farklı dillerde farklı anlamlar ifade ettiği görülmüştür. Sınırların özelliklerine göre tipolojik modellere ayrılarak değerlendirildiği analiz edilmiştir. Sınırların ulus-devletleşme sürecinde etkin

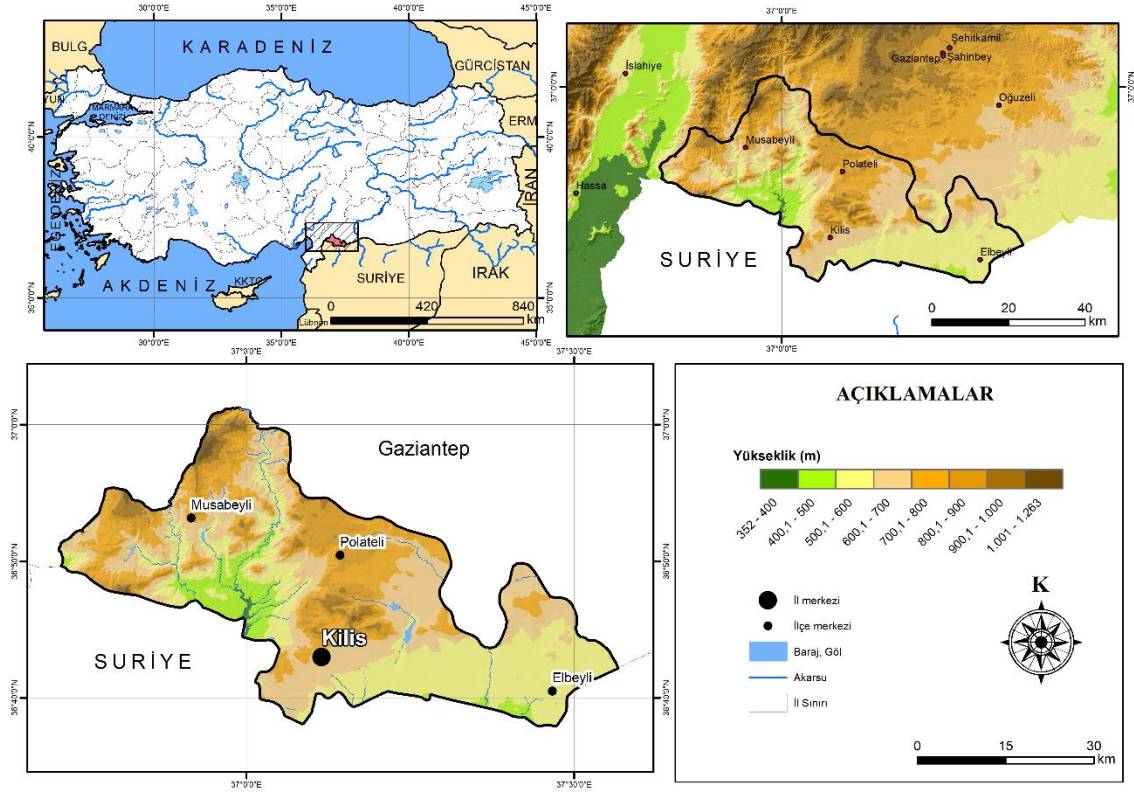
bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Modern dönemde coğrafyaların, ulus-devletler, sınırlar ve kimlikler ile tanımlandığı gözlenmiştir. Bu literatür bağlamında bu çalışmanın öne sürdüğü temel argüman, önceden aynı coğrafyanın bir parçası olan ve son iki yüzyılda sınırları çizilmiş toprak parçası temelinde gelişen Türkiye ve Suriye ulus-devletlerinin sınırlarındaki sosyo-mekânsal ayrışma sürecini, sınır ve kimlik inşasını ele almaktır. Sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi söylem hikaye ve anlatılar üzerinden geliştiğini veya bir benzeşmenin olup olmadığını ortaya koymaktır. Yüz yıllık bir sınır kurulumundan sonra tekrar karşı karşıya gelen iki ulusun üyelerinin bir sınır şehri olan Kilis'teki yansımalarını sunmaktır. Bu bakımdan bir sonraki kısımda Türkiye-Suriye sınırı ve daha özelde sınırın Kilis bölümü ile ilgili literatür üzerinde durulacaktır.

1.2. TÜRKİYE-SURİYE SINIRI ve KİLİS

Birinci bölümün ikinci kısmını oluşturan bu başlık altında araştırma sahası hakkında bilgiler, Türkiye-Suriye sınırının çizilme süreci ve bu süreçte Kilis sınırında yaşanan gelişmeler aktarılacaktır. Sınır çiziminden sonra Kilis'in ekonomik ve sosyal durumu ele alınacaktır. Sınırlar bağlamında kısaca Türkiye-Suriye ilişkileri değerlendirildikten sonra sınır konusu ile ilgili daha önce yapılmış bazı çalışmalara yer verilecektir.

1.2.1. Araştırma Sahasının Konumu, Coğrafi ve Tarihi Özellikleri

Araştırma sahası olan Kilis, Hatay-Maraş oluşu ile Fırat Nehri arasında uzanan Gaziantep Platosunun güneybatı kısmında; Türkiye-Suriye sınırı boylarında yer alır. Bu konumu ile saha, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasındaki geçiş kuşağı üzerinde bulunur (Kesici, 1994: 1). Kilis güneyden Türkiye-Suriye sınırı, batı, kuzey ve doğudan ise Gaziantep ile çevrilidir. Kilis ili coğrafi olarak batısındaki 750 m yükseklikteki kalker yapılı tepelikler ve kuzeyinde 950-1000 m yükseklikteki bazalt örtülü Resul Osman ve Acar (Kefiz) dağları ile çevrili olup, Kilis Ovasının kuzey batısında yer alır. Araştırma sahası Akdeniz iklimi ile Karasal iklimin ortak özelliklerini sergiler. Bir sınır ili olan araştırma sahasının lokasyonu harita 1.1'de gösterilmektedir.

Harita 1.1. Kilis ili lokasyon haritası

Şehrin tarihi geçmişi eski çağlara kadar uzanmaktadır. Kilis ve çevresi sırasıyla Asurlular, Persler ve Büyük İskender öldükten sonra onun yerini alan Selefkiler'in egemenliğinde kalmıştır. Milattan önce 64'te Selefkiler, Romalılar tarafından yıkılınca bölgede Roma hakimiyeti başlamıştır. Roma İmparatorluğu devrinde Kilis'in adı "Ciliza sive Urmagiganti" olarak geçmektedir. Milattan sonra 395 yılında Roma İmparatorluğu Batı ve Doğu Roma olarak ikiye bölünmüştür. Suriye ve Kilisi de kapsayan bölge Doğu Romanın devamı olan Bizans sınırları içinde yer almıştır. O dönemde İslam dünyasının Halifesi olan Hz. Ömer Bizans'a karşı akınlar başlatmıştır. Bu dönem Arap kaynaklarında kentin adı "Killiz" olarak geçmektedir (Tuncel, 2002: 6).

Hz. Ömer döneminde (634-644) yapılan fetihler ile İslam dünyasının sınırları, Şam olarak adlandırılan Suriye'den Güneydoğu Toroslara kadar genişleyerek, Bizans sınır boylarına kadar uzanmıştır. Kilisi de kapsayan bu sınır boyları, genel hatları ile Arap dünyası ve Hristiyan Bizansı ayıran bir bölge olmuştur. Bizans döneminde bu sınır boyları "sügur" ve "avasım" olarak tarihe geçmiştir (Yenidoğan, 2023: 95). Literatür incelendiğinde, Kilis ve içinde yer aldığı bölgenin, tarihin hemen her döneminde bir sınır özelliği gösterdiği

anlaşılmaktadır. Bu özelliğiyle Kilis İlk ve Orta Çağlar'dan beri Anadolu'ya hakim olan devletlerin Suriye ile olan sınırlarını tanımlamak için kullanılan, sügur ve avasım boylarında yer almıştır (İncili, 2023: 5-6).

İslamiyet ile birlikte sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Eyyübiler ve Memlûklerin hakimiyeti altında olan Suriye ve Kilisi de içine alan bölge, 1516 yılında Osmanlı ve Memlûkler arasında yapılan Mercidabık Savaşı sonrası Osmanlı egemenliği altına girmiş ve 400 yıl gibi uzun bir süre Osmanlı yönetimi altında kalmıştır. Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilmesi sonucu 1918'de bu bölgedeki egemenliği son bulmuştur (Abbas ve Cici, 2019: 530-531). 1921'de Fransızlarla yapılan Antlaşma sonucu Kilis yine Türkiye-Suriye sınırlarında yer almıştır (İncili, 2023: 8).

1.2.2. Türkiye-Suriye Sınırının Tarihi Arka Planı

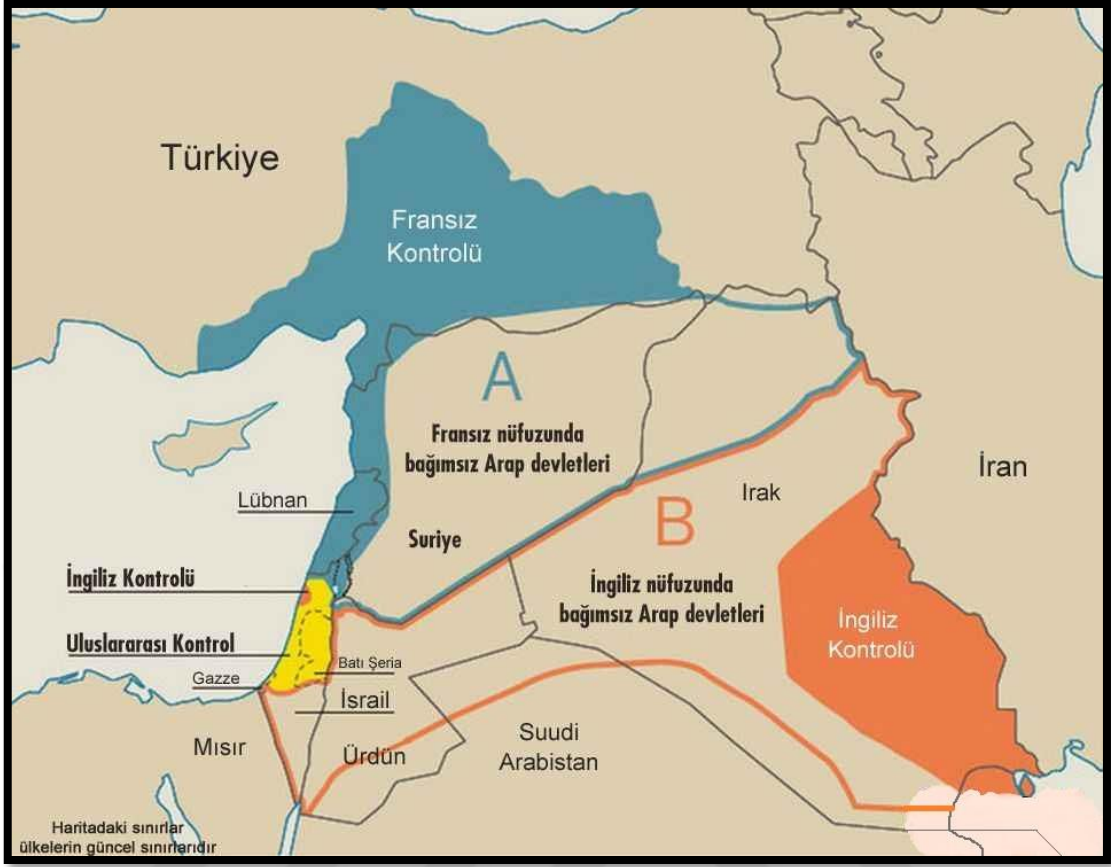
Türkiye, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile onun mirasını devralan yeni bir cumhuriyettir. Bu genç cumhuriyetin sınırları, eski ve yakın tarihin özelliklerini yansıtan 100 yıllık bir maziye sahiptir. Bugün sınırlarımız dışında kalan çoğu yer 500 yıl önce İmparatorluğun merkezinde yer almaktaydı. Sınırların henüz pek bir anlamının olmadığı o dönemlerde Türkler, Araplar, Ermeniler ve diğer Osmanlı tebası hep birlikte yaşıyordu. Türkler Batı Trakya, Balkanlar, Irak ve Suriye'nin kuzey kesimlerinde çoğunluğu teşkil ediyor, bazı yerler ise tamamen Türkler'den oluşuyordu. 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başında Osmanlı çok hızlı bir dağılma sürecine girdi. Arka arkaya gelen yenilgiler büyük toprak kayıplarına neden oldu. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk nüfusu tam anlamı ile Anadolu'ya toplanma şansı bulamadı. Asırlar boyu, aynı coğrafya içinde yaşayan insanlar birdenbire sınır dışındaki yerlerde kaldı (Korkut, 1970: 29). 1517 Mercidabık Savaşı ile Osmanlı'ya dahil edilen Suriye 1918'e kadar 400 yıl boyunca aynı coğrafyanın bir parçası olarak imparatorluk sınırları içinde kaldı (Abbas ve Cici, 2019: 531).

Osmanlı İmparatorluğu'nda toplum birçok farklı etnik-dini yapıdan oluşmakta ve temeli İslam anlayışına dayanmaktaydı. Buna göre İmparatorluğu oluşturan toplum müslim ve gayrimüslim olmak üzere ikiye ayrılırdı. Osmanlı'da ırksal ve etnik bir ayırım yapılmaz İslam ve ümmet sistemi bütün grupları kapsardı (Abdulla, 2009: 120). Devlet içindeki etnik ve dile dayalı kimlikler, İslam ve Müslüman kimliğinden sonra geliyordu (Karpat, 2021: 184). Ancak 1800'lü yıllara gelindiğinde Avrupa'da yükselen milliyetçi akımlar Osmanlı için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Osmanlı'da milliyetçi hareketin

yükselişini bakımından 1880-1920 yılları önemli bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa'nın gayrimüslimlere yönelik kısıtlamaların kaldırması yönündeki baskıları, kaybedilen Balkan toprakları, etnik grupların bağımsızlık arayışları ve sürekli alınan yenilgiler İmparatorluğu parçalanma noktasına getirmişti. Bu gelişmeler devleti kurtarmak için ortaya atılan fikir akımlarından biri olan Osmanlıcılık fikrinin etkili olamadığını göstermiş ve 1908'de II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile Osmanlıcılık fikri son bulmuştur (Abdulla, 2009: 120-123).

Bu dönemden sonra İstanbul'daki Osmanlı seçkinleri olan Jön Türkler Osmanlı-Müslüman sistemini Türkleştirmek için çalışmalara başladı. Özellikle 1911-1914 yılları arasında Türkleştirme politikasına tepki olarak, özellikle Arapça konuşulan vilayetlerde Arap milliyetçiliğinin savunucuları da görülmeye başlamıştı (Karpas, 2021: 194-195).

Osmanlı topraklarında bu gelişmeler yaşanırken, İngiliz ve Fransızlar Birinci Dünya Savaşı sonucunda, Osmanlı Devleti ve Orta Doğu topraklarını gizli antlaşmalarla paylaşma çabası içine girmiş ve bu bölgedeki pek çok devletin sınır çiziminde etkin bir rol oynamışlardır (Yaprak, 2021: 20). Bu antlaşmalardan en önemlisi 1916 yılında İngiltere, Fransa ve daha sonra Rusya'nın da dahil olduğu Sykes-Picot Antlaşmasıdır. Orta Doğu'nun günümüzdeki sınırları, büyük oranda bu antlaşmadan miras kalmıştır (Çakmak, 2021: 39). Bu antlaşmaya göre Fransa Suriye, Lübnan Anadolu'nun güneyini alırken İngilizler Irak ve Ürdün bölgesini almışlardır. Sykes-Picot Antlaşması günümüz Orta Doğu sınırlarının genel hatlarını oluşturmuştur (Umar ve Yenisu, 2020: 44-45). Harita 1.2 Sykes-Picot Antlaşmasına göre paylaşılan bölgeleri göstermektedir.

Harita 1.2. Sykes-Picot Antlaşmasına göre paylaşılan bölgeler (Yaprak, 2021:54)

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın Suriye'de 4. 7. ve 8. olmak üzere üç ordusu savaşmaktaydı. Bu ordular Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı emrinde bulunuyordu. 4. Ordu komutanı Cemal Paşa 1915-1916 yıllarında Sina Yarımadasına iki harekat düzenlemesine rağmen Mısır'ı ve Süveyş Kanalını ele geçirememiş, İngilizlerin karşı taarruza başlaması ile Suriye sınırına kadar çekilmek zorunda kalmıştır. İlerlemelerini sürdüren İngilizler 1917'de Gazze ve Kudüs'e kadar geldiler. 7. Ordunun başında bulunan Mustafa Kemal 7. ordunun yok edilme tehlikesine karşı Halep'e kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Şam ve Beyrut'u ele geçiren İngiliz ve Fransız kuvvetleri ile Mustafa Kemal'in komutasındaki 7. Ordu arasında Halep'in kuzeyindeki Katma kasabasında şiddetli muharebeler yaşandı ve İngiliz kuvvetleri geri püskürtüldü (Arslan, 2017: 33-39). Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığında Osmanlı Orduları şimdiki sınırlarımızdan 30 km daha güneydeki hattı kontrol altına almıştı (Çolakoğlu, 1991: 227).

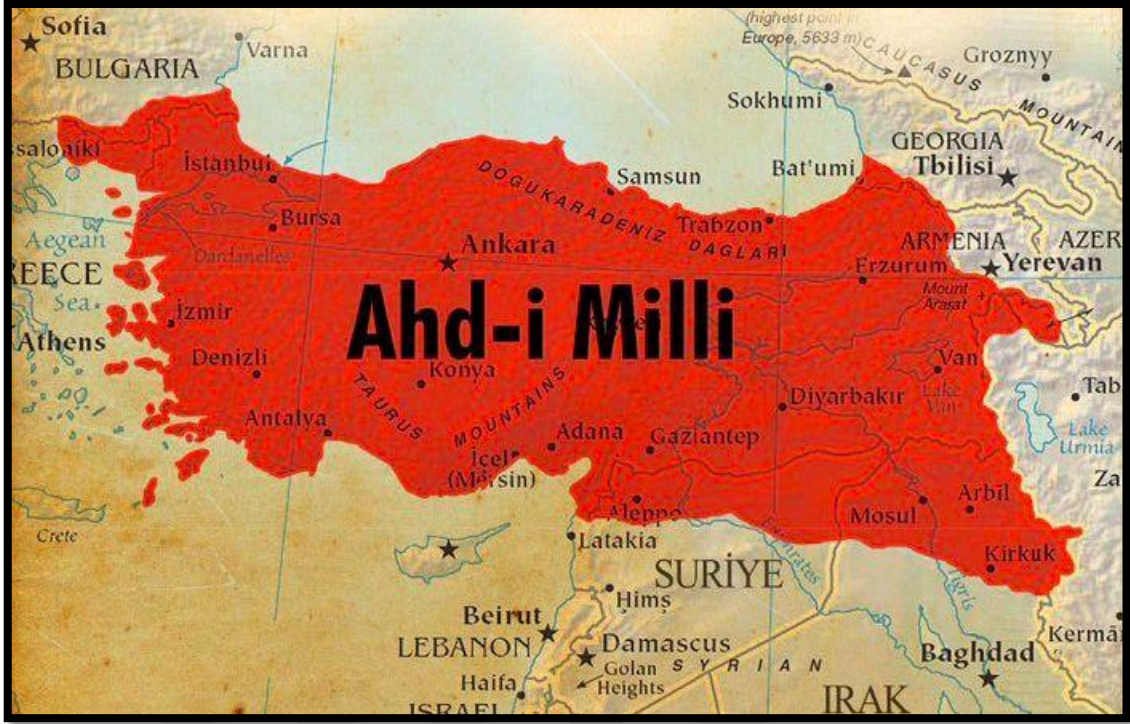
Ancak yinde de bu antlaşma sonucunda Orta Doğu ve Anadolu'nun işgal süreci başlamıştır. Bu işgalleri kabullenmeyen Anadolu halkı topyekün bir mücadele başlatmış ve Kuvayimilliyeye birliklerini kurarak Fransızlara karşı direnişe geçmiştir. Bu direnişin ilk sonuçları 10 Ocak 1921'de Yunanlara karşı I. İnönü, 30 Mart - 1 Nisan 1921'de ise II. İnönü Zaferinin kazanılması olmuştur. Bu zaferlerden sonra Fransa o zamana kadar İstanbul Hükümeti ile yürüttüğü ilişkilerini Ankara Hükümetine doğru yöneltmiştir. 10 Temmuz'da Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda geçici bir üstünlük sağlayan Yunanlılar, 22 gün 22 gece süren Sakarya Meydan Savaşı'nda kesin bir yenilgi almışlardır. Güney cephesinde sert bir direnişle karşılaşan Fransızlar, söz konusu askeri zaferlerden sonra Suriye'de yükselen milliyetçi hareketleri de göz önünde bulundurarak 20 Ekim 1921'de TBMM Hükümeti ile Ankara Antlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre savaş durumu son bulmuş, Türkiye-Suriye hudut hattı belirlenmiş ve Fransa Güney Anadolu'dan çekilmiştir (Kuzgun ve İncili, 2023: 398).

Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları "Misâk-ı Milli Beyannamesi"nin ilkelerine dayanılarak belirlenmiştir. Misak-ı Milli, bölünmez ve milli bir Türk vatanının sınırlarını belirlediği gibi Milli Mücadele'nin de ruhunu ortaya koymuştur. Ayrıca Türk dış politikasının hedefleri bu ilkelerle belirlenmiştir (Arslan, 2017: 105-121).

Ali Fuat Cebesoy hatıralarında Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli'nin esaslarını 1907 yılından beri tespit etmeye çalıştığını yazmıştır. Mustafa Kemal Paşa verilecek mücadelenin ve kurtuluşun ancak milli sınırlar dahilinde mümkün olacağını düşünüyordu.

"... Çoğunluğu Türk olan milli bir sınıra çekilerek burasını savunmak daha doğru ve hayırlı olacak. Selâmet yolu budur. Rumeli'de Doğu ve Batı Trakya bizde kalacak, Edirne'nin kuzey hudutları Bulgaristan aleyhine düzeltilecek, Anadolu sahillerine yakın olan adalar yeni Türkiye devletinde kalacak, güney hudutlarımız Hatay, Halep ve Musul vilâyetlerini içine alacak, Anadolu'nun doğu ve kuzey doğusunda bir değişiklik olmayacaktır. Türkiye içinde kalacak olan Rum, Bulgar ve Sırp azınlıkları, dışarıda kalan Türklerle mübadele edilecektir" (Cebesoy, 2000: 136-138).

Tarif edilen Misak-ı Milli sınırları harita 1.3'te gösterilmektedir.

Harita 1.3. Misak-ı Milli haritası (Tatar, 2020: 5)

Misak-ı Milli sınırlarının çerçevesi Atatürk tarafından 1907’de çizilmiş, ilk kez Erzurum Kongresinde gündeme gelmiştir. Sivas Kongresinde tüm delegelere duyurulmuş ve Ankara’da taslağı yazılarak İstanbul’da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından 28 Ocak 1920’de oy birliği ile kabul edilmiştir (Arslan, 2017: 121).

Mustafa Kemal uzun süren görüşmeler sonunda imza edilen Ankara Antlaşması’ndaki sınırları şöyle değerlendirmektedir; "Suriye’deki topraklarımızdan vazgeçmemiz söz konusu değildir. Misak-ı Milli’de belli ve müsbet bir hat yoktur. Kuvvetle güç yetirebileceğimiz hat sınır hattı olacaktır" (Çolakoğlu, 1991: 251).

1922 yılında başlayan ve 1923 yılında sona eren Lozan Barış Konferansı’nda Türkiye’nin koşulsuz şartsız tam bağımsızlığı ve Ankara Antlaşmasına göre şekillenen Suriye sınırı onaylanmış ve uluslararası platformda kabul edilmiştir. 1925’te Tahdid-i Hudud komisyonu kurularak, yerelde sınırların nereden geçeceği Türk-Fransız yetkilileri tarafından ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir (Çınar ve Çapçioğlu, 2021: 154). Ankara Antlaşması 13. maddeden ve karşılıklı gönderilmiş ek mektuplardan oluşmaktadır. Antlaşmanın 8. Maddesi Türkiye-Suriye sınır hattının geçeceği yerleri tarif etmektedir. Buna göre;

"Hudut hattı İskenderun Körfezi üzerinden Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve takriben Meydan-ı Ekbeze doğru gidecektir. (Tren İstasyonu ve bu mevki Suriye 'de kalacaktır). Sınır hattı oradan Marsuva mevkiini Suriye 'ye ve Karnaba mevki ile Kilis kasabasını Türkiye 'ye bırakmak üzere güneydoğuya doğru yönelecektir. Oradan Çobanbey İstasyonunda demiryoluna bağlanacaktır. Daha sonra Bağdat Demiryolunu takip edecek ve demiryolu hattı Nusaybin 'e varana kadar Türk tarafına bırakılacaktır. Oradan Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Ömer arasındaki eski yolu takip ederek Dicleye kavuşacaktır. Nusaybin, Cezire-i İbn-i Ömer ve eski yol Türkiye hudutları içinde kalacaktır. Bu yolun kullanım hakları her iki ülke için de aynı olacaktır. Çobanbey ve Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garları demiryolu hattının birer parçası kabul edilerek Türkiye 'ye bırakılacaktır. İşbu itilâfname imza edildikten itibaren bir ay içinde, söz konusu bölgeler ile taslağı oluşturulan sınırı, kesin çizgilerle belirlenmek üzere taraf ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon aynı zaman zarfında çalışmalara başlayacaktır" (Korkut, 1970: 35-36).

Zor şartlar altında yürütülen bir mücadelenin sonunda imzalanan güney sınırimız, Hatay ve Halep dışarıda bırakılarak belirlenmiştir. Kodaman ve Birsel (2012) sınır hattının dezavantaj gibi görünse de bu antlaşmayla Fransız Manda Yönetimini ortadan ikiye ayırdığını ifade etmiştir. Bu bağlamda sınırın Türkiye tarafındaki avantajı, her iki tarafta da akrabalık bağları olan insanların kalması ve yakın bir tarihte bu toprakların Halep'in güneyini de içine alacak şekilde Türkiye'nin hakimiyeti altına gireceği düşüncesi eleştirel olarak gündeme getirilmiş ve zaman zaman tartışma konusu olmuştur (Kodaman ve Birsel, 2012: 22). Dönemin Trabzon milletvekili Hafız Mehmed Bey Ankara Antlaşmasını özellikle Suriye sınırı ile ilgili maddeleri bakımından "Sevr'e göre iyi, Misak-ı Milli'ye göre kötü" bir antlaşma olarak ifade etmiştir. Mustafa Kemal'de bu sınırları Misak-ı Milliye aykırı bulmakta, dönemin zor şartlarına vurgu yaparak Türkiye'nin ancak bu sınırlara güç yetirebildiğini dile getirmiştir (Budak, 1997: 425).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Misak-ı Milli, Müslüman kimliği açısından Osmanlı'yı içerirken Türklük kimliği açısından da Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmektedir. Bir bakıma Türklük kurgulanırken Müslümanlık arka planda işlemektedir (Özbey, 2019: 248). Yeni Türkiye'nin ulus-inşasının Türklük ve Müslümanlık üzerinden inşa edildiği görülmektedir.

Sezgi Durgun (2011) "Memalik-i Şahane'den Vatan"'a adlı kitabında coğrafyanın vatanlaşması sürecine dikkat çekmekte ve Misak-ı Milli'nin modern Türkiye'nin inşa sürecinde, vatanın mekânsal sınırlarını çizmesi açısından tarihi bir aşama olarak değerlendirmektedir. Çünkü Misak-ı Milli sınırları içindeki milleti, bir ulus olarak haritalamış, somut ve görünür hale getirmiştir. Misak-ı Milli teritoryal mekânın temelini atarken aynı zamanda Türklük ve Müslümanlık çerçevesinde kurgulanan homojen bir toplumsal mekânın da hayalini kurmuştur. Misak-ı Milli yeni Türkiye'nin fiziki ve

toplumsal mekânının tarihi arka planıdır. Bu sınırlar Halep ve Musul'u dışarıda bıraksa da yeni sınırlar içinde inşa edilecek Türk ve Müslüman halkın ortak kimliğini temsil etmekte ve yeni Türkiye'nin teritoryal sınırlarını işaret etmektedir (Durgun, 2011: 135).

1.2.3. Türkiye-Suriye (Kilis) Sınırının Tarihi Arka Planı

Daha önce de değinildiği gibi Türkiye-Suriye sınır hattının oluşum süreci I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girdiğini gören İngiliz ve Fransızların kendi aralarında imzaladıkları Sykes-Picot Antlaşmasına dayanır. Bu antlaşma metnine göre Fransızlar Suriye ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük bir kısmını kendi himayelerine aldılar. Bu tezin çalışma alanı olan Kilis ili de Fransızlar'ın paylaşım sahası içinde yer almaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra İngilizler Musul'dan İskenderun Körfezi'ne kadar uzanan hattı işgal etmişlerdir. 17 Eylül 1919'da İngiltere ve Fransa arasında "Suriye İtilafnamesi" imzalanmış ve Güneydoğu Anadolu'dan İngilizler çekilmiş ve yerine Fransızlar işgal sürecini başlatmıştır. İşgale tepki gösteren halk Kartal Bey, İslam Bey ve Polat Bey gibi isimlerin öncülüğünde Kuva-yı Milliye'nin Kilis'teki direnişini başlatmışlardır (Kuzgun ve İncili, 2023: 393).

Beşe (2009) "İşgalden Kurtuluşa Kilis:1918-1921" adlı kitabında 1912 yılına kadar Antep ile birlikte Halep eyaletine bağlı kalan Kilis'te, İngiliz işgalinin başlaması ile birlikte nereye bağlı kalacağı konusunda tartışmaların başladığını belirtir. Bu dönemde Suriye'de bir Arap Devleti'nin kurulacağı söylentisi yayılmıştır. Atatürk 3 Kasım 1918 yılında bir bildiri yayımlayarak Kilis ahalisinin büyük çoğunluğunun Türk olduğuna vurgu yapmış ve Türk toprakları içinde kalması gerektiğini savunmuştur. Ancak Halep Ovası'nda geniş toprak sahibi olan yerel eşraftan bazıları, topraklarını kaybedecekleri korkusu ile Kilis'in Halep'e bağlanmasını istemişlerdir. Bu tarihlerde "Amerikan Kızılhaç Grubu" isimli bir heyet Kilis'in nereye bağlanması gerektiği ile ilgili bir araştırma yapmak üzere Kilis'e gelmiştir. İpşir Paşa çeşmesinin yakınlarındaki Neşet Efendi Hanında konaklayan heyet, yerel eşraftan kendi görüşlerine yakın isimlerden 72 kişi ile görüşmüş ve bu tespitlerini Lozan Konferansında gündeme getirerek, Kilis'in Suriye'de kalması için İsmet Paşa'ya baskı yapmışlardır. Fakat İsmet Paşa bu durumu kabul etmemiş ve Kilis halkının yürüttüğü mücadeleyi kabul ettirmiştir. 12 Şubat 1919 yılında Kilis halkının ileri gelenleri ve hükümet yetkilileri ile bir sınır komisyonu toplanmıştır. Kilis daha sonra Antep'in

mutasarrıflık yapılması ile buraya bağlanmıştır. Kilis Türkiye sınırları içinde kalmış ancak halkın itirazlarına rağmen Türkiye-Suriye sınırı İngilizlerin isteğine göre çizilmiştir. Buna göre hudut kentten bir kilometre güneyinden geçecek şekilde çizilmiştir (Beşe, 2009: 77).

Dönemin Urfa milletvekili Hacı Hayali, çizilen sınırları şöyle değerlendirmiştir;

"Antep (Kilis) yanıyor! Bunu nasıl kabul ediyorsunuz. Bu hat Antep ve Urfa livaslarını birbirinden ayırıyor. Bir adamın tarlasının yarısı Türkiye'de yarısı Suriye'de kalıyor. Bu elim bir netice verir ve insanı usandırır. Bunu göz önüne almamız gerekir. Bu sınır boyunca ne kadar insan varsa Fransızlar ile savaşmıştır. Bu insanları sınırlarımızın ötesinde bırakmak reva mıdır? Bu hattın güneyinde Türkler meskundur. Onları kaderine terk etmek caiz midir?"

Edirne milletvekili Şeref Bey ise şunları dile getirmektedir;

"...Sonra efendim, sınır meselesinde meçhul bir nokta kalmıştır. Bu meçhuliyetin açık bir şekilde yazılması lazımdır. Kilis şehrini Türkiye'de bırakmak üzere, güneydoğuya doğru bir hat yönelecektir. Bu hat bir doğrultuda giderken, sonradan sapacak, bir dirsek meydana getirecektir. Bu dirsek nereden sapacak nereye gidecek? Bu belirsiz kalmıştır. Açıklanmasını rica ederim" (Çolakoğlu, 1991: 249-250).

O dönemde Kilis Belediyesi'nin İstanbul Hükümeti'ne çektiği telgrafta şu ifadeler yer almaktadır;

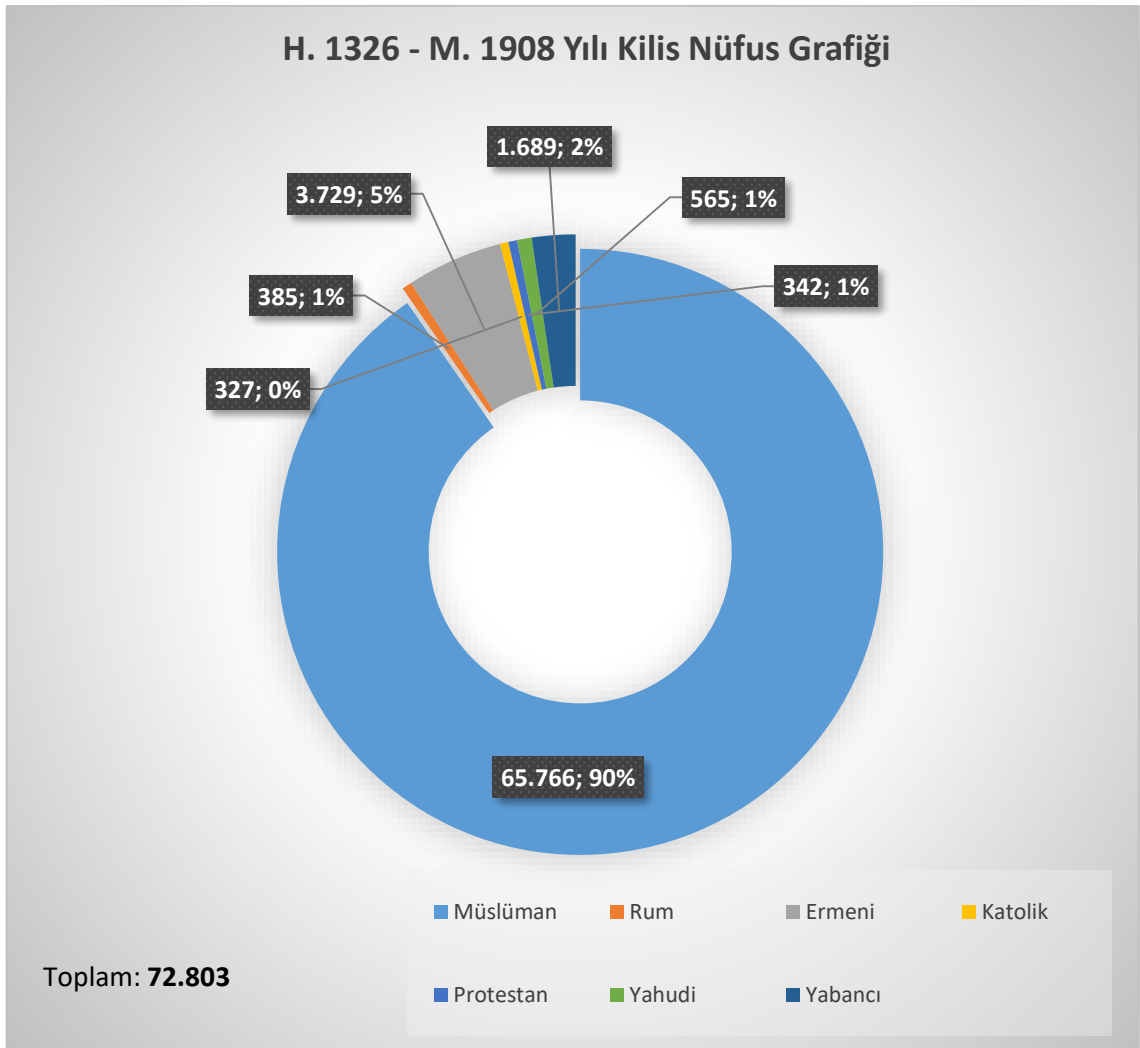
"Kilis kazası ve havalisinin öteden beri Türk ırkıyla meskûn olduğu ve bunu herkesin bildiği tarihen de sabittir. Anadolu'nun güneydoğu sınırında yabancıya karşı Türklüğün demir bir kalesi hükmünde, atalarımızın kanlarıyla yoğrulmuş bulunan bu toprakların üstünde yaşayan biz Türk oğullarının Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalması bir hayat meselesidir" (Kilis Belediyesinin İstanbul Hükümetine Çektiği Telgraf, Beşe, 2009: 103).

Suriye'nin kuzeyi birçok farklı etnik grubu bünyesinde barındıran, oldukça kozmopolit bir görünüm sergilemektedir. Halep ve Kilis arasındaki bölgede Türkler çoğunluktadır. Azez'in merkezi ve çevresinde Araplar vardır. Ancak günümüzde bile Suriye sınırında yer alan köylerin büyük çoğunluğu, Türkmenlerin farklı boylarından oluşmaktadır. Kürtler kuzeybatı yönündeki dağlık bölgede çoğunluğu teşkil etmektedir. Kürtlerin ayrılma yönünde bir hareketi olmamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra düşmanları destekleyenler Ermeniler ve Araplardır (Çolakoğlu, 1991: 17).

Şenoğuz (2015) "Sahanın Gölgeleleriyle Baş Etmek: Türkiye-Suriye Sınırındaki Kilis'te Kaçakçılık Anlatıları" adlı makalesinde Kilis'in tamamı ile Türkler'den meskun olmadığını ifade ederek, Kilis kazası sınırları içinde yer alan bazı köylerin, Emir Faysal'ın Irak ve Suriye'yi kapsayan Arap Birliği kurma düşüncesine destek verdiğini ifade eder. Kilis'te aynı zamanda Ermeni, Yahudi ve Rumlar'da iskan edilmektedir. Diğer yandan

Osmanlı'nın Kilis'i yurtluk olarak verdiği Canboladoğulları ve Kurtdağı bölgesinde meskün olan aşiretler de önemli bir Kürt nüfusa sahiptir. Şenoğuz (2015) bu çalışmasında Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kévorkian (2011)'e dayanarak Ermeni nüfusunu 7.966 olarak vermekle birlikte Türk, Arap veya Kürt nüfus hakkında bir bilgi vermemektedir (Şenoğuz, 2015: 6-7). 1908 yılı Halep Vilayet Salnamelerine göre Kilis'in nüfusu 72.803'tür (Kuzgun ve İncili, 2023: 406).

Nüfusun dini açıdan durumu grafik 1.1'de yer almaktadır.

Grafik 1.1. 1908 yılında Kilis'te nüfus durumu (Salname 1326; Akt. Ercivan, 2010: 35)

Halep Vilayet Salnamelerine göre 19. yüzyılda Kilis'te 9 nahiye ve bu nahiyelere bağlı 500 köy bulunmaktadır. Bu köylerin sayısı değişkenlik göstermektedir. Kilis'teki 9 nahiye ve köylerin toplam nüfusu 75.000'dir (Kesici, 1994: 52).

Salnamelerde nüfus kayıtları din kriteri üzerinden yapılmıştır. Türkler ve Araplar Müslüman olduğu için Müslüman nüfus içine kaydolunmuştur. Bu nedenle tam bir Arap-Türk ayrımı çizmek zordur (İncili, 2013: 153).

1908 yılı verilerine göre Müslümanlar Kilis'te %90 gibi bir oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. Müslümanlardan sonra ise en fazla çoğunluk %5 ile Ermeniler'e aittir. Kilis kazası Halep'in kuzeyinde yer alır ve Halep'e uzaklığı 12 saatlik yürüme mesafesindedir. Kilis' halkının dili Türkçe'dir. Nahiyelerde ise Arapça ve Türkçe konuşulmaktadır (Eroğlu, Babuçoğlu ve Köçer, 2012: 46).

Suriye'nin kuzeyindeki bu karmaşık bir etnik yapı arasındaki çizgi nasıl tayin edilir? Daha doğrusu Türklüğün bittiği ve Araplığın başladığı yer neresidir? Falih Rıfkı Atay Türkiye-Suriye sınırını şöyle tarif eder;

"Som Araplıkla som Türklük arasında, girintili çıkıntılı bir sis tabakası ile etnik sınır bulanmıştır. İki ırk ve kültür alemini ne bir hendese çizgisi ne de açık topografya işaretleri ile ayıramazsınız. Öbür tarafta sıla hasreti çeken bakışları görebileceğiniz gibi bu tarafta da özlem türkülerinin sesini duyabilirsiniz" (Çolakoglu, 2003: 11).

Suriye İtilafnamesi'nin imzalanması ile 1919'da Fransızlar'a bırakılan Antep ve Kilis'te güçlü bir direniş başlamıştır. Bu sırada Türk Ordusu Batı Cephesi'nde Yunanlara karşı I. İnönü, II. İnönü ve Sakarya Meydan Savaşı'nı kazanmıştır. Bu askeri başarıların etkisi altında kalan Fransa, TBMM Hükümeti ile 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmada Türkiye-Suriye sınırı Kilis'i Türkiye'de bırakacak şekilde çizilmiştir. Bu antlaşma ile birlikte Kilis arazisinin büyük bir bölümü ve yaklaşık 40 bin nüfusu olan Türk yerleşimlerinin Suriye tarafında kaldığı görüşü yaygındı. İktisadi ve sosyal hayatı derinden etkileyen bu durum Kilis halkının tepkisine neden olmuş ve devlet yetkililerine sınırın yeniden çizilmesi için birçok kez telgraf çekilmiştir. Bunun üzerine Türk ve Fransız Hükümetleri arasında 18 şubat 1926 yılında "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalanarak sınır yeniden düzenlenmiştir. Bu düzeltme ile birlikte Çoban Bey Köyü Suriye'de kalmış ve buna karşılık 12 Türk köyü Türkiye tarafına geçirilmiştir. Bu köyler arasında Karataş, Zadeli, Karakuyu, Salabiyen, Tibil, Arpakesmez, Havara, Hamili, Keferrahim ve Seve köyü bulunmaktadır (İncili ve Kuzgun, 2023: 397-401).

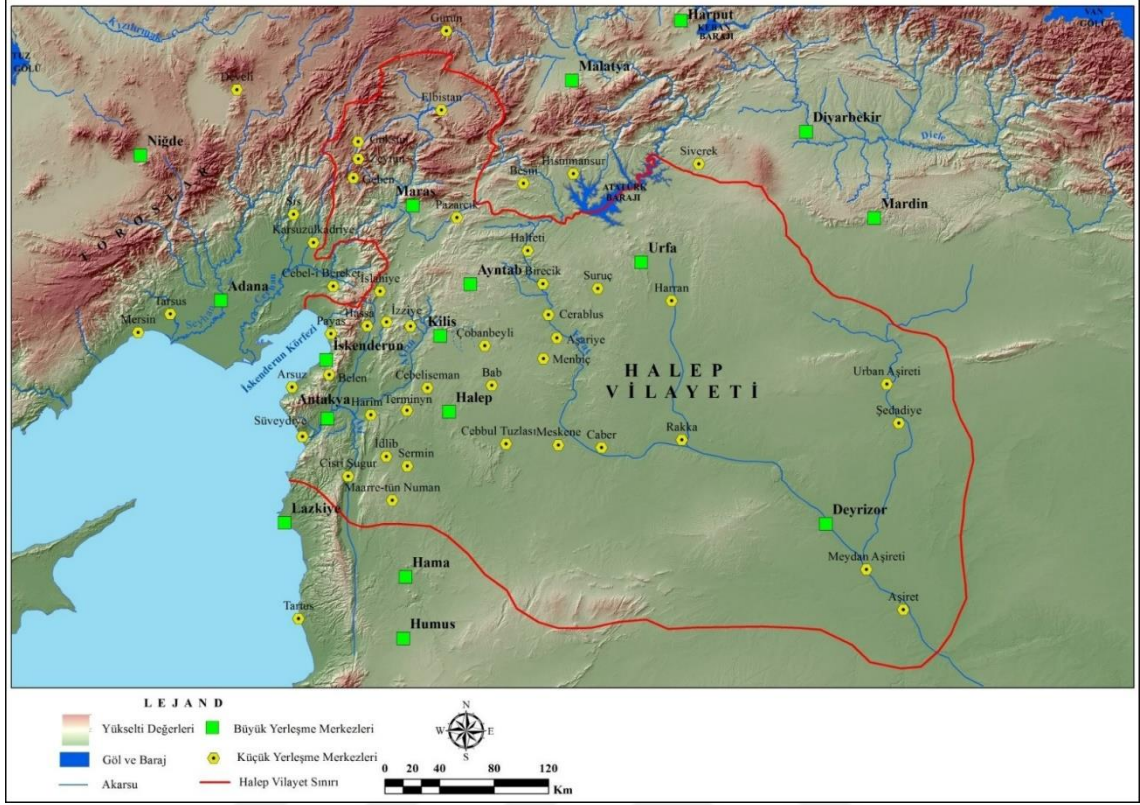
Yapılan düzeltme ile sınır 4-5 km daha güneye çekilmiş fakat Kilis'e önemli bir getirisi olmamıştır (Tuncel, 2002: 7). Bu antlaşma ile Suriye ve Kilis sınırı son şeklini alarak günümüze kadar gelmiştir. Halk arasında Suriye sınırının bugünkü geçiş noktası olan

Öncüpınar yerine, çok daha güneyde olan Nübül'den geçecekken bir Ermeni kadının Fransız askerlerine verdiği bir teneke altın sonucu şimdiki halini aldığını belirten meçhul hikaye yıllar boyu anlatılagelmiştir (Şenoğuz, 2015: 12).

1.2.4. Sınır Sonrası Kilis'in Coğrafi, Ekonomik ve Sosyal Durumu

Kuzgun ve İncili (2023), "Sınırın Tarihi ve Coğrafi Yansımaları" adlı çalışmalarında, 1921 yılında sınırlar çizilmeden önce Kilis'in Halep Vilayetine bağlı olarak gelişen bir merkez olduğunu ve Halep ile Kilis arasında sıkı bir ilişki ağının olduğunu ifade eder. Özellikle Kilis'in 16. Yüzyıldan sonra Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'nun Kuzeyi, Doğusu ve Güneydoğusu ile aynı zamanda Irak ile bağlantısını sağlayan önemli bir konumda yer aldığını belirtir. Halep, Osmanlı Devleti'nde Anadolu'dan kutsal topraklara yapılan yolculuğun kilit rotası ve aynı zamanda ticaret merkezidir. Kilis ise bu rota üzerinde önemli bir noktada yer almaktadır. "Bu özellikleriyle Kilis Halep'e varmak isteyen kervanların son uğrak noktası, Halep'ten çıkan kervanların ise ilk uğrak noktasıdır" (Kuzgun ve İncili, 2023: 405-406).

Halep Vilayeti muhtemel sınırları ve Kilis'in Halep'e göre konumu harita 1.4'te gösterilmektedir.

Harita 1.4. Halep Vilayeti muhtemel sınırları ve Kilis'in Halep'e göre konumu (1908) (Kuzgun ve İncili, 2023:406)

Ancak Türkiye-Suriye sınırı çizildikten sonra Kilis'te coğrafi, siyasi ve ekonomik olarak önemli bir değişim yaşanmıştır. Kilis'e bağlı kırsal alanın büyük bir bölümü ve nüfusunun önemli bir kısmı Suriye'de kalmıştır. 1908 yılında 9 nahiyesi ve 469 köyü olan Kilis, merkezi bir özelliğe sahipken, sınır çizildikten sonra sadece 135 köy Türkiye'de kalmış ve Kilis'e bağlanmıştır. Sınır öncesi duruma göre Kilis kendine bağlı idari ve coğrafi alanın % 65'ini kaybetmiştir. Halep Vilayet Salnamelerinin 1908 yılı kayıtlarına göre Kilis'in nüfusu 72.803 kişi tespit edilirken, 1927'de yapılan Cumhuriyet Döneminin ilk nüfus sayımında 46.527 olduğu tespit edilmiştir. İki nüfus karşılaştırıldığında Kilis % 36 oranında bir nüfus kaybına uğramıştır. Bunun nedeni Kilis'e bağlı yerleşmelerin büyük kısmının Suriye'de kalmasıdır. Sınırın getirdiği bu değişim, yerli halk tarafından Kilis'in başı Türkiye'de gövdesi ise Suriye'de kalan bir bedene benzetilmesine neden olmuştur (Kuzgun ve İncili, 2023: 402-415). Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmını oluşturan coğrafi birimlerin fiziki haritası ayrıntılı olarak ek 4'te sunulmuştur.

Ankara Antlaşmasına göre Türkiye-Suriye sınırının Kilis bölgesinde sınır, şehrin hemen 1 km güneyinden geçmiştir. Bu durum kazanın en verimli arazilerinin Suriye'de

kalmasına neden olmuştur. Bu araziler Fellah, Amiki, Şukağı, Karaçalı, Com, Okçuizzettin ve Şeyhler nahiyesinde bulunuyordu. Bu nahiyelerde bulunan 30 bin nüfus ve 400 parça köy de arazi ve bağları ile birlikte Suriye tarafında kalmıştır (Konyalı, 1968: 187-188). Sınırların çizilmesiyle elden çıkan bucaklar; Şeyhler, Amiki, Fellah, Com, Şakağı bucaklarının tamamı, Okçuizzettin ve Türkmen bucaklarının büyük bir bölümüdür (Çolakoğlu, 1991: 277).

Sınırlar çizilmeden önce Kilis'e ait olan nahiyeler ve günümüz sınırları harita 1.5'te yer almaktadır.

Ankara Antlaşmasının olumsuz sonuçlarından biri de sınır ötesinde kalan topraklardır. Bu antlaşma sonucunda Türkiye tarafında kalan ailelerin toprakları Suriye'de kalırken aynı zamanda Suriye'de kalan ailelerin toprakları da Türkiye sınırları içinde kalmıştır. Bu araziler 1976 yılına kadar, toprak işlemek için geçiş izni sağlayan pasavan belgeleri ile ekilip biçilmiştir. Ankara Antlaşmasının 13. maddesi bu toprakların işlenmesini garanti altına almıştı (Kesici, 1994: 168). Ancak daha sonra Suriye Hükümetinin özellikle 1958 yılında uygulamaya geçirdiği Ziraî Reform Kanunu'nu bahane ederek Türklere ait taşınmazların kullanımında kısıtlamalar getirmiştir. Bu kısıtlamalar artarak devam etmiş ve 1964 yılından sonraki süreçte Ankara Antlaşmasına aykırı olarak binlerce Türk vatandaşının Suriye'deki toprağına el konulmuştur. Buna karşılık Türk Hükümeti de Suriye'ye ait bütün özel ve tüzel kişilerin taşınmaz mallarını kamulaştırma yoluyla kendi tasarrufuna almıştır (Taşkın, 2022: 1775).

Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmı hem çizilme sürecinde hem de çizildikten sonra siyasi, ekonomik ve toplumsal problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Çizilen sınır ortak toplumsal yapıyı ayırmış ve ekonomik yönden Kilis'i adeta bir köşeye sıkıştırılmıştır. Çevresi sınırlar ile kuşatılan Kilis halkı bunu sürekli dile getirirse de gerçekçi bir çözüm bulunamamıştır. Bunun üzerine Kilis insanı sınıra rağmen, sınır ile var olma mücadelesi veren bir kent haline gelmiştir. Bu sınır ile var olma mücadelesi Kilis'in tarihi söylem ve anlatılarında yer edinmiş ve kentin sosyal yeniden inşasında önemli bir rol oynamıştır. Yerel halk, sınırdaki sıkışmışlık duygusuna bir tepki olarak engellerin aşılmasında ve kültürel sınırlar arasında dolaşmada baş aktör olmuştur. Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında karşı tarafla sürekli bir etkileşim kurulmuştur (Şenoğuz, 2014c: 2-3).

Osmanlı Devleti'nin Suriye eyaletine bağlı, Halep ilinde bir sancak olan Kilis (Çolakoğlu, 1998: 16), 1921 Ankara Antlaşması sonucunda Halep'in Suriye'de Kilis'in de Türkiye sınırları içinde kalmasıyla, 1924'te Antep'e bağlı bir ilçe olmuştur. Daha sonra 1995 yılında alınan bir kararla il statüsü kazanmıştır (Savaşçioğlu, 2008: 17).

1.2.5. Türkiye-Suriye İlişkileri ve Sınırlar

Birinci Dünya Savaşı sonunda Orta Doğu'da kurulan devletlerin sınırları, etnik ve dini bakımdan birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı düzeninden Cumhuriyet yönetimine geçiş sürecinde sosyal, mekânsal, dini, siyasi ve coğrafi alanda ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır (Benek, 2016: 175). Arap coğrafyasının sakinleri uzun bir Osmanlı geçmişlerinden sonra, artık kendilerine Suriyeliler, Filistinliler, Iraklılar ve Lübnanlılar gibi yeni kimlikler inşa etme sürecine girmişlerdir. Bu Osmanlılığın ötesinde yeni bir düzenin habercisi olmuştur (Cleveland, 2015: 190).

1921 Ankara Antlaşması'ndan sonra Türkiye ve Suriye arasındaki bölünmenin sorumlularının kim olduğu sorgulanırken, Osmanlı'nın son dönemindeki olaylara vurgu yapılmaktadır. Uzun yıllar tam manası ile bir türlü gelişme gösteremeyen ilişkilerin temelinde tarihi-toplumsal hafızanın sürekli yeniden ürettiği "Türkler'in Araplar tarafından sömürgeci, işgalci olarak görülmesi ve Arapların da Türkler tarafından ihanete uğradıkları söylemi" iki devlet arasındaki en büyük engeli oluşturan, psikolojik arka plandaki söylemdir. Halbuki bu ayrışmadan kimlerin çıkar sağladığı ve kaybedenlerin kimler olduğunu tarih net bir şekilde göstermiştir (Aslan, 2008: 23).

Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri, sınırların çizildiği günden bu yana her zaman sınır sorunları, siyasi çıkmazlar, diplomatik krizler ve çözüm arayışları ile gündeme gelmiştir (Şenoğuz, 2015: 5). Sınırın çizildiği tarihte Suriye Fransa'nın işgali altındaydı. O süre zarfında bağımsızlık arayışı içinde olan Suriye Türkiye'ye karşı olan isteklerini dile getirememiştir. Ancak Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanması, Türkiye-Suriye arasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bağımsızlıktan sonra Suriye içinde hakim olan istikrarsız yönetimler siyasi arenada özellikle sınırları bir sorun olarak gündeme taşımışlar ve Hatay meselesi kronik bir sorun haline gelmiştir. Bu siyasi yaklaşım Hafız Esat'ın iktidara gelmesiyle birlikte doruk noktasına ulaşmıştır (Çolakoğlu, 1998: 17).

Türkiye-Suriye ilişkilerinin iyileşme gösterdiği tek dönem 1998 yılında güvenlik politikalarını içeren, Adana Antlaşmasının imzalanmasından 2011 Suriye İç Savaşına kadar geçen dönemdir. Bu dönemde iki ülke arasında siyasi ve ekonomik anlamda ciddi ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle 2009 yılında iki ülke arasındaki vizelerin kaldırılması için antlaşma yapılmış ve kardeşlik mesajları verilmiştir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, iki ülkenin sloganını "ortak tarih, ortak kader, ortak gelecek" olarak duyurmuşlardır. 2011 yılında Asi Nehri üzerinde yapılması planlanan "Türkiye-Suriye Dostluk Barajı"nın temelleri atılmıştır. Bu dönem dışında tarihi süreç içinde, su kaynaklarının paylaşımı, Pkk sorunu, Türkiye'nin batıya dönük yönelimi ve Suriye'nin Sovyet Rusya yanlısı politikaları ve Hatay meselesi gibi problemler iki ülkeyi sürekli karşı karşıya getirmiştir. 2011 sonrası dönemde ise ilişkiler tamamen kopmuş ve yeni bir süreç başlamıştır (Benek, 2016: 175-189).

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesi iki başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta sınırlar, ulus-devlet, kimlik, teritorya, coğrafi mekân ve ayrışma üzerinde durulurken; ikinci başlıkta ise Türkiye-Suriye sınırları ve daha özeldir ise Türkiye-Suriye sınırının Kilis bölgesindeki sınır kurulumunun tarihsel arka planı analiz edilmiştir.

Türkiye-Suriye sınırı üzerindeki literatüre göre Orta Doğu Coğrafyası'nda 100 yıl öncesine kadar günümüzdeki anlamı ile keskin sınırlar mevcut değildir. Bu bölge Osmanlı yönetimi altında 400 yıl boyunca sınırsız bir toplumsal ve mekânsal bir yaşamın olduğu bir bölge olmuştur. Sadece yüz yıllık bir geçmişi olan sınırın, muğlak ve rastgele çizilen sınırlar olduğu literatürde yer almıştır. Çizilen sınırlar sürekli tartışma konusu olmuş, birçok problemi beraberinde getirmiş ve aynı zamanda iki ayrı mekân ve kimliğin

inşa sürecini başlatmıştır. Bu bakımdan bu tez Osmanlı Dönemi'nde aynı coğrafyanın bir parçası olan ve 1921'de sınırların çizilmesiyle Türkiye Cumhuriyeti'nde bir sınır şehrine dönüşen Kilis'te sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi hikaye, söylem ve anlatı üzerinden inşa edildiği yaklaşımından hareket etmektedir. Bu çalışmada sınır, iki otoriteyi ayıran verili ve sabit bir çizgi olarak değil bir süreç olarak ele alınmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. YÖNTEM

Bu araştırmada çalışma konusuna uygunluğu bakımından "Nitel Araştırma Yöntemi" kullanılmıştır. Baltacı (2018) "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme" adlı makalesinde bilimin temel amacını, bilinmeyen olay ve olguların farklı yöntemler kullanılarak araştırılması ve araştırma sonuçlarının toplumun kullanımına sunulması olarak değerlendirir. Bu açıdan araştırma yöntemlerinin temelinde "nicel, nitel ve karma" olarak ön plana çıkan üç yaklaşımın bulunduğunu ifade eder. Nicel araştırma, temelde matematiğe dayalı yöntemler yardımıyla değişkenler arasındaki ilişkileri, çeşitli istatistikler ve sayısal veriler ile açıklayan bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırma, insanların deneyimledikleri bireysel ve toplumsal olay ve olguların temel niteliklerini açıklamak için, araştırmacının hayatın doğal akışı içinde insanları gözlemlemesi, olay ve olguların oluşum süreçlerini incelemesi, açıklayıcı ve yorumlayıcı bir sürecin ifadesidir. Özellikle son yıllarda yapılan sosyal bilim araştırmalarında ise karma araştırma yöntemi dikkat çekmektedir. Bu yöntemde hem nicel hem de nitel desenler bir arada kullanılmaktadır (Baltacı, 2018: 233).

Yıldırım ve Şimşek (2011) "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri" adlı kitaplarında nitel araştırmada temel amacın, araştırılan konu ile ilgili okuyuculara betimsel ve gerçekçi bir görünüm sunmak olduğunu belirtir ve nitel araştırmanın, algılara ilişkin verilerin toplanmasında oldukça kullanışlı olduğunu ifade eder. Toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olmasının, araştırmanın zenginliği için önem taşıdığını vurgular. Bu kapsamda araştırmacının, incelediği konuyu en iyi şekilde yansıtmak, nitel veri tekniğini belirlemesi gerektiğini ifade eder. Bir konu, nitel bir yöntem kullanılarak araştırılıyorsa, araştırma kapsamında yer alan katılımcıların görüş ve deneyimleri doğrudan aktarılmalıdır. Diğer yandan nitel araştırmalar için örneklem belirlenmesi araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği için oldukça önemlidir. Araştırmacının oldukça geniş bir alana yayılan evreni bütün boyutları ile incelemesi maliyetli olacaktır. Bu nedenle veriler, evreni temsil kabiliyeti bakımından, en yüksek olan bir bölümden seçilir. Araştırmacının hakkında bir fikir sahibi olmak istediği ve aktif olarak araştırdığı evrenden aldığı ve o evreni temsil ettiğini düşündüğü grup örneklem olarak kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 48-49).

Türkiye-Suriye sınır hattı yaklaşık 911 km uzunluğa sahiptir ve sınır hattında birçok yerleşim yeri bulunmaktadır. Bütün sınır yerleşimlerinde araştırma yapmak maliyet ve zaman bakımından yeterli olmayacağı için örneklem olarak Kilis ili seçilmiştir. Bu araştırmanın kapsamı Kilis il merkezi ile sınırlandırılmıştır.

2.1.1. Veri Toplama

Bu çalışmada araştırma sorusuna cevap verebilmek için mevcut literatür taranmış ve saha araştırması yapılmıştır. Daha önce yayınlanmış kitap, makale, harita, fotoğraf ve internet kaynakları bu araştırmanın ikincil verilerini oluştururken, birincil veriler ise saha çalışması ile elde edilmiştir.

Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri elde etme tekniklerinin başında görüşme ve gözlem yer almaktadır. Briggs (1986) görüşme tekniğinin sosyal bilimlerin en çok başvurulan veri toplama yöntemi olduğunu belirtmekte ve bireysel deneyimler, tutum ve davranışlar, niyetler, algılar, duygular, şikayetler ve tepkiler gibi gözlenemeyen olguların ortaya çıkarılmasında en etkili yöntem olarak ifade etmektedir (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 129-130). Bu nedenle bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden "derinlemesine görüşme tekniği" tercih edilmiştir.

Bu kapsamda 2024 yılının Mart, Nisan, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarını kapsayan beş aylık bir zaman diliminde Kilis il merkezinde saha araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda 26 erkek katılımcı ile yüz yüze derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcıların tamamı Türk vatandaşlarından oluşmaktadır. Görüşmeler katılımcıların işyerlerinde, kahvehanelerde ve bazı katılımcıların ise evlerinde yapılmıştır. Görüşmeler en az 30 dakika en fazla 1,5 saat arasında değişkenlik göstermiştir. Görüşmeye geçmeden önce katılımcılar ile kısa bir sohbet edilerek araştırmacının kimliği ve amacı konusunda bilgi verilerek, ses kaydı için izin istenmiştir. Araştırmanın hassas bir konu olması bakımından katılımcı verilerinin gizli kalarak herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacağı özellikle belirtilmiştir. Katılımcıların 22'si ses kaydına izin verirken 4'ü güvenlik endişesi nedeni ile izin vermemiştir.

Görüşme formu ek-1'de ve etik kurul raporu ise ek-2'de yer almaktadır. Görüşmelerde "yarı yapılandırılmış" soru formu kullanılmıştır. Böylece hem katılımcılara hem de araştırmacıya sahada karşılaşılabilecek yeni durumlara karşı esneklik sağlanmıştır.

Katılımcılara kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Bazı katılımcıların, daha önce Suriye’de bulunmuş kişilerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Katılımcıların daha önce Suriye’de bulunmuş kişilerden seçilmesinin nedeni Suriye’de sahayı nasıl deneyimlediği veya kültürel benzerliklerin olup olmadığının sorgulanmasıdır.

Görüşmelerde katılımcılara sınıra dair deneyimleri, sınırla ilgili geçmişte yaşanan olaylar, anlatılar, sınır geçişlerinin nasıl olduğu, mayınlar, sınır ötesinde kalan araziler, sınır ötesi akrabalık ve ticaret ilişkileri, Türkiye’nin Suriye’ye yönelik operasyonları, yerel halkın Kilis’teki sığınmacı nüfusa yönelik ayrışma ve benzeşme dinamiklerini ortaya çıkaracağı düşünülen sorular ve sığınmacı mevcut durumunun nasıl algılandığı ile ilgili sorular sorulmuştur. Genellikle katılımcılar sınıra dair geçmiş deneyimlerinin, sınıra dair hikaye ve anlatıların yazılmasını olumlu karşılamış deneyimlerini ve görüşlerini aktarmışlardır. Sığınmacı nüfusa yönelik ise olumlu yaklaşımlar bulunmakla birlikte genellikle olumsuz tepkiler verilmiştir. Elde edilen bulgular analiz edilerek Kilis’te sınır kurulumu ve sosyo-mekânsal ayrışma dinamikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kilis’te hakim olan muhafazakar toplumsal yapı kadın katılımcı ile görüşme konusunda bir engel teşkil ederek bu çalışmanın kısıtlılığını oluşturmuştur. Alp (2021), bu durumu kadınların sınırlara olan mesafeli tutumundan ve kadın kısmının sınırla bir işi olmayacağı yönünde bir algının hakim olduğunu belirterek sınırın erkek egemen bir yönünden kaynaklandığını ifade etmektedir (Alp, 2021: 60). Dolayısıyla görüşmeleri tek başıma gerçekleştirmem de başka bir sınırlılığı meydana getirmiştir.

Araştırma süresince sahada ikamet edilmiş ve kent merkezinde ulaşımın kolay olması araştırmanın yürütülmesinde önemli bir avantaj sağlamıştır. Sahayı önceden bilmek araştırma sürecinde ve önerilen kişilere hemen irtibat kurulmasında önemli katkı sunmuştur. Araştırmacının sahanın yerlisi olarak, araştırma boyunca sahada olması ve kendini tanıtmayı, zihinlerdeki soru işaretlerini büyük ölçüde ortadan kaldırmış ve diğer başka katılımcılar için referans olma sürecini kolaylaştırmıştır.

Bu çalışma boyunca derinlemesine görüşmeler yapılmakla birlikte şehir merkezinde gözlem de yapılmıştır. Buna göre 2011’de başlayan Suriye iç savaşı ile birlikte Kilis iline doğru başlayan düzensiz, aşırı göç dalgası ve bunun neden olduğu karmaşa yerini, görece sakin bir toplumsal yaşama bırakmıştır. Özellikle son yıllarda Kilis’te küçük çaplı

münferit olaylar dışında sığınmacıdan kaynaklanan ciddi bir toplumsal hareket meydana gelmemiştir. Suriye vatandaşları Kilis'te yerel toplum ile sosyal ve ekonomik hayatta iç içe geçmiş bir şekilde yaşamaktadır. Yemek sektöründen, gıda sektörüne kadar Murtaza Caddesi boyunca sığınmacılara ait küçük bakkal ve dükkanlar görmek mümkündür. Suriye vatandaşları alışverişlerini, aynı toplumsal gruba mensup etnik işletmelerden yapmakta ve ürünlerini Türk dükkanlarına kıyasla daha ucuza satmaktadır. Yapılan gözlemde Kilis'in en önemli iki caddesi olan Murtaza caddesi ve Cumhuriyet caddelerindeki etnik işletmeler ve ketsel alan kullanımının önemli ölçüde sığınmacılardan oluşması Kilis'e tipik bir Suriye kenti izlenimi kazandırmıştır. Bu durum yerelde Kilis'in "topsuz tüfeksiz bir şekilde teslim alınan" bir il olduğu söyleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu araştırma için bir katılımcı sınırı çizilmemiş ve söylemler tekrar eden kadar görüşmelere devam edilmiştir. Araştırma 23. kişide doygunluğa ulaşmış ve söylemler birbirini tekrar etmeye başlamıştır. Ancak farklı bir söylem ile karşılaşma ihtimali göz önünde bulundurularak 3 kişi ile daha görüşme yapılmış ve söylemlerin tekrar ettiği görülmüştür. Araştırmanın doygunluğa ulaştığına, sınırın tarihi inşa sürecinde etkili olan hikaye ve söylemlerin tekrar etmesi ve diğer kültüre yönelik farklılık ve benzeşme söylemlerinin aynı düzlemde devam etmesi göz önünde bulundurularak karar verilmiştir. Katılımcıların söylemleri, küçük imla hataları dışında, olduğu gibi aktarılmış ve güvenlik nedeni ile isimleri değiştirilmiştir.

2.1.2. Veri Analizi

Bu çalışmada öncelikle sahadan, derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen verilerin transkripsiyonu yapılmış ve yazıya aktarılmıştır. Yazıya geçirilen bu verilerin detaylı bir şekilde incelenmesi için nitel veri analiz tekniklerinden biri olan "içerik analizi" tercih edilmiştir. İçerik analizi, sosyal gerçekliğin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayan sistematik ve nesnel bir yöntemdir. Bu yöntemin amacı, yazılı ve sözlü materyallerden tümdengelimci bir yaklaşım kullanarak, belirlenen kavramlar doğrultusunda anlamlar çıkarmaktır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 21-22). İçerik analizi, nitel ve nicel içerik analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Nicel içerik analizi, daha çok yazılı metin analizinde kullanılmaktadır. Nicel içerik analizi, metindeki belirli kelime ya da kavramların tekrar etme sıklığını ölçmeye odaklanırken, nitel içerik analizi ise yazılı metinlerden anlamlı

kategoriler elde etmeyi hedefler. Nitel içerik analizi, sosyal gerçekliği betimlemek için özellikle betimleyici (nasıl, nedir vs.) ve açıklayıcı (neden, niçin gibi) sorularla içeriğin görünen boyutlarından ziyade, yüzeyle görülmeyen gizli anlamları ortaya çıkarmaya çalışır (Metin ve Ünal, 2022: 277).

İçerik analizinin temelinde, araştırma probleminin net olarak ortaya koyulması ve örneklem seçimi yatar. Daha sonra elde edilen verilerin kodlanması ve kategorize edilmesiyle analiz ve yorum-çıkarma yapılır. Bu çıkarma ve analizler ile bir sonuca varılır (Olgun, 2008: 66). Kodlama işlemi, sahadan elde edilen verilerin analiz edilmeden önce anlamlı parçalara ayrılarak, analiz edilebilir bir yapıya dönüştürülmesi sürecidir. Kodlamadaki amaç bir sonuca ulaşmak değil, bir yığın halinde olan söylemleri anlamlı bir şekilde sınıflandırmak ve bu tasnif üzerinden analiz yapmaktır (Oğuz, 2008: 56). Bu kapsamda bu araştırmada, sahadan elde edilen veriler bir sözcük, cümle veya paragraf olarak anlamlı parçalara ayrılmış ve parçalar kodlara dönüştürülmüştür. Kodlar tematik ilişkilerine göre gruplandırılarak kategorilere ayrılmış ve bu kategoriler üzerinden analiz yapılmıştır. Sonuç olarak, bu araştırmada elde edilen veriler on ana başlık altında toplanmış ve bulgular bu başlıklar altında analiz edilmiştir.

Çalışmanın veri analiz sürecinde, Türkiye-Suriye sınırının Kilis'teki tarihsel ve güncel sosyo-mekânsal dönüşümleri, kronolojik bir yaklaşım benimsenerek incelenmiştir. Görüşme soruları, sınırın çizildiği ilk dönemlerinden başlayarak günümüzdeki duruma kadar geçen süreçte, sınırın sosyo-politik etkilerini ve anlatıları ortaya çıkarmak üzere hazırlanmıştır. Bu bağlamda, sınırla ilgili tarihsel-toplumsal hafızada yer alan söylemler ile günümüzdeki sosyo-mekânsal ayrışma dinamikleri içerik analiz kapsamında değerlendirilmiştir.

Analiz sürecinde, her bir bulgunun yorumlanmasında tarihsel arka plana ve literatürdeki konumuna vurgu yapılmıştır. Sınırın belirlendiği ilk yıllardan itibaren, sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl şekillendiği ve bu süreçte etkili olan kırılma noktaları, ilgili literatür çerçevesinde ele alınmış ve bulgular sistematik bir şekilde sunulmuştur. Böylelikle çalışma, sınırın tarihsel ve güncel etkilerini sosyo-mekânsal bağlamda analiz ederek Kilis'teki sınır inşasının ve dinamiklerinin derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemiştir.

2.1.3. Türkiye’de Yapılan Sınır Çalışmaları

Siyasi sınırlar ve sınır bölgelerinin tarihi süreç içinde çalışmalara konu edilmesi ve tartışmalarda yer alması, içinde bulunduğumuz yüzyılın son dönemlerine rastlamaktadır. Modern ulus-devletin siyasi sınırları, geçmiş dönemlerin hiçbirinde günümüzdeki kadar tartışılmamıştır. Geride bıraktığımız 20. Yüzyılın siyasi ve toplumsal düzenini şekillendiren dünya savaşları, milliyetçi veya etnik temelli ayrılıkçı hareketler yeni sınırlar ekseninde gelişen birçok ulus-devletin doğuşu ile neticelenmiştir. Devam eden sonraki dönemde küreselleşmenin coğrafya, mekân, iktisat, kültür ve siyasi alandaki etkileri, ulaşım ve iletişim tekniklerinin toplumsal yaşamda meydana getirdiği değişimler, sınır mekânlarını da etkisi altına almış ve birçok sosyal bilim dalının dikkatini çekmeyi başarmıştır (Aras, 2014: 17).

Sınıra yönelik araştırmalar dünyada 1990’lı yılların başında gelişme gösterirken, Türkiye açısından sınır çalışmaları 2000’li yıllarda yükselişe geçmektedir. Ülkemizde sınırlar son on yıllık dönemin popüler çalışma konuları arasında yer almaktadır (Alp, 2021: 22). Bu konuda yapılan çalışmaların büyük bir bölümünün ise yüksek lisans ve doktora düzeyinde ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmalar, konuya yaklaşımlarına göre üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Birinci kategori sınır bölgelerinde yer alan yerleşimlerin, sınır ekonomisi ve ticareti üzerinedir. İkinci kategori sınır güvenliği ve sınır yönetimi alanları üzerine yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Üçüncü kategori ise sınırın tarih, toplum ve hafıza üzerindeki etkilerini incelemektedir (Aras, 2014: 19). Bu çalışmanın odak noktasını da üçüncü kategori içinde değerlendirebileceğimiz, sınırdaki sosyo-mekânsal ayrışmanın, tarihsel ve toplumsal hafızadaki yeri oluşturmaktadır.

Bu üç farklı yaklaşım kapsamında literatürde yer alan bazı sınır çalışmalarına aşağıda yer verilmiştir:

Kuzgun ve İncili’nin (2023); "Sınırın Tarihi ve Coğrafi Yansımaları" adlı makaleleri interdisipliner bir çalışma özelliği göstermektedir. Bu çalışmada Kilis sınırının çizilme süreci ve bu süreçte yaşanan sorunlar tarihi perspektiften ele alınırken; Kilis’in sınır çizildikten sonraki durumu coğrafi açıdan değerlendirilmektedir. Buna çalışmaya göre Kilis şehrinin hemen bittiği noktadan geçirilen sınır Kilis’te büyük bir alansal kayıp ve nüfus kaybına neden olmuştur. Sınır öncesi 469 köyü olan ve önemli bir kavşak noktasında olan Kilis’te sınır çizildikten sonra sadece 135 köy kalmış ve Kilis ulaşım

yollarındaki kavşak özelliğini kaybetmiştir. Sınır sonrası Kilis'in siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak adeta bir çıkmaz sokağa dönüştüğü tespit edilmiştir.

Alp (2021); "Sınır Kimliği: Türkiye-Ermenistan Sınır Köyleri Üzerine Bir Araştırma (Kars Akyaka Örneği)" konulu yüksek lisans tezinde Kars'ın Akyaka ilçesine bağlı, Ermenistan sınırında yer alan ve farklı etnik gruplardan oluşan dört köyde sınır algısı ve sınırdan kaynaklanan bir problem söz konusu olduğunda, sınır köylerinin ortak bir fikir etrafında birleşip birleşmediklerini analiz etmiştir. Bu köylerde farklı etnik gruplardan (Azeri, Türk, Kürt) 18 kişi ile derinlemesine görüşme yapan araştırmacı, Ermenilere karşı bir nefret söyleminin var olduğunu ve sınırdan kaynaklanan bir sorun olduğunda etnik farklılıklara rağmen ortak bir sınır kimliğinin sergilendiğini tespit etmiştir.

Alagöz, (2020); "Ötekinin İnşa Edilmesinde Sınırların İşlevleri: Ermenistan-Türkiye Sınırı" adlı doktora tezinde 1993 yılından beri kapalı olan Türkiye-Ermenistan sınırının her iki tarafında, sınır insanların karşılıklı olarak sosyal ve kültürel algılarını, bu algıların zaman içinde hangi etkenlere bağlı olarak değiştiğini ve bu süreçte Türkiye ve Ermenistan ulus-devlet politikalarının etkisini araştırmıştır. Sınırın her iki tarafından da toplam 80 kişiyle sözlü tarih araştırması ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada Ermeni meselesi, dağlık karabağ sorunu, Türkiye'nin Azerbaycan ile kurduğu yakın ilişki ve etnik ve dini özelliklerin sınırın kimlik inşası ve kurulumunda etkili olduğu görülmüştür.

Aras, (2015); "Mayın ve Kaçakçı: Türkiye-Suriye Sınırını İnşa ve Bozma Pratikleri" adlı kitabı Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra kurulan Türkiye ve Suriye ulus-devletlerinin sınır boylarında yer alan insanların sınıra yönelik pratiklerini, tarihi-toplumsal hafıza, iktisadi, ve psikolojik bağlamda ele almaktadır. Bu çalışma Nusaybin merkez ve merkeze bağlı iki sınır köyünde gerçekleştirilmiştir. 50 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Devletin sınırı inşa etme politikasına karşılık, yerelin kaçakçılık ve mayın temelinde, bozma pratikleri incelenmiştir. Sınırdaki eskiden beri devam eden bir gelenek olarak görülen kaçakçılık, mayınların öldürücü gücüne rağmen devam etmiştir. Gece sınırdan geçerken askerler ve mayın ile verilen mücadele erkekliğe geçişin önemli bir aşaması olarak görülmüştür. Ulus-devletin sabit olarak gördüğü ve korumaya çalıştığı sınırlar, geçmiş uzun yıllara dayanan sınır insanların kültürel bağını koparmak bir yana ekonomik fırsatları da beraberinde getirdiği tespit edilmiştir.

Şenoğuz (2014); "Kilis'in Sınır Kasabasına Dönüşmesi: Türkiye'nin Suriye Sınırlarında Topluluk, Aidiyet ve Sosyo-Ekonomik Tabakalar Arasında Sosyal Hareketlilik" isimli doktora tezinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kilis'in bir sınır kasabasına dönüşmesini konu edinmektedir. Sınırın ürettiği sosyo-ekonomik tabakalar ve bu tabakalar arasındaki sınır algısı, yerel halkın sınır ötesi akrabalık bağları, ulus-devlet sınırlarına karşı yerel halkın pratikleri, sınır ekonomisi ve kaçakçılık olgusunu analiz eden araştırmacı, bu çalışmasını 18 ay boyunca devam eden etnografik araştırma ve 45 derinlemesine görüşme ile yapmıştır. Geçmişe yönelik anlatılar için Sözlü Tarih yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu araştırmaya göre, sınır sakinleri sınırın altını oymak ve sınıra karşı koymak yerine sosyal ve ekonomik olarak sınır ile sürekli bir ilişki içinde olmuştur. Bu ilişkinin devam etmesinde sınır sonrası Kilis'in ekonomik durumu etkili olmuştur. Suriye İç Savaşı'nın Kilis'in geçim kaynağı olan sınır kapısını tehdit etmesi durumunda yerli halk akrabalık söylemlerini geri planda bırakma eğilimi göstermiştir.

Yıldırım, (2013); "Devlet, Sınır, Aşiret: Nusaybin Örneği" adlı çalışmasında Türkiye-Suriye sınırı çizildikten sonra Türkiye'de Nusaybin ve Suriye'de Kamışlı ismini alan karşılıklı iki şehirdeki Kürt halkının etnik, kültürel ve iktisadi anlamda iki farklı kimlik inşasının nasıl gerçekleştiğini araştırmaktadır. Yıldırım bu çalışmada Nusaybin ve Kamışlı'dan olmak üzere 102 derinlemesine görüşme yapmıştır. Bütün görüşmelerin derinlemesine mülakat şeklinde mümkün olmadığını dile getiren araştırmacı bazı görüşmelerin uzun bazılarının ise kısa sürdüğünü belirtmiştir. Çalışma sonunda Nusaybin ve Kamışlı halkının kendilerini Suriyeli Kürt ve Türkiyeli Kürt olarak, iki farklı devletin yasal ve siyasi haklarına sahip oldukları söyleminin hakim olmasına rağmen ortak bir Kürt kimliği çatısı altında toplandıkları tespit edilmiştir.

Tekin, (2012); "Sosyolojik Açıdan Sınır: Hakkari Örneği" adlı doktora tezi Hakkari'nin Derecik Bölgesi'nde yaşayan Gerdi Aşiretinin, sınırın karşı tarafı ile olan ilişkisini sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi bağlamda incelemektedir. Bu kapsamda Hakkari'nin Şemdinli ilçesinde yer alan Derecik bölgesinde 62 derinlemesine görüşme, yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelere doğrudan gözlem, vaka analizi ve sözlü tarih yaklaşımı eşlik etmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre sınırın her iki tarafında yer alan Gerdiler sınır aşırı ilişkiler geliştirmiş, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak ortak bir kimlik oluşturabilmiştir. Gerdilerin bu birliği sağlamalarını en önemli nedenlerinden biri de

Devlet ve Pkk çatışmalarının en şiddetli olduğu bir dönemde köylerini boşaltmayarak korucu olmalarıdır. Koruculuk sayesinde hem devlet ile iyi ilişkiler kurulmuş hem de sınırın diğer tarafı ile kültürel ve ticari etkileşim kolaylaşmıştır.

Gümüştü (2010); "Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı" isimli çalışmasında sınırların geçmişten günümüze doğru değişen anlamlarına dikkat çekerek, sınır boylarından keskin sınırlara doğru gelişen bir tarihi süreci analiz etmektedir. Osmanlı idari sistemi köy-kaza-sancak ve eyalet olarak bölünmüş ve Osmanlı'daki bu sistemi Persler dönemindeki Satraplıklara dayandırmaktadır. Selçuklulardaki "İkta Sistemi" Osmanlı'da "Tımar Sistemi" olarak yeniden düzenlenmiş ve Osmanlı toprak sistemi kendi içinde bu sisteme göre sınırlandırılmıştır. Köylerin sınırları dikilitaşlar ile ayrılmış ve Osmanlı'nın köy-kaza-sancak-eyalet sınırları ve diğer devletler ile olan sınırları "Sınırname" adı verilen defterlere kayıt edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra kırsal kesimde ortaya çıkan sınır anlaşmazlıkları Osmanlı'dan kalma dikilitaşlar baz alınarak çözülmüştür. Sınır ve sınır terminolojisine yönelik en açıklayıcı tanımlamaların Siyasi Coğrafyacılar tarafından yapıldığını dile getiren yazar, sınırların doğal veya yapay engeller ile ayrılrsa da tam anlamı ile bir kopuş sağlayamadığını ifade etmektedir.

Korkut (1970); "Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye'nin Sınırları" isimli kitabında sınır tipolojisini ve Türkiye ile sınırı olan ülkelerin sınır antlaşmalarını ele almaktadır. Sınır antlaşmaları ile ilgili lahika, protokol ve sınırların nerelerden geçeceği detayları ile açıklanmaktadır. Türkiye ile komşu olan her ülkenin sınır boylarındaki fiziki ve beşeri özellikleri bu çalışmada yer almaktadır.

Mevcut literatür incelendiğinde, sınırların devletleri birbirinden ayıran sabit çizgiler olarak nereden geçtiği ve devletleri ekonomik, politik ve güvenlik açısından nasıl etkilediği yönünde çalışmalar bulunmakla birlikte son dönemlerde sınırın coğrafi bir çizgiden, bir tel veya bir duvardan ibaret olmadığı perspektifini yansıtan, tarihi-toplumsal yönü ağır basan çalışmaların da giderek arttığı görülmektedir. Sınırlara, insanları birbirinden ayıran ciddi bir sosyo-mekânsal süreç olarak yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Sınırdaki yaşayan halkın sınır pratikleri, ulus-devlet politikaları, sınır ötesi toplumsal ilişkilerin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi olarak nasıl inşa edildiği analiz edilmektedir. Birçok ülke ile sınır komşusu olan ve bir sınırlar ülkesi olan Türkiye'nin

her sınır bölgesi sosyo-mekânsal anlamda kendine has özellikleri ile dikkat çekmektedir. Türkiye-Suriye sınırı bu bağlamda incelenmesi gereken önemli bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Bu araştırma, bu kavramsal çerçeve ekseninde literatüre destek olacak şekilde Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl gerçekleştiğini ortaya koyarak literatürdeki eksiği dolduracak ve katkı sunacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDA SOSYO-MEKÂNSAL AYRIŞMA

Üçüncü bölüm bu çalışmadan elde edilen bulguları içermektedir. Bu bölümde 1921'den günümüze kadar, bir sınır şehri olan Kilis'te sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi söylem, anlatı ve hikayeler üzerinden inşa edildiği analiz edilecektir. Bu analiz sürecinde Türkiye-Suriye sınırının Kilis bölümünü ilgilendiren tarihi olaylardan yararlanılacak ve kronolojik bir yöntem izlenecektir. Analiz yapılırken öncelikle söylemin-anlatının literatürdeki yeri verilecek ve tarihi arka plandaki durumu özetlenecektir. Daha sonra ise söylem ve anlatılar doğrudan aktarılarak yorumlanacaktır.

Ayrışma İngilizce'de "segregation" olarak ifade edilmektedir. Bu kavram belli toplumsal grupların yasalar, toplumsal süreçler ya da yerel-geleneksel yapının etkisiyle birbirlerinden ayrılması ve başka coğrafyalarda yaşaması olarak literatüre girmiştir. Bu kavramın iktisadi, dini ve kültürel olarak birçok yönü bulunmaktadır. Tüm bu özellikler sosyo-mekânsal ayrışmanın inşasında etkin bir rol üstlenmektedir (Köse, 2019: 79-80).

Literatür incelendiğinde sosyo-mekânsal ayrışmanın, özellikle kent çalışmalarında yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir (Andersen, 2003; Timurtaş, 2012; Keleş, 1998; Alver, 2010; Köse, 2019; Cengiz, 2020). Ancak son iki yüz yıla damga vuran ulus-devlet sınırları da sosyo-mekânsal ayrışmalar ve yeni kimlikler inşa etmede son derece kritik bir öneme sahiptir. Bu bakımdan bu çalışma sosyo-mekânsal ayrışmayı, ulus-devlet sınırları bağlamında ele almaktadır. Çünkü modern ulus-devletin sınırları bir yandan mutlak egemenliği temsil ederken diğer yandan da sosyo-mekânsal ayrışmanın çizgilerine de karşılık gelmektedir. Günümüzdeki ulus-devlet sınırları toplumsal, kültürel, ekonomik ve kimliksel anlamda yeni bir mekânda yeni bir ulusu simgeleyen sınırlardır. Dolayısıyla modern öncesi dönemde sınırların olmadığı bir toplumsal yaşam ve sınırların olmadığı coğrafyalar, yerini sınırları belirlenmiş bir mekâna bırakmıştır. Toplumsal ve mekânsal ayrışma, sınırlar ile yeni bir anlam kazanmış ve bu sınırlar içinde söylem, hikaye, ortak tarihsel geçmiş ve kader birliği anlatılarıyla yeni bir mekân inşa edilmiştir. Bu inşa edilen mekân, ulus-kimliği temelinde vatan olarak adlandırılmıştır (Görentaş ve Yiğit, 2024: 6).

Dünya politik düzeninin son iki yüzyılına damga vuran ve yeni düzenin temel sistemi olan ulus-devlet ve sınırlar modern olgulardır. Ancak bu modern sınırlar Orta Doğu başta olmak üzere Latin Amerika, Afrika ve Asya kıtasını da içine alan post-kolonyal sınırlardır

ve harita başında çizilmiş beşeri sınırlardır. Dolayısıyla bazı sınırlar doğal olarak değerlendirilse de bütün sınırlar insan eseridir ve anlamını birbirinden ayırdığı toplumlardan almaktadır. Bu bakımdan sınır çizmek ve ya toprakları parçalamak aynı ölçüde ortak olan tarih, inanç, değerler, sevinç ve üzüntüleri de ayırmak anlamına gelmektedir. Bunun en dikkate değer örneklerinden biri olan ve ortak bir geçmişi olan Orta Doğu Coğrafyası'nın sınırdış ülkelerinde yaşanan sevinç ya da acı olaylar çoğu zaman, "onların acısı" ya da "onların sevinci" olarak değerlendirilmektedir. Bu durum sınırların, son kertede inşa ettiği sosyo-mekânsal ayrışmanın şiddetini göstermektedir (Tekin, 2012c: 162).

Her bir sınır kendine özgü bir gelişim süreci izlemekte ve sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Kilis sınırı da çizildiği günden bu yana sürekli yeniden üretilmiş ve bir inşa sürecinden geçmiştir. Bu süreçte sınır ötesinde kalan araziler, mayınların döşenmesi, kaçakçılık ve pasavan uygulaması ile birlikte tarihi olaylar ve anlatılar etkili olmuştur. Bu bağlamda saha çalışmasından elde edilen veriler ışığında, öncelikle toplumsal hafızadaki en eskiye dayanan söylemler analiz edilecektir. Daha sonra ise günümüzdeki durum ile kıyaslanarak yorumlanacaktır. Bu süreç sınırda yaşanan tarihsel olaylardan bağımsız olmayacaktır. Sınıra damgasını vuran tarihi söylem-anlatılar ve bu anlatıların tarihi-toplumsal hafızadaki etkileri ele alınacaktır. Buradaki amaç düz bir tarih anlatısı yapmak veya söylem ve hikayeleri anlatmak değildir. Bu tarihi sürecin ve hikayelerin arka planında sınırların, nasıl bir sosyo-mekansal ayrışmayı inşa ettiğinin analiz edilmesidir. Bu inşa sürecinin tarihi olarak nasıl geliştiği ele alındıktan sonra sosyo-mekânsal ayrışmanın günümüzdeki durumuna dair söylemler analiz edilecektir. Yerel halkın gündelik yaşamında sığınmacı ile hangi yönlerden bir ayrışma ve benzerlik kurduğu üzerinde durulacaktır. Böylelikle "Türkiye-Suriye Sınında Sosyo-Mekânsal Ayrışma" adlı bu çalışma 1921'den günümüze kadar Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında sınırın nasıl inşa edildiği, nasıl bir sosyo-mekânsal ayrışma süreci izlediği, bu sürecin zaman içinde nasıl değiştiği ve günümüzde ayrışma veya benzeşmenin ne durumda olduğunu analiz ederek, sınırların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu bölümün alt başlık tasarımı sahadan elde edilen bulgular ışığında yapılmıştır. Bulgular analiz edilirken, sınırın çizildiği ilk yıllardan başlanarak günümüze doğru gelişen süreç aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Ankara Antlaşması ile her iki ülke

vatandaşlarının da sınır ötesinde kalan topraklarını işlemesi için uygulamaya konulan pasavan rejiminden bahsedilecektir. Pasavan uygulaması ile sınırın çizildiği ilk yıllarda keskin bir toplumsal kopuş olmamış, sınır algısının ve ciddi bir ayrışmanın henüz gerçekleşmediğini ifade eden söylemler ile karşılaşmıştır. Pasavan uygulaması bu anlamda yumuşak bir geçiş döneminin oluşmasında önemli bir araç olmuştur.

3.1.1. Suriye’de Kalan Topraklar, Pasavan Rejimi ve Sınır Kurulumu

1921 yılında Türkiye-Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşmasınının 13. maddesine göre Türkiye ve Suriye’nin sınır ötesinde kalan şahıs toprakları garanti altına alınmıştır. Bu toprakların işlenebilmesi için "Pasavan Rejimi" adı altında idare edilen bir sistem kurulmuştur. Bu sisteme göre hak sahipleri topraklarını işlemek amacı ile pasavan belgeleri ile sınırda belirlenen pasavan kapılarından geçerek topraklarını işleyebilmektedirler. Bu kişiler vergi şartı olan ürünler dışında, her türlü tarım aleti veya ürünlerini sınır ötesine taşıyabilmişlerdir. Ancak bu pasavan kapıları sadece gündüz açık kalacaktır. Kilis’te de birçok ailenin sınır ötesinde toprağı kalmış ve günlük geçişler 5 bin kişiye kadar ulaşabilmektedir. Bu geçişler sırasında zaman zaman kaçak mallar da getirilebilmektedir (Gözcü ve Çakmak, 2019: 692).

Ankara Antlaşması Madde 13:

"Yerleşik veya yarı göçebe ahaliden, sekizinci maddede tespit edilen hattın her iki tarafında bulunan meralardan yararlanma hakkı veya emlak ve araziye sahip olanlar, eskiden olduğu gibi haklarını kullanmaya devam edeceklerdir. Bu kişiler söz konusu arazilerini işlemek için serbestçe ve hiçbir gümrük engeli, resmi ya da başka bir resim zorunluluğu olmaksızın sınırın diğer tarafına yavruları ile birlikte hayvanlarını, lazım olan alet ve edavatlarını, tohumlarını ve mahsüllerini geçirebileceklerdir" (Korkut, 1970: 37).

Bu uygulama 1966 yılına kadar devam etmiştir (Şenoğuz, 2015: 11).

Devran, pasavan kapılarındaki uygulamayı şöyle anlatmaktadır;

Bizim Suriye’de arazilerimiz vardı. Devlet bize pasavan vermişti. Sabahtan gideriz gümrüğe. Muayene memurları var. Mesela orada arazini işlemeye gidiyorsun. Neyin var? Memur çıkar bakar. Pasavana bakar, bir de sana bakar. Siyah paltosu var, siyah şalvarı var, beyaz gömleği var, ayağında kundurası var veya yemenisi var. Yani şeklin neyse deftere geçer. Yanında ne var? Bir sarı inek, bir siyah öküz, bir katur, onları da yazar, bırakır seni. İstersen 30 gün orada kal, istersen her gün git gel. Biz Türkiye gümrüğünden geçtikten sonra bir de Suriye’nin karakolu vardı. Aramızda 1 km mesafe vardı. Bir de oraya giderdik, daha işe başlamadan. Oraya da kayıt olurduk. Ondaki sonra işimize giderdik. İş bittikten sonra geri Suriye karakoluna giderdik. Biz Türkiye’ye gidiyoruz kayıttan düşün derdik. Seni orada kayıttan düşerler. Geri gelirsin buraya memurun yanına. Memur bakar şekline kontrol eder. Aynı mı gitmiş gelmişsin, yoksa bir değişiklik var mı? Benim tarlamın bitişiği de Araplarındı. Sabahleyin o da işe geliyor ben de geliyorum. Akşam sabah birbirimizi görüyoruz. Kapı kapandığı zaman onların malı burada kaldı bizim ki orada (81).

Devran'ın dile getirdiklerine göre Suriye'de kalan toprakları işlemek için Suriye tarafına geçmek bir takım sıkı kontroller ile yapılmaktadır. Türkiye ve Suriye'de olmak üzere sınıra inşa edilen hudut karakolları iki ulus-devletin inşa sürecindeki kurumsallaşmayı ve iktidar mekanizmasının işlediğini göstermektedir. Öyle ki bu geçiş sürecinde her türlü hayvan ve eşya rengine varana kadar kayıt altına alınmaktadır. Ancak tarlaları işlemek için pasavan ile sınırların geçilmesi iki toplumun karşılaşmasını da sağlamaktadır. Katılımcının anlatılarına göre bu süreçte Suriye'ye gidildiğinde sürekli bir görüşme söz konusudur. Bu durum ulus-devletin inşa ettiği sınırların aslında yerelde tam bir karşılığı olmadığını göstermektedir. Sınırla ayrılan iki toplum tekrar karşılaştığında herhangi ayırım söz konusu olmamaktadır.

Yerel bir müzisyen olan Derman'ın anlattıklarına göre pasavan ile sınırdan karşılıklı geçişler serbesttir;

Pasavan diye bir kimlik vardı. Pasaport değil, pasavan derlerdi ona. Pasavanda muhafaza memurları olur kapıda. Burdan girince mesela ben atımla giderdim. Atın rengini yazarlardı, arabanın rengini yazarlardı, benim adımlı yazarlar. Buradan giderdik. Suriye'de arazimizi ekerdik biçerdik, Türkiye'ye getirirdik. Suriyeliler buraya gelirdi. Serbest gider gelirdik. Tarlası olan ekerdi. 55-70 arası böyleydi. Zaten 73'ten sonra hiç gidemedik. Pasaport çıktı o zaman. Oradaki mallar orda kaldı. Suriyelilerin burada kalan mallarından da bize verdiler. Mesela benim orda neyim var. Tapum var ya. Burda da Suriyelilerin kalan mallarından orada ki tarlama karşılık burdan bize tarla verdiler (75).

Yukarıdaki alıntıya göre pasavan ile geçiş yapılan sınırlar, iki tarafında serbest bir şekilde arazilerine gidebildiğini göstermektedir. Katılımcıya göre bu durum 1970'lere kadar böyle devam etmiştir. Pasavan rejimi, sınır inşa sürecinde toprak sahipliği aracılığıyla iki halkın bir karşılaşma alanı olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Türkiye-Suriye sınırının bu bölümünde Ankara Antlaşmasında yer alan, toprak sahiplerinin haklarının korunması maddesi, karşılıklı geçişleri sürekli canlı tutarak keskin bir toplumsal kopuşun yaşanmasını yavaşlatmıştır. Ancak ulus-devletin inşası bakımından bunu söylemek pek mümkün değildir. Daha sonraki süreçte bu arazilere her iki ulus-devlet de el koymuş ve kendi vatandaşlarına dağıtmıştır. Pasavan sistemi sosyo-mekânsal ayrışma sürecinde ayrışmayı yumuşatan bir geçiş dönemi olmuştur.

Bir Pasavan belgesi örneği görsel 3.1'de yer almaktadır.

Görsel 3.1. Pasavan belgesi (Şenoğuz, 2014a: 120)

Sınır kurulum süreci kronolojik olarak analiz edildiğinde, sınırın ilk yıllarında insanların sınırlarda serbestçe hareket ettiği ve somut anlamda bir sınır algısının olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla sınır ilk çizildiğinde bir duvar gibi insanların yüzüne

çarpmamıştır. Bir geçiş süreci yaşanmıştır. Bu süreç sınırların giderek daha da katı bir hâl aldığı süreçtir. Bu süreçte her iki ülkenin de sınır ötesinde kalan, şahıslara ait topraklar için yeni bir sistem geliştirilmiştir. Bu sistemin adı pasavan sistemidir. Pasavan döneminde sınır ötesi ilişkiler tam olarak kesilmemiş, sınır ötesindeki toprakların işlenmesi aracılığı ile sosyo-mekânsal ayrışma sürecinde bir ara dönem yaşanmıştır. Ancak daha sonraki sosyo-politik gelişmelerle geçişler zorlaşmaya başlamıştır. Her iki devletin de sınır ötesi topraklara el koyması, pasavan sürecini bitiren en önemli gelişme olmuştur. Pasavan uygulamasının bitmesiyle geçiş dönemi son bulmuştur. Pasavan sisteminin son bulması ve topraklara el konulması sınırların, daha katı ve sert bir şekilde bir inşa sürecini devam ettirdiğini göstermiştir.

3.1.2. Mayın Öncesi Dönem: Sınır Kurulumu ve Sınırsız Sınırlar

Baud ve Schendel (1997), sınırların çizildikleri andan itibaren üç farklı evreden geçtiğini ifade eder. Bu sınıflandırmaya göre ilk evre "bebek sınır bölgesi"dir. Bu dönemde her ne kadar sınır belirlenmiş olsa da eskiden beri devam eden ticari ilişkiler, akrabalık ve kültürel bağlar hissedilir bir şekilde devam ettirilir. İkinci evre "ergen sınır bölgesi"dir. Bu evrede sınır, günlük yaşamda kendini göstermeye başlamıştır ve inkar edilemez bir somut çizgi haline gelmiştir. Ticari ilişkiler ve kültürel bağlar bu dönemde sınırlardan etkilenmeye başlasa da tam anlamıyla bir kopuş söz konusu değildir. Üçüncü evre "yetişkin sınır bölgesi"dir. Bu evrede sınır olgunlaşmış ve net bir toplumsal kopuşu gerçekleştirmiştir. Sınırlar bu evreden sonra kabullenilmiştir. Ticari ve sosyal ilişkiler kısmen devam etse de birçok sorun yaşanmaktadır (Akt. Deniz, 2020: 245).

Kuzgun ve İncili (2023), Baud ve Schendel'in sınıflandırmasından hareketle Kilis'te sınırın inşa sürecini üç farklı döneme ayırmıştır. Buna göre 1921-1935 yılları Kilis'te "bebek sınır bölgesi"dir. Bu dönemde sınır ve sınır algısı gerçek anlamda yoktur. İkinci dönem 1935-1956 yılları arasında gelişen "ergen sınır bölgesi"dir. Bu dönemde sınır somut bir şekilde görünür olmuştur. Toplumsal ilişkiler zayıflamaya başlamıştır. Üçüncü dönem ise 1956 sonrası "yetişkin sınır bölgesi"dir. Kilis sınırında inşa edilen sosyo-mekânsal ayrışma ve toplumsal kopuş 1956'dan beri devam etmektedir. Bu toplumsal kopuşun temelinde ise 1956 yılında sınırlara mayınların döşenmesi etkili bir faktör olmuştur. Mayınların döşenmesi toplumsal anlamda bir ayrışmayı tetiklemeyle birlikte sınırı acı tecrübelerle deneyimleyen yeni bir iş kolu ortaya çıkarmıştır. Kaçakçılık olarak

adlandırılan bu iş, sırtçı denilen kişiler tarafından yapılmakta ve mayınlı sahalardan kaçak malların geçirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Kuzgun ve İncili, 2023: 412).

Şenoğuz (2014c), Kilis'te yaptığı "Türkiye-Suriye Sınırında Bir Kasabadan Sözlü Tarihle Sınıra Bakmak" adlı sözlü tarih çalışmasında bir sınır şehri olan Kilis'in sınırdan kaynaklı üç önemli kırılma noktası yaşadığını ileri sürmüştür. Bu sınıflandırmanın birinci dönemi 1921-1959 yılları arasında "sınır algısının olmadığı" dönemdir. 1960-1980 dönemi ise "kaçakçılık" ile ilişkilendirilmiştir. 1980 sonrası dönem ise "sınır ticareti" dönemi olarak ayrılmıştır. Şenoğuz (2014c), bu çalışmasında, mayın öncesi dönemde sınırın tam olarak bilinmediğini ve insanların günlük alışveriş için sınırları, farkında olmayarak geçtiklerini anlatan söylemler ile karşılaştığını ifade eder. Sınır ile ilgili geçmişteki olay anlatıldığında "mayından önceydi" ve ya "mayından sonraydı" gibi söylemlerin bir kırılma noktası gibi kullanıldığını tespit eder (Şenoğuz, 2014c: 9). Dolayısıyla Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında sosyo-mekânsal ayrışmanın bebeklik evresinden (Baud ve Schendel, 1997) başlayarak ergen ve yetişkin sınırlara doğru devam eden bir süreç olarak değerlendirmek mümkündür.

Sınır boylarında yapılan ve sınır insanların sınıra dair pratiklerini araştıran bazı çalışmalarda sınır algısı oluşumunun en somut göstergesi sınırların mayınlanması olarak tespit edilmektedir. Aras (2015), "Mayın ve Kaçakçı: Türkiye-Suriye Sınırını İnşa ve Bozma Pratikleri" isimli kitabında Mardin'in Nusaybin ilçesi sınırında yaptığı çalışmasında yerel toplumun sınırları, mayınlar ile birlikte fark ettiğini vurgular. Aynı şekilde Yıldırım (2013), "Devlet, Sınır, Aşiret: Nusaybin Örneği" adlı tezinde karşılıklı iki sınır şehri olan Türkiye'nin Nusaybin ve Suriye'nin Kamışlı ilçelerinde yürüttüğü çalışmasında 1950'li yıllarda sınırların iki kasaba arasında iyice kalınlaştığını ifade etmektedir. Bu dönemin en belirgin özelliğinin ise mayınlar, dikenli teller ve pusular olduğunu vurgulamaktadır (Yıldırım, 2013: 88).

Bu çalışmanın temel prensibi, sınırları sabit ve değişmez çizgiler olarak görmekten ziyade, dinamik bir süreç olarak değerlendirmektir. Bu bağlamda, sınır kurulumunun nasıl gerçekleştiğini ve bu süreçte hangi unsurların etkili olduğunu anlamaya çalışmaktır. Bu çalışmadan elde edilen veriler, daha önceki araştırmalarında (Şenoğuz, 2014; Kuzgun ve İncili, 2023; Aras, 2015; Yıldırım, 2013) ortaya koyduğu gibi, sınırların çizildiği ilk dönemlerde sınır algısının belirgin olmadığını ve sınırların ayırıcı bir işlev üstlenmediğini

göstermektedir. Sınırın toplumsal yaşamda fark edilmesi, mayınların döşenmesiyle başlamıştır. Katılımcılara sınırın ilk dönemleri ile ilgili anıları veya büyüklerinden kendilerine aktarılan bilgileri sorulduğunda, sınırın başlangıçta serbest olduğu ve sınır geçişlerinde ciddi bir engel ile karşılaşmadığı belirtilmiştir. Mayın öncesi dönem, Pasavan dönemi ile birlikte serbest sınır geçişlerinin kolaylıkla yapıldığı bir dönemdir. Bu bulgu, sınırın toplumsal algıdaki dönüşümüne ışık tutmaktadır.

Zeytincilikle uğraşan Cemal, bu durumu şöyle ifade etmektedir;

1955 sıralarında mayın döküldü. Ondan evvel, herkes rahatlıkla gidip gelirdi Suriye'ye. Sanki komşu bir köy gibi. Mesela bizim köyden (İnanlı Köyü-sınırda yer alan köylerden biri) gece Suriye'ye düğüne giderlerdi mayın yokken (80).

Cemal'in söylemlerinden mayınlar döşenmeden önce sınırlarda serbest bir akışın olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Cemal'in diğer taraftaki köyleri komşu olarak değerlendirmesi düğünlere gidecek kadar bir yakınlık olduğunu vurgulaması mayınlar döşenmeden önce ciddi bir sosyo-mekânsal ayrışmanın henüz oluşmadığını göstermektedir.

Başka bir katılımcı olan Devran, geçmişte sınır işi ile uğraşmış ve birçok kez Suriye'ye gidip gelmiştir. Devran 1980'li yıllara kadar Öncüpınar Sınır Kapısında bulunan Tibil Köyü'nde yaşamıştır. 1983 yılında Tibil Köyü'nün kamulaştırılması ve 1991 yılında Kilis il merkezine taşınmasıyla Devran'da buraya taşınmıştır. Çocukluğunun sınırda geçtiğini belirten Devran şunları aktarmıştır;

Bizim köy (Tibil Köyü) sınırın sıfır noktasında. İlkokula giderdim ben. Suriye'de bir pınar vardı. Bizim okuduğumuz okul ile pınarın arası 100 metreydi. Okulun suyunu kovalarla Suriye'ye geçerdik, Suriye'den alır gelirdik. Tel yoktu, mayın yoktu, sadece 150 metrede bir, beyaz bir hudut taşı vardı. Onlarda da numara vardı. Bir, iki, üç, beş böyle. Zaten önceden bizim köy Suriye'ye aitmiş. Sonradan Türkiye'ye geçmiş. Önceden böyle sıkı değildi hudut. İki kilometre de bir asker vardı. Seni ya görür ya görmezdi. Biz çocukken davar güderdik. Oyuna daldık. Bakardık ki davarlar Suriye'ye geçmiş. Çünkü köy hududun dibinde. Kaçarak gider geri Türkiye'ye getirirdik. Yoktu ki böyle. Sıkı değildi (81).

Devran'ın aktarımları, sınırın o dönemlerde henüz sert bir ayrışma oluşturmadığını ve sınır ötesi kaynakların ortak bir şekilde kullanılabilmesini göstermektedir. Su ihtiyacının sınırın diğer tarafından karşılanması ve köye ait sürülerin serbestçe otlatılabilmesi sınırın ayrıştırıcı bir işlevi taşımadığına işaret etmektedir. Hudut taşları ve askerler var olsa da bu unsurlar, sınırın günlük yaşamda güçlü bir ayırım oluşturmasını engellemiştir. İnsanlar sınırı neredeyse yokmuş gibi kullanabilmiş ve sınırın her iki tarafında ortak bir yaşam süregelmiştir. Bu bağlamda o dönemde belirgin bir sınır algısından veya sosyo-mekânsal ayrışmadan bahsetmek mümkün değildir.

Türkiye Cumhuriyeti, günümüzdeki sınırlarına ulaşmadan önce çeşitli aşamalardan geçmiştir. İlk olarak 1927 ve 1928 yıllarında sınırın yerini kapsayan süreçte sınırın yerini belirlemek amacıyla hudut taşları dikilmiştir. Ancak bu dönemde sınırların durumu tam anlamıyla belirgin değildir. İlerleyen süreçte sınır boyunca teller çekilmiş ve mayınlar döşenmiştir. Aras'a (2015), göre mayın öncesi dönem insanların bir sorunla karşılaşmadan sınırı geçerek günlük yaşamlarını sürdürdükleri bir dönemdir (Akt. Karşı, 2019: 14). Ancak, mayınların döşenmesi ile birlikte bu serbestlik denetim altına alınmış ve sınırlar, artık iki ulus-devletin egemenliklerini temsil eden teritoryal çizgiler olarak etkili bir araç haline gelmiştir (Çınar ve Çapçuoğlu, 2021: 157).

Diğer bir katılımcı olan Faruk, Bakkal dükkanı işletmekte ve kendine anlatılanları şöyle aktarmaktadır;

Eskiden büyüklerimiz anlatırdı. Mayından önce serbestmiş. Cumhuriyetin ilk yıllarında mayın yokmuş. Tamam, şimdi sınır belirlenmiş ama engel olacak bir şey yokmuş sınırdaki. Düz şurası gibi (eliyle masayı gösteriyor) gidiyorsun mesela köyler var, burdaki köylü gidiyor oranın köyünde sohbet eder, yer içer, bir iki gün kalırmış onlar da buraya gelirmiş. Öyle sınır yok. Daha sonra 1956'da sınır çekilmiş. Öyle düz bir yol. Nöbetçiler var ama o kadar etkin değil. 500 metrede bir asker dikilirmiş. Daha sonra mayın ve tel çekilince asker de çoğaltılmış, giriş çıkış olmamış. Her ne kadar olmuşsa da kaçak olmuş. Kaçak gidilip gelinmiş (60).

Faruk'un söylemlerinden henüz yeni kurulan Cumhuriyetin sınırlarında 1956 yılına kadar toplumsal ve mekânsal ilişkilere engel olacak bir durum söz konusu değildir. Fakat 1956 yılında sınırın mayınlanması ile birlikte yeni bir sürecin başladığı görülmektedir. Bu uygulamalar her ne kadar ulus-devlet eli ile gerçekleşse de toplumsal ilişkileri büyük oranda kesintiye uğramakta ve mekânsal bağlantıları zayıflatmaktadır. Ulus-devletin sınır koruyucu politikasının sosyo-mekânsal ayrışmadaki rolü ön plana çıkmaktadır. Ancak sınır insanların yine de sınır ötesi ilişkilerini gerek yasal gerek yasal olmayan bir şekilde devam ettirme eğilimi gözlenmektedir.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve toprakları üzerinde yeni sınırlar çizilerek birçok farklı ulus-devlet kurulmuştur. Bu devletlerden biri de Suriye'dir. Yukarıdaki anlatıları değerlendirdiğimizde Türkiye ve Suriye ulus-devletlerinin kurulma sürecinin ilk yıllarında, sınırlarda keskin bir ayırmadan söz etmek mümkün değildir. Henüz yeni doğan ve "bebek sınır bölgesi" evresinde olan bu sınırdaki, insanlar gündelik yaşam pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için sınırları serbestçe geçmektedirler. Sınırdaki her ne kadar asker bulunsa da sıkı bir denetim söz konusu

değildir. İki farklı coğrafyanın ve ulus-devletin ilk sınır taşları atılsa da keskin bir ayrım yoktur. Ancak mayınların döşenmesi ile birlikte sınırın farkına varılmış ve eskiden olduğu gibi serbest geçişler olmamıştır. Bu söylemler mayınlar ile kalınlaşan bir sınır ve sosyo-mekânsal ayrışma sürecini göstermektedir.

Muhtarlık yapan Hanifi, sınırla ilgili farklı bir olayı, babasından şöyle dinlediğini aktarmaktadır;

Sınır çizildiği zaman Fransız askeri hudut taşını bizim köyün (Doğançay Köyü) dibine bırakmışlar. O zamanlar daha sınırlar belirsizmiş. Önceden hudut taşlarını alıp ileri atarlarmış. Suriyeliler de bu tarafa atarmış. Dedem rahmetlik gidiyor, o zaman Kilis kaymakamlık. Kaymakama diyor ki; sınır taşı evlerin dibinde nasıl olacak bu diyor. Kaymakam diyor ki; sınırlar daha belirsiz, siz bu taşı atabildiğiniz kadar atın öteye diyor. İki gecede hudut taşını iki km uzaklaştırıyorlar. Ancak o zaman bir adamın canı gitmiş. Fransızlar taşı indirdikleri yere mayın bırakmışlar. Taşı kaldırdıkları yerde mayın patlamış. İlk ona mayın patlamış (40).

Sınır kurulumuna iyi bir örnek teşkil eden Hanifi'nin anlatısı sınırların inşa sürecinde önemli bir noktaya işaret etmektedir. Sınır taşları her ne kadar Fransızlar tarafından bırakılsa da sınır kurulumu yerel toplum tarafından inşa edilmektedir. Sınırların tam anlamıyla belirlenmemiş olduğu zamanlarda sınır taşlarının gece boyunca öteye atılması, yeni vatanın toprak kazanımına katkı sağlamaktadır. Karşılıklı olarak hudut taşlarının daha ileri atılması yıllarca bir arada yaşayan insanların iki farklı coğrafyayı ve sınırı nasıl inşa ettiklerinin göstergesidir. Bu anlatıya göre sınırlar, her ne kadar belirli belirsiz olsa da sınırın varlığı konusunda pek bir şüphe yoktur. Bu varlığın somut göstergeleri olarak sınır taşları sosyo-mekânsal ayrışmanın baş aktörleridir. Diğer yandan sınır taşlarının yerleşim yerlerinin hemen dibinden geçirilmesi hiçbir kültürel ve etnik yapının göz önüne alınmadığına işaret etmekte ve gelişigüzel bir şekilde sınırların çizilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu sınır taksimi yıllarca bir arada yaşayan insanları karşı karşıya getirmekte ve sınırları yeniden çizilmiş ulus-devletin inşasını başlatmaktadır.

3.1.3. Sınırın Karanlık Yüzü: Mayınlar

Yıldırım'ın (2020) aktardığına göre Türkiye-Suriye sınırındaki ilk engel 1928 yılında çekilen ve yüksek olmayan bir dikenli teldir. Sınırlara mayınların döşenmesi ise 1956 senesinde Menderes Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde çıkarılan gizli bir kararname ile mayın döşenecek olan sınır taşları ve yerleri belirlenerek uygulanmaya konulmuştur. İlerleyen dönemde ise askeri darbeler sınırları daha da katılaştırmıştır. 1960 darbesinde mayınlı sahalar genişletilmiş ve 1972 yılında sınıra ikinci kez dikenli tel

çekilmiştir. 1980 darbesinde ise karşılıklı bir şekilde, iki sıra daha dikenli tel döşenmiştir (Yıldırım, 2020: 31-33).

Sınırların mayınlandığı yıllar ABD ve Sovyetler Birliği ekseninde devam eden Soğuk Savaş yıllarıdır. Bu durumun Orta Doğu'daki göstergelerinden biri 1957 Suriye krizidir. Bu krizin nedeni Suriye'nin Sovyetler Birliği ekseninde yer alırken Türkiye'nin ise ABD ve NATO yanlısı politikalar izlemesidir. Bu dönemde Sovyetler Birliği Suriye'ye silah ve ekonomik anlamda yardımlar yapmıştır. Türkiye bu yardımları kendine bir tehdit olarak algılamış ve Suriye sınırlarına asker ve silah yığınağı yapmıştır. 1957 yılında Suriye'de komünist eğilimli Baas Partisi'nin iktidarı ele alması, durumu daha da çıkmaza sokmuştur. İki ülke savaşın eşiğine gelmiştir (Baş, 2012: 96-100). Ancak bütün bu karşılıklı tedbirlere rağmen Türkiye herhangi bir hareket karşısında ABD'nin kendisini yalnız bırakacağını anlamış ve Suriye'nin uluslararası alandaki girişimlerinin sonuçsuz kalmasıyla kriz çözümlenmiştir (Şenoğuz, 2014c: 10). Ayrıca Suriye'nin 1958 yılında Mısır'la Birleşik Arap Cumhuriyeti kurma çalışmaları da krizin yumuşamasında etkili olmuştur (Yazgan, 2007: 40-45).

Kilis yerelinde göre ise mayının döşenmesinin birkaç nedeni vardır. Bunların başında kaçakçılığın önlenmesi, güvenlik sorunu ve Türkiye'nin NATO'ya girmesi karşılığında güney sınırlarına mayın döşenmesinin şart koşulmasıdır (Şenoğuz, 2014c: 9). Ancak bu çalışmada mayınların döşenmesi ile vurgulanmak istenen nokta Suriye ve Türkiye ulus-devletleşme sürecinde sınırlara, mayınların döşenecek kadar ileri gidilmesi ve sonraki süreçte Kilis'in mayınlar ile olan deneyimleri ve yaşam mücadelesidir. Çünkü mayınlar sadece Türkiye tarafına döşenmiştir. Diğer bir deyişle mayınların, iki ayrı coğrafyanın inşa edilmesi sürecinde ve Kilis'in toplumsal hafızasında nasıl yer edindiğidir. Ancak bu noktada sınırlarına korumacı bir yaklaşım sergileyen ve çözüm olarak mayın döşeyen ulus-devletin başat rolü de son derece önemlidir. Çünkü böylesine bir politika, ulus-devlet ve sınırların ne ölçüde iç içe geçtiğini gösterirken aynı zamanda sınır insanları için zor bir süreci başlatmaktadır. Türkiye'nin Kilis sınırı bu sürecin acı bir şekilde deneyimlendiği bir sınır şehri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sınırdaki yaşamak ve hayatta kalabilmek için sınır insanları bir takım zorlukları aşmak durumundadır (Akdemir ve Akman, 2022: 285). Nitekim Kilis tehlikelerle dolu sınırları

aşabilmek için her türlü tehlikeyi göze alarak bir şekilde sınırın üstesinden gelmeye çalışmıştır. Bu süreçte çoğu kişi sınırla karşı karşıya gelmenin bedelini canı ile ödemiştir.

Cemal o günleri şöyle hatırlamaktadır;

O günler zor günlerdi. Hudut boyunca her köyde mesela 5-6 tane mayına basan insanlar vardı. Kimisi kaçağa giderken mayında ölüyor, kimisini de asker vuruyordu (80).

Bu ifadeleri değerlendirdiğimizde mayınların sınır boylarında yaşayan insanların hayatında bir takım değişimler getirdiği anlaşılmaktadır. Mayınlar ile birlikte sınırda yaşam daha da zorlaşmış ve yaşam mücadelesi vermek uğruna mayınlı sahaya girilmiştir. Bunun sonucu olarak da her sınır köyünde mayına basarak sakat kalanlar ve yaşamını yitirenler olmuştur. Bu durum toplumsal hafızada o dönemin ağır şartlarından dolayı zor bir dönem olarak anılmıştır.

Sınırlara mayınların döşenmesi Suriye'nin Kilis sınırında yeni bir dönemi başlatmıştır. Mayınlar ile birlikte toplumsal hafızada sınır; ölüm korkusu, tehlikeli alan, sakat kalma ve mayınının üstesinden gelme pratikleri ile anılır olmuştur. Kimi zaman ise mayınlar bu coğrafyanın kaderini şekillendirmiştir. Sınır insanları can korkusunu bir tarafa bırakarak kendilerini imkânsız gibi görünen işlerin ortasına atmış ve sınırları aşmaya çalışmıştır.

Yerel bir radyocu olan Nihat'a göre mayınlar bu memleketin kaderi olmuştur;

Terör sızmaları ve kaçakçılığın yoğun olmasından dolayı mayınların döşendiğini biliyorum. Zaten daha öncesinde memleketin gariban insanları sırtçılıkla hayatını geçindirirdi. Sınır mayınlarla birlikte bu memleketin kaderi oldu. Hep yokluktan, iş olanağının olmamasından. Sınır şehrinde tek çaren kaçakçılık. Mayından karşı tarafa ay ışığında gidip, bendeklere konulmuş çayı, şekeri, sigarayı ya da züccaciye malzemesi her neyse onu sırtlayıp mayından geçeceksin. Karanlıkta bir yandan asker korkusu, vurulma korkusu, bir yandan da mayının patlama korkusu ile evlerine ekmek götürürlermiş. Kimi zaman sakat kalırlar kimi zamanda ölümler o mayında kalırmış (50).

Sınırların mayınlanmasında terör ve kaçakçılık faaliyetlerinin önemli bir etken olduğunu belirten Nihat sınırın Kilis'e getirdiği ekonomik daralmanın bir sonucu olarak kaçakçılığın mecburi bir şekilde yapıldığını düşünmektedir. Ancak yoğun bir şekilde yapılan bu faaliyet sınırı bir ölüm ve korku mekânı haline getirmektedir. Bu tür olayların çok fazla yaşanmasından dolayı sınır bir anlamda kader çizgisi olarak algılanmaktadır.

Terzilik yapan Kasım'ın düşüncesi ise şöyledir;

Mayınlar biz oraya geçmeyelim onlar da buraya geçmesin diye döşenmiş (60).

Kasım'ın meseleye "biz ve onlar" olarak başlaması meselenin özünü oluşturmaktadır. Bu durum sınırın diğer tarafındakinin öteki olarak tahayyül edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla mayınlar biz ve ötekinin inşa edilme sürecinde ve bu ayrışmanın daha da derinleşmesinde kritik rol oynamıştır.

Mahalle muhtarı olan Murat'a göre mayınların döşenme nedeni NATO'ya girmektir;

Mayınlar, 1947'de veya 48 yıllarında. Bazı şartlar ileri sürdüler. Mesela mayınların döşenmesi gibi. Suriye ile bağıımızı kesmek için hem de Türkiye'yi NATO'ya almak için mayını şart koştu (56).

Murat, sınırlara mayın döşenmesini uluslararası politikaların bir sonucu olduğunu düşünmekle birlikte aynı zamanda Suriye ile olan bağların koparılması amacı ile döşendiğini vurgulamaktadır. Murat'ın Suriye ile bir bağ kurması toplumsal anlamda bir ayrışmayı düşünmediğine işaret etmektedir. Ancak ulus-devletin rolü ekseninde, sınırlar için düşünüldüğünde mayınların ayrışmayı kolaylaştırıcı etkisi gün yüzüne çıkmaktadır.

Misak-ı Milli kararları yeni ulus-devletin sınırlarının çizilmesindeki temel dayanaktır. Bu kararlar alınırken ve sınır çizgileri belirlenirken kültürel-etnik yapı ve inanç birliğine dikkat edilmiştir. Bu kararlara göre 30 Ekim 1918'de işgal edilmemiş topraklar ve işgal edilmiş bölgelerdeki Türk ve Müslüman toprakları Misak-ı Milli sınırları içindedir. Bu sınırların güney kesimi, İskenderun güneyinden başlayarak Halebin Kuzeyindeki Katma kasabasından devam etmiş ve Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Batum da dahil olmak üzere Misak-ı Milliye dahil edilmiştir (Aydın ve Ergün, 2017: 712).

Yerel bir gazeteci, yayıncı ve aynı zamanda siyasi parti temsilcisi olan Asım'a göre mayınlar sadece bizim hak iddia edeceğimiz güney sınırlarına döşenmiştir;

Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan sınırında mayın yoktur. Mayın sadece Suriye ve Irak sınırında vardır. Çünkü bizim asıl iddia edeceğimiz topraklar, başta Halep olmak üzere Musul ve Kerkük'tür. Biz misak-ı milli sınırlarını kaybettiğimiz için bugün terörle uğraşıyoruz (62).

Mayınlar söz konusu olduğunda Misak-ı Milli sınırlarını gündeme getiren Asım'ın söylemleri son derece dikkat çekmektedir. Çünkü Asım Türkiye'nin batısında yer alan ülkelerin sınırlarını doğal olarak düşünmekte ve bir problem görmemektedir. Ancak Halep başta olmak üzere güney sınırlarımızı doğal olarak görmemekte ve bu sınırları kabullenmemektedir. Dönemin koşulları gereği Misak-ı Milli'den taviz verilmek zorunda kalınmış ve Kilis'in Halep'e yakın güney kesimleri, Musul ve Kerkük sınırlarımız dışında kalmıştır. Katılımcı mayınların sadece güney sınırlarımıza döşenmesinin nedenini misakı

milli sınırlarımız içinde olan ancak şu an sınırlarımız içinde olmayan topraklarla ilişkilendirmektedir. Misakımilli sınırlarını Türkiye'nin esas sınırları olarak görmektedir. Ona göre Türkiye ileride bu topraklar için hak iddia edebilir ancak bunu engellemek için mayınlar döşenmiştir. Halep'i anavatandan koparılan, aynı coğrafyanın bir parçası olarak düşünmekte ve bir gün bu topraklar üzerinde hak iddia edebileceği umidini taşımaktadır. Asım'ın bu düşüncesi, sınırların her ne kadar çizilmiş olsa da sosyo-mekânsal olarak bir ayrımı tam anlamı ile gerçekleştiremediğini ve sınırları kabullenmediğini göstermektedir.

Yerel bir muhabir olan Kadir ise mayınlardan şöyle bahsetmektedir;

Yüzyıllardan beri bu insanlar birbirlerine kız almış kız vermiş. Birileri geliyor bıçak gibi bu sınırı kesiyor. Bu yetmiyor, 1955'te daha büyük bir engel olarak mayın döşeniyor. 911 km Hatay'dan başlanarak Hakkari'ye kadar mayın döşeniyor. Bu ne demek biliyor musunuz? Sınır hattındaki her köyün her evinde, bir tane iki tane topal insan var demektir. Kilis'in, sınır ilinde olan insanların çektiğini diğer yerler çekmemiştir. Sınırdaki yaşamın ağır bedelleri var. Kilis bu bedeli çok ağır ödemiştir (60).

Kadir'e göre yüzyıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşan insanlar aynı kültürün bir parçası ve daha da önemlisi akrabalık bağları ile birbirine bağlıdır. Ona göre sınır, dış etkenler tarafından hiçbir doğal veya toplumsal özellik dikkate alınmadan çizilmiştir. Sınır aynı coğrafyayı ve kültürü ortadan bölen keskin bir bıçağa benzetilmiştir. Bu keskin sınırların çizilmesi bir yana, Türkiye'nin güney sınırları boyunca 911 km'lik bir hattın mayınlanması beraberinde ölümü ve sakat kalmayı getirmiştir. Kilis'in sınır şehri olmasını ve yaşadığı zorlukları Türkiye'nin sınırı olmayan diğer bölgeleri karşılaştıran Kadir, Kilis'in sınırdaki olmasının bedelini insanların hayatları ile ödediğini aktarmaktadır. Dolayısıyla dünyanın son iki yüzyılını şekillendiren ulus-devlet sınırlarının sosyo-mekânsal inşası zor bir süreçten geçmiştir. Nitekim Kadir de sınırdaki olmanın ve sınırdaki yaşamın bir bedeli olduğunu düşünmekte ve Kilis'in sınırdaki olmasının bedelini ödeyen bir şehir olduğunu savunmakta ve ülkenin, sınırı olmayan diğer bölgeleri ile bir karşılaştırma yapmaktadır.

Bu anlatılarda görüldüğü üzere Kilis halkı coğrafyanın kendisine çizdiği sınırları aşabilmek için kendisini imkansız işlerin ortasına atmak zorunda kalmıştır. Anlatılarda bunun temel nedeni genel olarak, başka bir geçim kaynağının olmaması gösterilmektedir. Kilis'te mayınlar ile ilgili soru sorulduğunda hemen her görüşmecinin verdiği cevap ölüm, asker korkusu, sakat kalma ve tehlike ile kodlanmaktadır. Bu tehlikenin sonuçları olarak birçok kişi hayatını kaybetmiş, kimi zaman ölümler mayında kalmış, kimi zamanda asker tarafından vurulmuştur. Nihat'ın da (50) ifade ettiği gibi mayınlar bu memleketin

kaderi olmuştur. Ancak insanlar her türlü tehlikeye rağmen yine de sınırlara ve mayınlara gitmeyi bırakmamıştır. Bu bir nevi ulus-devletin katı bir şekilde inşa ettiği sınırları mecburi olarak aşmaya çalışmaktır. Sınırların ilk çizildiği 1921'den 1955 yılında mayın döşenmesine kadar geçen süre yalnızca 34 yıllık bir süreçtir ve sınırlar artık günlük yaşamın somut bir parçasıdır. Ancak bütün bu meşakkatli sürecin temelinde yatan neden Kilis'in yeni sınırların çizilmesi ile birlikte bütün ekonomik avantajlarını yitirmesi ve kıyıda kalmış bir kasabaya dönüşmesidir. Dolayısıyla o dönemde bir kasaba olan Kilis halkının gözünde sınır ekonomik bir çizgidir. Sınırları aşmadaki gösterilen çaba, pratikler ve zorlukların nedeni ise bu ekonomik çizgiyi aşmaktır. Bu anlamda sınır hem tehdit hem de fırsatları bir arada sunmaktadır. Diğer yandan söylemlerde Misak-ı Milli gibi tarihi olayların gündeme gelmesi tarihi hafızanın hâlâ canlı tutulduğunu göstermektedir.

3.1.4. Sınırın Ahlaki Ekonomisi: Sınır Ticareti mi? Kaçakçılık mı?

Sınır çalışmalarında sıklıkla kullanılan ve sınır ekonomisini açıklamak için kullanılan ahlaki veya enformel-kayıtdışı ekonomi, Britanyalı Marksist yazar E. P. Thompson'ın 18. Yüzyıl'da İngiltere'de yeni geçilen serbest ekonominin köylüleri sefaletle mahkum etmesi ve çıkan ayaklanmalar sonucu serbest piyasa kurallarının terk edilerek, ihtiyaç ekonomisine tekrar dönülmesini açıklamak için kullanılmıştır (Buğra, 1998; Akt. Şenoğuz, 2014b: 111). Ahlaki ekonominin sınır çalışmalarında kullanılması ise James C. Scott'un (1976) Asyanın Güneydoğu kesimindeki köylü ayaklanmalarını araştırmasıyla başlamıştır. Buna göre Scott ahlaki ekonomiyi köylünün serbest piyasanın riskleri karşısında kullanabileceği yegane güvenilir bir araç olarak tanımlamıştır (Roitman, 2000; Akt. Şenoğuz, 2014b: 111).

Bruinessen'e (2003) göre Birinci Dünya Savaşı neticesinde parçalanmış ve üzerinde birçok yeni devletin kurulmasıyla, yeni sınırların çizilmesiyle birlikte ortaya kaçakçılık olarak anılan yeni bir meslek çıkmıştır. Fakat kaçakçılık yeni sınırlar ile ortaya çıkmış bir kavram değildir. Çünkü yıllarca aynı coğrafyada yaşayan insanlar legal bir şekilde ticaretlerini yapmaktaydı. Kaçakçılık, sadece yeni sınırlar ile birlikte yasal bir olgu olmaktan çıkmıştır. Osmanlı Döneminde Suriye ve Irak'ın kuzey kesimleri ve Güneydoğu Anadolu halkı her zaman toplumsal ve ticari bağlarını sürdürmüşlerdir (Akt. Tekin, 2012a: 167).

Donnan ve Wilson (2002) sınırlar ve kaçakçılığı yerine göre birbirini tamamlayan iki faktör olarak değerlendirmiştir. Bunun nedeni kaçakçılık faaliyetinin yapılabilmesi için sınırdaş iki devletin mevcut olması ve ticareti yasak olan malların halk tarafından bilinmesidir. Baud ve Schendel'e (1997) göre kaçakçılık, siyaset ve ekonomi iç içe geçmiş bir alan olmasına rağmen devlet, sınır ticaretini engelleyici yasalar çıkartmaktadır. Ancak sınırlarda yaşayan halk için yasadışı olarak görülen sınır ticareti, çeşitli nedenlerden dolayı çekici bir alan olmaktadır. Başlıca temel neden ise sınır kentlerindeki ekonomik geri kalmışlık ve yoksulluktur. Sikder'e (2005) göre devletin gözünde yasa dışı olan bu eylem, sınır insanların yaşamı için gereklidir. Türkiye-Suriye sınırı da tarihi süreç içinde dikenli tel ve mayınlar ile donatılsa da gerçek anlamda bir kontrol mümkün olmamıştır (Akt. Akdemir ve Akman, 2022: 284). Gözcü ve Çakmak (2019) Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaçakçılığın Suriye'de kalan topraklarını işlemek için Türkiye'den gidenlerin vergiye tabi olan yasak malları, heybelerine ve kuşaklarının arasına saklayarak getirmesi ile başlamıştır. Bu eylemin görüldüğü en yoğun bölge ise Kilis ve çevresidir (Gözcü ve Çakmak, 2019: 692).

Kilis'te yeni sınırlar çizilmesine rağmen bölgenin en önemli ticaret merkezi olan Halep eski önemini koruyordu. Bu sebeple Halep ile olan ticari ilişkiler önemini yitirmemişti. Yeni çizilen sınırlarda gelişen kaçakçılığın Türkiye merkezi Kilis olurken Suriye merkezi ise Halep olmuştur (Öğüt, 2011: 100).

1921'de çizilen sınırlar ile ticari etki alanını büyük ölçüde kaybeden Kilis'te yerli halkın deyimiyle tek geçim kaynağı sınırdır. Bu yaklaşım kayıtdışı-enformel ekonominin uygulama alanıdır. Gümrük kapısı ve mayınlı sahalar, bir yandan korku, karanlık ve devlet yasakları ile anılırken diğer yandan ekmek kazanılan bir çizgi haline gelmiştir. İki ülke arasındaki fiyat farkından dolayı mayınlı sahalar ve tel örgülerin üstünden aşılarak getirilen mallar Kilis başta olmak üzere Türkiye'nin farklı yerlerine gönderilmiştir (Kuzgun ve İncili, 2023: 413).

Şenoğuz, (2014b) "Ahlaki Ekonominin Sınırları: Kilis'in Kayıtdışı Ekonomisi ve Yeni Zenginleri" adlı çalışmasında getirilen bu malların Kilis'te önemli ölçüde bir kaçak pazarının oluşmasını sağladığını ve çevre illerden alışveriş için gelen turistleri çekmeyi başardığını yazmaktadır. Bu turistler Kilis içindeki pasajlarda yasal olan ancak Kilis dışında, polis tarafından tutulduğu takdirde kaçak sayılan malları alarak, riskli bir

alışveriş yaptıklarının farkındaydı. Bu dönemde Kilis'teki sınır ticaretinin getirdiği ekonomik canlılık Kilis'in "Küçük Paris" olarak anılmasına neden olmuştur. 1960'ların başında merkezdeki ana caddenin iki yanında mantar gibi türeyen pasajlar 1970'lere gelindiğinde her türlü eşyanın satıldığı çekim noktaları olmuştur. Ancak 1980 darbesi ve sonrasında gelen serbest piyasaya ekonomisi bu ticari hareketliliği durma noktasına getirmiştir (Şenoğuz, 2014b: 120-122). Şenoğuz (2014c) sınırdan geçen malların artışının ve değer kazanmasının, mayınlar ile birlikte sınırın daha da kalınlaştığı döneme denk geldiğini ifade etmektedir (Şenoğuz, 2014c: 11).

Cemal, Kilis'in 1970'lerdeki durumunu şöyle ifade etmektedir;

Kilis'te olan Türkiye'de yoktu. Teyibinden, boncuğundan, tuttur kaleminden çakmağına kadar, yani aklına ne gelir. Hepsini Suriye'den getirirdik biz. Yerine göre kapıdan yerine göre mayından geçerdik. Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer derler ya. O zamanlar başkaydı. Kilis 1980'den sonra çöktü. İhtilal olduktan sonra Kilis'te kaçak eşya kalmadı. Ondan sonra ithalat başladı. Yani Kilis bir daha doğrulamadı. Kilis'te zengin olan İstanbul'a gitti. Bir de sınır ili olduğu için fabrikaya önem vermezlermiş (80).

Bu alıntıda sınırların bazen yasal bazen de yasal olmayan yollarla nasıl aşıldığı dile getirilmektedir. Her türlü kaçak eşyanın Suriye'den getirildiği bu dönem Kilis'in ekonomik olarak en zirveye ulaştığı dönemdir. Ancak 1980 darbesi sonrasında gelen sıkı denetimler ve ithalatın serbest olması getirilen malların değer kaybetmesine neden olmuştur. Diğer yandan 1980 darbesinden sonra Kilis'ten İstanbul'a uzanan bir göç yaşanmıştır. Kaçakçılığın en büyük nedenlerinden biri de Kilis'te bir sanayi kuruluşunun olmaması olarak gösterilmektedir. Kilis ve Suriye arasındaki bu ticari hareketlilik, sınırlar çizilmesine rağmen, ilişkiler ekonomik temelde birbirini destekler şekilde devam etmektedir. Bu durum ekonomik kaygılar söz konusu olduğunda sosyo-mekânsal ayrışmanın göz ardı edildiğini göstermektedir.

Kamyonculuk yapan Nejat, Kilis'in o dönemdeki sınır ekonomisini anlatmak için Kilis mi büyük? Türkiye mi büyük? şeklinde bir deyimini ortaya çıktığını anlatmaktadır;

Buranın ticareti kaçakçılık. Kilis kaçakçılık üzerine kurulmuştur. Kaçakçılık olmasa Kilis'te ticaret olmazdı. O zaman Kilis'in pasajları meşhurdur. Kilis'e Türkiye'nin her yerinden turistler gelirdi. Eskiden Kilis mi büyük Türkiye mi büyük derlerdi. Kilis o zaman işlek bir yerdi. İslahiye yolunu bilirsin. Ordan tut, yabancı arabalar 1970-75'lerde sana söyleyim. Kilis'e kadar arka arkaya zincirleme sıralanırdı arabalar. Hepsini dışardan gelir Kilis'ten kaçak öteberi alırdı. Halı, saat, kaçak işte ne varsa onu alırlardı. Kilis işlekti. Dört tane sinema vardı. Güzel bir ticaret vardı. Sınır ticareti değil bu kaçakçılık. Sınır ticareti ayrı bir konu (76).

Sınır ticareti ve kaçakçılığı zaman zaman birbirinin yerine kullanan Nejat Kilis'in ayakta kalmasının yegane dayanağı olarak kaçakçılığı işaret etmektedir. Öyle ki o dönemde

yollara sığmayan araba konvoyları her türlü ihtiyacı için Kilis'e akın etmektedir. Diğer yandan bu enformel ekonomik faaliyet Kilis'te kültür ve eğlence hayatına yansımıştır. O yıllarda sinema ve gazinolar şehir merkezinde hizmet vermeye başlamıştır. Sınırlar her ne kadar bir ayırım çizgisi olsa da Kilis'te aynı zamanda bir fırsat alanı oluşturmuştur. Kilis halkı bu fırsatı, engellere rağmen değerlendirmiş, her türlü uygulama karşısında durarak, kendi sınır pratiklerini inşa etmiştir. Sınıra yönelik bu enformel faaliyet Kilis'te birçok katılımcıdan duyduğum "Kilis mi büyük? Türkiye mi büyük?" deyiminin çıkmasını sağlamıştır. Bu deyim genellikle enformel ekonominin büyüklüğünü vurgulamak için kullanılmıştır.

Tekstil işiyle uğraşan Şinasi bu dönemde Kilis'i Paris'e benzetmektedir;

Sınır işte böyle bolluktu. Kilis'e kaçak eşya gelirdi, gümrüksüz. Otobüs turları Kilis'e uğrardı. Kilis her çeşit eşyanın bulunduğu bir Paris gibiydi. Kilis o zaman çok hareketliydi. Ticari potansiyeli yüksekti. Dediğim gibi otobüsler dolusu yerli turistler gelirdi. Ben o yılları yaşadım. Aklına ne gelirse Suriye'den tabak, çini bardak çanak, kahve fincanı, masa saati Suriye den gelirdi. Kiliste pasaj çoktu. Şimdi malı aldın değil mi? Pasaja girene kadar kaçak. Pasaja girdiği zaman Türk malı. Pasajdan dışarı çıktıktan sonra yine kaçak. Sanki bu havadan mı geldi buraya. Nasıl oluyor bu? Eski mantığa bak sen. Dükkandan çıksın hemen tuitarlardı. 80 inkılabında pasajlara kilit vuruldu. Eşyaları boşaltıp ceza yazıyorlardı. Kaçak, faturasız eşya olduğu için. O zaman Kilis, devlet tarafından kaçakçılık merkezi olarak düşünülüyordu. İhtilalde kaçakçılık darbe aldı. Ondan sonra da Özal döneminde bitti.. Nasıl bitti? Yasaktan değil. Serbest oldu her şey. Gittin Çinden ithalat yapıyorsun serbest. O zaman kaçakçılık öldü. Buradaki fiyattan daha ucuza alıyorsun. Resmi yolla getiriyorsun. Ondan sonra pasajlar eskisi gibi işlemez oldu. Şimdi Iraktan getiriliyor. Şimdi Irakta valiz ticareti yapılıyor. Kapıdan eşyanı almazlarsa masrafını kurtarır, alırlarsa bedavaya gitmiş olursun (69).

Yeni sınırların Kilis'e kaybettirdiği birçok coğrafi ve sosyal kayıplar kaçakçılığın gelişmesinde temel nedendir. Fakat aynı zamanda bu faaliyetin yerel halk tarafından ustalıklı yapılması Kilis'in Paris olarak anılmasını sağlamıştır. Kaçakçılığın kendi içindeki paradoksal çelişkisi ise pasajlara kadar geldiği güzergahta kaçak olarak işlem görmesidir. Pasajlara giren mal ise kaçak olarak görülmemektedir. Yine aynı şekilde pasajlardan il dışına çıkarılan eşyalar kaçak eşya niteliği taşımaktadır. Bu söylemden anlaşıldığı üzere 1980 darbesi ve Özal döneminde Türkiye'nin dış pazara açık hale gelmesi sınır ticareti veya kaçakçılığı önemli ölçüde etkilemiştir. Katılımcının Suriye iç savaşından sonra Kilis'te sınır ticaretinin Irak tarafına kaydığını belirtmektedir. Bu ticaret büyük ölçekli değildir ve bir kişinin gümrükten izin verildiği kadarıyla beraberinde getirdiği eşyalar ile sınırlıdır. Ancak Kilis'in Irak sınırına uzaklığına rağmen eşya getirmek için gidilmesi, sınır ticareti pratiğinin Kilis ile önemli ölçüde iç içe geçtiğini göstermektedir.

Şenoğuz (2014b) 1960-80 arası dönemde Türkiye’de uygulanan ekonomi politikalarının ithal ikameci sanayileşme olarak vurgular. Bu dönemin en önemli özelliği yerli üreticinin korunması ve ekonominin devlet kontrolünde olmasıdır. Dolayısıyla altın ve döviz alım satımı da devletin tekelindedir. Kilis’te bu dönemde zenginlik getiren asıl neden devletin denetimindeki altın ticaretinin etrafından dolanarak, Beyrut’tan yasal yollarla çıkan altının Kilis’e kaçak yollarla getirilmesi ve İstanbul’daki Kapalıçarşı’ya taşınmasıdır. Şenoğuz’a (2014b) göre Kilis’te bu yasadışı faaliyetin gelişmesi, devletin korumacı politikalarını delmek değildir. Tarım dışında herhangi bir gelir kaynağı bulunmayan Kilis’te sınır halkının bu politikaları bir avantaja çevirerek bir rant aracına dönüştürmesidir (Şenoğuz, 2014b: 114).

Kaçakçılık veya sınır ticareti olarak yapılan faaliyet 1960’lardan başlayarak Kilis’e önemli ölçüde bir ekonomik canlılık sağlamış ve isminin ülke çapında anılır olmasını sağlamıştır. Fakat burada değinilmek istenen nokta Kilis’te ekonomi temelinde gelişen sosyo-mekânsal hareketliliklerdir. Suriye ve Türkiye ulus-devletlerinin sınırları inşa etme sürecinde Kilis’in sınır ötesi ilişkilerini sürekli devam ettirme eğilimi göstermesidir. Bu bakımdan Türkiye-Suriye sınırının Kilis bölümü istikrarlı bir şekilde birbirine bağlantılı olmuştur. Kilis’te çizilen sınırları aşmak, sürekli bir pratik haline gelmiştir. Sosyo-mekânsal ayrışma, ekonomik bağlamda ele alındığında sınırlar bir engel teşkil etmemiştir. Zira Kilis halkı bu sınırları bütün engellere ve zorluklara rağmen fırsata dönüştürmüştür. Dolayısıyla sınır Kilis’i bir yandan engellerken bir yandan da yeni bir fırsat sunmuştur.

3.1.5. Dini Bayramlar, Akrabalık Bağları ve Dikenli Teller

Türkiye-Suriye sınırında özellikle mayınların döşenmesi ile 1950’li yıllarda başlayan sınırın kalınlaşması, toplumsal bağlar ve iletişim ağlarını kesintiye uğratmıştır. Ayrıca bu dönemdeki soğuk ilişkiler toplumsal ayrışmada kritik bir rol oynamıştır. 1960’lara gelindiğinde iki ülke arasındaki soğuk rüzgarlar nedeniyle akrabalar arasındaki dini bayramlaşmalar kesintiye uğramıştır. Çoğu kişinin pasaport veya vizesi olmaması sınır geçişlerini engellemiştir. Bu durum yeni bir sınır pratiğini de beraberinde getirmiştir. Akrabalar uzun bir süre dikenli tel arkasından bayramlaşmak zorunda kalmışlardır (Yıldırım, 2013: 95-96). Bu konuda bir çok katılımcı Suriye’de akrabalarının olduğu bilsini vermekle birlikte ilişkilerinin çok az veya hiç olmadığını dile getirmiştir. Sınırın akrabalık yapısının ve ilişkilerinin kesilmesinde etkili bir engel olduğu görülmüştür.

Kilis'te katılımcılardan edinilen bilgilere göre eskiden bayramlaşmalar şimdiki Öncüpınar hudut kapısının olduğu yerden yapılmaktadır. Devran o günleri şöyle anlatmaktadır;

Eskiden bayram günü görüş olurdu. Şu taraftakiler Suriyeliler. Şu tarafta Türkiyeliler. Askerleri görüyor musun hudutta. Bizim köyde (Tibil Köyü). Zaten biz sınırdaki oturuyorduk. Herkesin akrabası var. Onlar da gelirlerdi. Telden görüşürler. Karşılıklı hediye atarlardı. O taraftan hurma, çay, atarlardı. Türkiye'den de halı filan atarlardı. Yakın akrabalar yani. Bazen abartırlar. Çuvallar ile atarlardı. Asker müdahale ederdi o zaman (81).

Eskiden bayram günlerindeki görüşleri anlatan Devran bir sonraki sayfada yer alan fotoğrafa atıfla, sınırların iki tarafındakileri Suriyeli ve Türkiyeli olarak ifade etmektedir. Bu durumda sınırlar bir yandan Türkiyeli ve Suriyeli'yi inşa ederken bir yandan da ayrışma dinamiklerini çeşitli pratiklerle devre dışı bırakmaya çalışmaktadır. Dini bayramlar bu pratiklerin ve karşılıklı iletişimin sürdürülmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Karşılıklı hediyeler verilmekte, ulus-devletin denetimi altındaki ayrıştırıcı, katı sınırlar yumuşatılmaya çalışılmaktadır. Böylelikle sınır ötesi akrabalık temelinde, arada dikenli teller de bulunsa toplumsal ayrışmanın etkisi en aza indirilmeye çalışılmaktadır.

Diğer sayfadaki fotoğraf saha çalışması sırasında Tibil Mahallesi sakinlerinden (Devran,81) elde edilmiştir. Bu fotoğrafın 1960 yıllarda çekildiğini ifade eden Devran eskiden Kilis'teki bayramlaşmanın genellikle şimdiki Öncüpınar Sınır Kapısı'nın olduğu yerdeki Tibil Köyü'n'de yapıldığını anlatmıştır. Bu fotoğraf 1921'deki sınır çiziminden kırk yıl sonra ulus-devletin dikenli tel ile tahkim edilen ve güvenlik güçleri ile denetim altına alınan sınırlarını resmetmektedir. Diğer yandan da sınırın sosyo-mekânsal anlamda, inşa ettiği ayrışmayı veya ayrıştıramamayı en iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Fotoğrafta insanların dikenli teller arkasında acılarını, hüznelerini ve mutluluklarını paylaşarak, birbirlerinden haber aldıkları görülmektedir. Bu fotoğraf karesi bir anlamda aynı coğrafya üzerinde yaşayan insanların arasına bir bıçak gibi çekilen sınırları ve bu sınırların zaman içinde "biz ve öteki kimliğini" inşa eden keskin bir çizgi olduğunu tarif ederek; sosyo-mekânsal ayrışmanın ve ulus-devletin somut bir görünümünü sunmaktadır. Her iki taraftaki insanların kıyafetlerindeki farklılık bile sınırların çizilmesi ile birlikte farklı bir ulus-devlet inşa sürecinin uygulandığını somut bir şekilde göstermektedir. Bu fotoğraf bu çalışmanın sınırlar bağlamında öne sürdüğü sosyo-mekânsal ayrışmayı en iyi şekilde yansıtmakta ve bu çalışmanın genel çerçevesini çizerek somut bir görünüm sunmaktadır.

Ancak bu fotoğraf aynı zamanda sınırların anlamsızlığını vurgulamakta, bu coğrafyanın ve bu coğrafyada yaşayan insanların bir bütün olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla sınırların tahkim edilmesiyle başlayan ayrışma süreci, özlemler ve acılarla doludur.

Görsel 3.2. Türkiye-Suriye (Kilis) sınırında bayramlaşma (Arka planda Tibil Köyü sınır karakolu. 1960'lı yıllar. Kaynak: Devran)

Nihat, sınırların Türk sinemasına konu olduğu ve sınırların toplumsal ayrışmayı nasıl gerçekleştiğini anlatan 1999 yapımı "Propaganda" filmini hatırlatmakta ve bu filmin sanki Kilis için yazıldığını şöyle ifade etmektedir;

Sen şeyi izledin mi? Propaganda filmini. Tel çekiliyor. Bir kısmı telin öbür tarafında bir kısmı bu tarafında. Akrabalar ancak karşı karşıya telden görüşüyor. Zaten o film Kilis için yazılmış sanki. Akrabanla karşı karşıya bakıyorsun ama arada dikenli tel var. Arada mayın var (50).

Nihat'ın anlatısı, ulus-devletin sınırları tahkim etmede kullandığı dikenli tel ve mayınların, çoğu akraba olan iki toplumu ayıran bir engel olarak görmesine neden olmuş ve bu yapılar ayrışmanın birer simgesi haline gelmiştir. Diğer yandan sınırların bu doğal olmayan tahkimi sinema dünyasına da konu olmuştur. Çoğu bölgede hiçbir toplumsal etnik yapı dikkate alınmadan çizilen sınırlar kimi zaman bir kasabayı kimi zaman da bir köyü ortadan ikiye ayırmıştır. Böylelikle dikenli teller, sosyo-mekânsal ayrışmanın sınırdaki somut göstergeleri olarak sınırların ilerleyen süreçte daha da geçirimsiz, sert bir çizgi olacağına mesajını vermiştir. Nitekim Kilis'te birçok kişinin Suriye'de akrabası olmakla birlikte artık tanımadıklarını ve ilişkilerinin olmadığını dile getirmesi sınırın ayrıştırıcı etkisini ve sert yüzünü göstermektedir.

Yerel bir dernek başkanı olan Muhsin şunları dile getirmiştir;

Bizimde akrabalarımız vardı Halep'te. Birçoğu vefat etti. Savaştan önce gelip giderlerdi. Savaştan sonra sıkı bir irtibatımız olmadı. Gidip gelemedik. Bazıları Türkiye'ye geldi. İstanbul ve Ankara'ya gittiler (77).

Özcan, şunları söylemiştir;

Suriye'de akrabalarım vardı. Babamın halasının çocukları vardı. Kalmadı. Bir iki sefer görmüşümdür. Şimdi görsem tanımam (50).

Nejat ise şunları aktarmaktadır;

Suriye'de akrabalarımız vardı. Çoğu da Azez'deymiş. Şimdi hepsi öldüler mi kaldılar mı bilmiyorum. Nenemin bacısı Suriye'ye gelin gitmiş. Ben görmedim. Babam rahmetlik söyledi (76).

Yukarıdaki alıntılarda akrabalık ilişkilerinin eskisi kadar sürdürülebilir olmadığı vurgulanmakta ve geçmişe göre bağların kopuk olduğu anlaşılmaktadır. Hemen her anlatıya göre çoğu kişi Suriye'de akrabalarının olduğunu bilmekte ancak şimdi görse bile tanıyamayacaktır. Akrabalık bağlarının zaman içinde giderek zayıflaması günümüze doğru yaklaştıkça bahsettiğimiz sosyo-mekânsal ayrışmanın gerçekleştiğini göstermektedir. Böylelikle sınırın bir süreç olarak, sosyo-mekânsal ayrışmadaki rolü daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

3.1.6. Tarihi Hafızadaki Altın Söylem: Yemen'den Dönen Osmanlı Askerleri

Bölgesel anlamda toplumsal hafızanın inşası ya da sınırları belirlenmiş bir toprak parçasının vatanlaştırılması sürecinde tarih ve coğrafya yeniden üretilir. Bu üretimin temel amacı, ortak bir bakış açısına sahip toplum inşa etmektir. Ulus-devlet sisteminin kurulması ile birlikte her ülke kendi sınırları içinde, toprağa dayalı ortak bir hafızayı yeniden üretmektedir. Bu bağlamda tarih boyunca aynı coğrafya içinde, aynı kültürün bir parçası olan toplumlar, sınırlar ile bölünerek ve bir takım parçalayıcı söylemler üretilerek birbirine düşman edilebilmektedir (Tekin, 2012c: 165).

Bu başlık altında bir önceki paragrafta sözü edilen düşmanlaştırma söylemlerinden bahsedilecektir. Saha çalışması sırasında Osmanlı dönemi söz konusu olduğunda o döneme atfedilen Osmanlı'nın Yemen Cephesi'nde savaşı kaybetmesi ve dağılan Osmanlı ordusu askerlerinin Suriye-Filistin civarından geçerek Anadolu'ya dönmeye çalışırken karşılaştıkları bir olay, sahada birçok kez dile getirilmiştir. Bu anlatının yanı sıra Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda ihanete uğrayarak arkasından vurulduğu söylemleri de dile getirilmiştir. Bu söylemler genellikle katılımcıların, sığınmacı karşıtlığının ve Kilis'teki Suriyeli sığınmacıların vatanlarını terk eden kişiler olarak algılanmalarının bir yansıması olarak, tarihi süreçteki olumsuzlukların yeniden hatırlanmasıyla gündeme gelmiş ve sosyo-mekânsal ayrışmanın inşasında kullanılmıştır.

Şinasi söz konusu olayı şöyle aktarmaktadır;

Yemen'den gelen askerimize saldırı olmuş. Türk askerinde demişler altın var midelerinde. Süngüyle mideleri yarılmış. Aslında bu olay İngiliz oyunu. Osmanlı burada 400 sene hüküm sürdü. Kimsenin dinine örf adetlerine müdahale etmedi. Değiştirmede (69).

Bu alıntıyı göz önüne aldığımızda Suriye'de 400 yıl gibi uzun bir süre yönetimi elinde bulunduran Osmanlı Suriye'deki toplumsal yaşamın ve yerel değerlerin hiçbirine müdahalede bulunmamıştır. İnsanlar özgür bir şekilde yaşamlarına devam etmiştir. Şinasi Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak en azından Suriye'den bir yardım olması gerektiğini düşünmektedir. Bunun tam aksine Yemen Cephesi'nde yorgun ve bitap düşen askerler yurtlarına dönerken Suriye'de midelerinde altın olduğu inancıyla öldürülmüştür. Katılımcıya göre bunun arkasındaki neden İngilizlerin aldatmasıdır. Ancak nedeni ne olursa olsun bu anlatı sosyo-mekânsal ayrışmayı inşa eden güçlü bir hikaye olarak günümüze kadar gelmiş ve Suriye söz konusu

olduğunda yaygın bir anlatıma dönüşmüştür. Böylelikle sosyo-mekânsal ayrışmanın tarihi-toplumsal hafızadaki en önemli hikayelerinden biri haline gelmiştir.

Nihat'a göre Suriye daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan Osmanlı'dan ayrılmıştır;

Doğrudur 100 yıl önce biz Osmanlı'da Halep vilayetine bağlıydık. Şimdi sınırın kurulması bizi ayırdı mı? Aslında çoktan ayrılmıştık. Kurtuluş Savaşı'nda yaşananları biliyorsun (50).

Nihat 100 yıl öncesine kadar, Kilis'in Halep'e bağlı bir sancak olduğunu doğrulamaktadır. 100 yıl önce çizilen sınırın biz'i ayırıp ayırmadığını kendi kendine soran Nihat bu ayrışmanın çok daha önceden gerçekleştiğine kanaat getirmektedir. Bunun en temel nedeni olarak da Birinci Dünya Savaşı'ndaki ihanet söylemini dile getirmiş ve onay beklercesine araştırmacıya sormuştur. Bu söylem sınırların dışında kalanların nasıl öteki olduğu ve sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl inşa edildiğine dair bir manzara sunmaktadır. Toplumsal hafızadaki bu anlatı sınırdaki sosyo-mekânsal ayrışmanın arka planındaki en güçlü anlatılardan biri olarak söylemlere yansımaktadır.

Çimen (2020)'e göre sık sık duyduğumuzun aksine Arap hareketi Osmanlı'ya karşı büyük bir ayaklanmaya değildir. Ayaklanma sadece Hüseyin'in yönetimi altındaki bazı kabileler dışında taraftar bulmadı. Hicaz dışındaki şehirler ayaklanmayı desteklemedi (Çimen, 2020: 149). Yine Cleveland'a (2015) göre Şerif Hüseyin'in ayaklanması Suriye'nin birkaç bölgesinde destek bulsa da, tüm Arap dünyasını kapsayacak bir şekilde örgütlenme söz konusu değildir. Hatta çoğu kabile lideri Hüseyin'e karşı gelmiş, yaptığının hainlik olduğunu belirtmiş ve Osmanlı'ya bir İslam İmparatorluğu gözüyle bakarak, bu zor dönemde Osmanlı'ya destek verilmesini gerektiğini savunmuşlardır. Dolayısıyla Arap isyanı Osmanlı'ya karşı topyekün bir halk ayaklanması değildir. Söz konusu küçük ölçekli isyan, Suudi Arabistan sınırları içinde bulunan kabilelerden alınan vergilerden ve Haşimi ailesinin kışkırtmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan bu girişim 1918'de Hüseyin'in Şam'a girmesi ile sonuçlanmış ve bağımsız bir Arap devleti kurulması fikrinin de temellerini atmıştır (Cleveland, 2015: 180).

Arap milliyetçiliği ve Osmanlı'nın son dönemlerine dair birçok çalışması bulunan tarihçi William L. Cleveland, "Modern Ortadoğu Tarihi" adlı kitabında ve Ali Çimen "Kısa Ortadoğu Tarihi" adlı eserlerinde söz konusu isyan girişiminin Hicaz ile sınırlı kaldığını belirtmekte ve bu girişimin tüm Arapları kapsayacak bir şekilde olmadığını yazmaktadır. Diğer yandan bu girişim bağımsızlık isteğinin kıvılcımı olarak görülmektedir. Ancak

tarihi geçmişe atfedilen bu gibi olaylar, vatanın sınırları çizildiğinde, ulus-inşa sürecinin bir söylemi olarak kullanılabilmekte ve sosyo-mekânsal ayrışmanın hikayesini oluşturabilmektedir.

Tekin'e göre (2012c) Orta Doğu'da sınırlar çizilmeden önce, millet olmanın temel göstergesi din olarak görülüyordu. Ancak yeni sınırlar çizildikten sonra dini anlayışın yerini etnik temelli anlayış almıştır. Böylece bölgesel olarak birey ve toplum inşa edilmiştir. Bunun inşa edilmesi de bir takım milli semboller, haritalar, edebi-tarihi yazılar (şiiir-roman, tarihi kahramanlık) gibi eğitim ve öğretim faaliyetlerinden geçmekteydi (Tekin, 2012c: 164). Sahada sosyo-mekânsal ayrışmanın eğitim veya türkü gibi araçlar ile gerçekleştiğine dair söylemler de gözlenmiştir.

Ayakkabı tamirciliği yapan Özcan, ayrışmayı eğitim ile bağdaştırmakta ve Yemen Türküsü'nü sosyo-mekânsal ayrışmanın bir parçası haline getirmektedir;

Okulda ne öğretilmiş. Savaşta bizim dedemiz öldürülmüş. Halbu ki tam tersi olmuş. Hani bir türkü var, niye bilmiyor musun? Yemene giden gelmiyor acep nedendir? Biz Yemen'de savaşı kazandık geçmişe bakarsan. Suriye'de kaybettik. Niye? Çünkü askerimiz oradan geçerken karınlarında altın var. Altın yutmuşlar diyerek, diri diri askerimizin karnı yarılmış (50).

Özcan'ın ifadelerine göre ayrışma eğitim yolu ile inşa edilmekte ve Suriye'de Türkler geçmişte kendilerinin dedelerini öldüren bir düşman olarak öğretilmektedir. Bunun tam tersi olduğunu dile getiren katılımcı, buna dayanak olarak Yemen Türküsü'nü hatırlatmakta ve bu türkünün Yemen'den dönemeyen askerler için yazıldığını belirtmektedir. Savaş Yemen'de kazanılmış fakat Suriye'de kaybedilmiştir. Çünkü askerlerimiz Suriye'de ihanete uğramıştır. İhanet söylemi bu noktada kendini ötekenden ayırıcı bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan dilden dile söylenen Yemen Türküsü tarihi hafızayı sürekli canlı tutarak sosyo-mekânsal ayrışmayı derinleştiren, hatırlatıcı bir rol oynamaktadır.

Murat'ın dedesinden referansla duyduğu bu anlatı kısmen doğruluk barındırır da bir şehir efsanesi olarak yorumlanmaktadır. Bu tip anlatıların gerçek olabilmesi için delil olması gerektiği ifade edilmektedir;

Dedemin babama anlattığı şöyle. Dedem 1915'te savaş zamanında Filistin'de askermiş. O zaman Osmanlı askerlerine sıkıntı verirlermiş. Ama Osmanlı askerlerinin karnını yarıkları hikayesi, şehir efsanesi. Ben şimdi sana bir şey söyledim. Sen de başkasına söyledin yayıldı gitti. Gerçekliği var mı yok. Bir şeyin gerçek olabilmesi için delil olması lazım. Söylentiye kulak asılmaz (56).

Katılımcı savaş yıllarında Suriye-Filistin civarında Osmanlı askerlerinin altın veya para bulduklarını gerekçesiyle, baskı altına alındıklarını doğrulamakla birlikte bu söylemin bir efsaneden ibaret olduğunu belirtmekte ve kanıt aramaktadır. Ona göre bu efsane dilden dile aktarılagelmiş aslı olmayan anlatıdır. Dolayısıyla aslı olmayan bir anlatının diğer kültürün ötekileştirilmesinde kullanılması dikkate değer değildir. Ancak bu araştırmanın amacı söylem ve anlatıların doğru veya yanlış olup olmadığını kanıtlamak değildir. Söylem veya anlatılar doğru veya yanlış olabilir. Önemli olan bu söylem ve hikayeleri ortaya çıkararak sosyo-mekansal ayrışmanın nasıl inşa edildiğini anlamaya çalışmaktır. Dolayısı ile diğer söylemlerden farklı olarak katılımcı, bu hikaye bağlamında bir ayırım düşüncesi gütmemektedir.

Faruk, geçmişte Suriye'yi Osmanlı olarak görse de artık öyle bir durumun olmadığını şöyle ifade etmektedir;

Çanakkale git mesela Halepli adam şehit düşmüş orada. Mesela mezar taşında yazıyor Halepli bilmem kim diye. Osmanlı'nın askeri bunlar. Zaten burası da Osmanlı. Osmanlı'yi şu anda Türkiye yaşıyor ama Suriye'de yok (60).

Faruk Birinci Dünya Savaşındaki Çanakkale Cephesindeki Halep'ten gelen Osmanlı askerlerine atıfla geçmişte Osmanlılık üzerinden bir birlikteliğin olduğunu vurgulamaktadır. Ancak şu anda Türkiye'yi Osmanlı'nın varisi olarak görmekte ve Suriye'nin eski Osmanlı yaşamından çok uzak olduğunu belirterek artık öyle bir benzerliğin olmadığını vurgulayarak Osmanlıya bağlılık üzerinden bir farklılık inşa etmektedir.

Birinci bölümde de değinildiği gibi her ulus kendi milli anlatısını oluşturur. Ulus-devletlerin inşa sürecinde mitler, efsaneler ve hikayeler sıklıkla anlatılır. Bu hikayelerin doğru veya yanlış olmasının bir önemi yoktur. Önemli olan bu anlatılar ile kader birliğini inşa etmektir. Bu bağlamda Türkiye'de sıklıkla tartışma konusu olan Kurtuluş Savaşı'ndaki ihanet söylemi Kilis yerelinde de karşımıza çıkmaktadır.

Yavuz, Osmanlı dönemi söz konusunda şunları dile getirmektedir;

Zaten arkadan vuruluyor Osmanlı. Kanal savaşlarında hep arkadan vurulmuş devlet. İhanet olunca da Osmanlı birkaç cephede yenilmiş. Devlete ihanet ediliyor. Sonradan pişman olursa da iş işten geçiyor işte (65).

Yavuz Osmanlı'nın Orta Doğu'da verdiği savaşlarda ihanete uğrayarak yenilgiye uğradığını belirtmektedir. Ona göre zor bir dönemden geçen Osmanlı Devleti en ihtiyaç

duyduğu dönemde ihanete uğramıştır. Bu anlatı gerçek veya efsane olabilir ancak ulus-devlet ve sınır kurulumunda yerel hafızada anlatılarak günümüze kadar gelmiş, toplumsal ve mekânsal ayrışmayı inşa eden ciddi bir anlatı haline gelmiştir. Bu ihanet anlatısı iki farklı coğrafyanın inşa sürecinde etkili bir söylem olarak sürekli dile getirilmiştir.

3.1.7. Toplumsal Hafızanın Unutulmaz Hikayesi: Tibil ve Nübül Meselesi

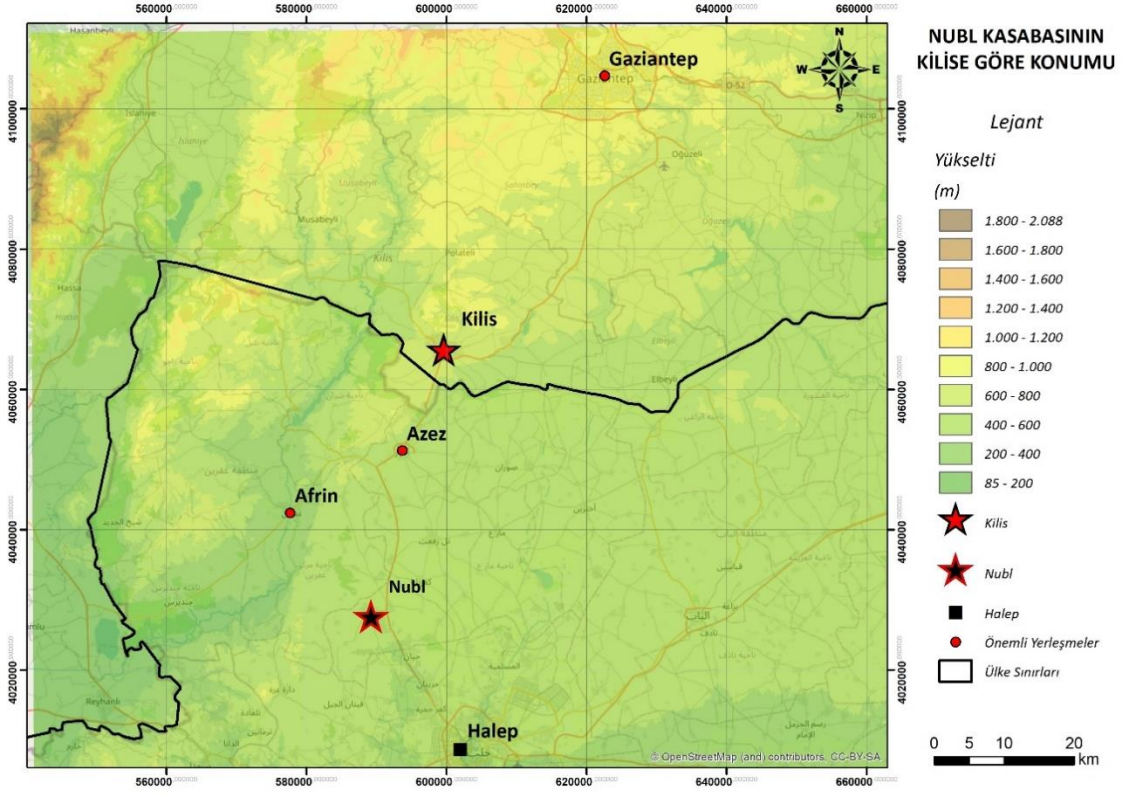
Kilis'te sınırların ve ulusal kimliğin inşası sürecinde, tarihi yerel mitolojik söylem ve anlatılar geçmişten günümüze aktarılagelmiştir. Bu anlatılarda Kilis'in düşmana karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi sıklıkla yer almaktadır. Milli mücadelenin başarıya ulaşmasına karşın, masa başında çizilen Suriye sınırı birçok çözülmemiş, ihtilafli konuları beraberinde getirmiştir. Bu çözümsüz konular halk arasında yerel mitolojik aktarımlarla toplumsal hafızada yer edinmiştir. Kilis'in toplumsal hafızası yoklandığında sınırlara dair en çok dile getirilen anlatı Tibil ve Nübül hikayesidir. Saha çalışması boyunca hemen her katılımcı küçük farklılıklarla bu hikayeyi dile getirmiştir. Buna göre Türkiye-Suriye sınırı şu an Suriye'de bulunan ve Türkiye sınırına 40 km daha uzak olan Nübül kasabasından çizilecekken; şimdiki Öncüpınar Sınır Kapısının olduğu yerde bulunan ve Türkiye sınırları içinde kalan Tibil Köyü'nden çizilmiştir. Bunun nedeni olarak ise Ermeni bir kadının Fransız askerlerine verdiği bir teneke altındır. Bu söylemin yaygın olan dayanağı ise Ermenilerin Fransızların Kilis'i işgal yıllarında Fransızlarla işbirliği içinde olmalarıdır (Şenoğuz, 2014c: 5).

Çolakoğlu (2006) ise bu Ermeni kadının Fransız Hudut Komisyon Başkanı'nın sevgilisi olduğu ve Türk Hudut Komisyon Başkanı'na bir teneke altın vererek sınırda yer alan Armutça Köyü'nün Suriye'de kalacak şekilde çizildiğini yazmaktadır (Çolakoğlu, 2006: 25).

Nübül'ün Kilis'e göre uzaklığı ve konumu harita 3.1'de gösterilmektedir.

Mehmet, yerel bir vakıfta çalışmakta ve dinlediği anlatıyı şöyle ifade etmektedir;

Sınır çizilince Atatürk'ün döneminde aslında Nübül diye bir yer var. Sınırın geçmesi Nübül'den düşünülüyordu. Nübül'ün yanından geçecekmış. Bir Ermeni kadın varmış. Bu kadının sınırda sekiz tane köyü varmış. Keferrahim (İnanlı) Köyünün (sınırda yer alan bir köy) muhtarı ile konuştuk. Sene 1990 senesiydi. 90 yaşındaydı. 1990 senesinde söyledi bunları. Bu Ermeni kadının sekiz tane köyü varmış. Fransız bir yüzbaşı ile kurduğu dostluk sonrası (Keferrahim, Kefergani, Keferdeşir) bilmem. Hepsi Kefer ile başlayan sekiz tane köy sahibiymiş. Kefer, bahçe demek. Bu Ermeni kadın çok büyük etki etmiş hududun çizilmesinde (75).

Harita 3.1. Nübl kasabasının Kilis'e göre konumu

Yemeni ustası olan Ökkeş'in anlatılarına göre Tibil meselesi şöyledir;

Nübül-Tibil diye bir hikaye var, ondan bahsedeyim sana. Rivayet böyle yani. Sınır çizilecek ya. O zamanın yetkili kumandanına bir teneke altın vermişler. Demişler ki sınırı biz yazalım. Sen sadece demişler, altına imzanı at. Al sana bir teneke altın. Ne diye yazıyorlar. Sınırımız Tibil. Halbu ki Nübülden daha öteden Halep'e yakın bir yer olması lazım. Bir teneke altını alan kumandan da tamam diyor. Sınırımız Tibil oluyor. Onu da Atatürk duyunca o kumandanı çağırıyor. Getirin şu altını diyor. Eritiyor, gözüne aktarıyor. Gözün doysun diyor. Böyle oluyor işte (76).

Türkiye-Suriye sınırının Kilis bölümünde, geçmişe atıfla sınırların ilk çizildiği zamanlara yönelik olarak sıklıkla dile getirilen anlatı Tibil ve kimi zaman Nübül veya Nibil olarak ifade edilen anlatıdır. Bu anlatı saha araştırması boyunca sürekli dile getirilmiş ve toplumsal hafızanın sınır inşasında unutulmaz bir konuma ulaşmıştır. Bu söylemin sürekli dile getirilmesi, aslında kaybedilen toprakların arka planındaki üzüntüyü ifade etmekte ve mevcut sınırların kabullenilmediğine işaret etmektedir. Çünkü sınırların güneye uzanarak daha geniş bir coğrafi bölgeye çizilmesi yerine Tibil'den çizilmesi bu topraklara, kaybedilen topraklar olarak bakılmasına neden olmuştur. Çünkü anlatılara göre çizilmesi düşünülen asıl sınırlar Nübül'den geçmektedir. Yerel toplumun diline pelesenk olmuş bu hikaye, kimine göre gerçek iken kimine göre ise bir efsane olarak yorumlanmaktadır. Ancak bu sınırlar, yerel toplumun gözünde milli mücadelenin

sınırlarıdır ve dışarıda kalması veya bir teneke altın karşılığında bu toprakların satılması, toplumsal hafızada derin bir yarık açılmasına neden olmuştur. Zamanla efsaneleşmiş ve yeni ulus-devletin sınırlarının sosyo-mekânsal çizgisinin nasıl çizildiği bir efsane veya gerçek de olsa dilden dile anlatılagelmiştir. Nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşan bu hikaye, yerel toplumun sınır kurulumunda önemli bir anlatıyı oluşturmaktadır. Böylelikle tarihi süreç içinde, sınır taksimi yapılırken yaşanan olaylar, gelecek kuşaklara aktararak toplumsal hafızada canlı tutulmakta, sınır kurulumu ve sosyo-mekânsal ayrışmada önemli bir rol üstlenmektedir. Toplumsal hafızanın bilinçaltında, vatanın gerçek sınırlarına bir gün yeniden kavuşma hayali yatmaktadır.

Emekli bir kütüphane memuru olan Yavuz'un duyduklarına göre ise Tibil ve Nübül meselesi bir aşk hikayesi ve Arapça yazımdan kaynaklanan, Nun harfinin üzerine iki nokta eklenerek Te harfine dönüşmesi ve Tibil olarak yazılmasına dayanmaktadır;

Şimdi bir efsane var da ne kadar doğru bilmiyoruz. Bir Ermeni kadın ile subayın bir tanesi aşk yaşamış filan diye söylenir. Subay da para almış bir teneke. Sınır çizilirken Nübül yerine Tibil yazılmış. Aslında Arapça yazımdan kaynaklanıyor. Sadece bir noktanın eklenmesiyle sınırlar değişmiş. Nübül ta Halep'in orta kısmına geliyor, Azez'in daha aşağısı. Bunu da Mustafa Kemal duyunca. O adamın ağzına altını eritmiş aktarmış derler. Gerçekliği var mı yok mu bilemiyoruz. Öyle bir şey anlatılıyor. Fakat ne kadar doğru bilinmiyor. Bir efsane gibi geliyor bana (65).

Aynı hikayeyi hemen hemen aynı söylemlerle ifade eden Yavuz'a göre Türkiye-Suriye sınırları ve Kilis'in kaderi sadece bir noktanın eklenmesiyle değişmiştir. Sınırlar çizilirken dikkat edilmeyen bu ayrıntı yeni sınırların şekillenmesinde etkili olmuştur. Görsel 3.3 Tibil ve Nübül'ün Arapça yazımındaki benzerliği göstermektedir.

Tibil – تِيبِلْ

Nübül – نُبُلْ

Görsel 3.3. Tibil ve Nübül'in Arapça yazımındaki benzerlik

3.1.8. Suriye Deneyimleri ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma

Bu çalışmanın katılımcı profili belirlenirken araştırma yöntemi bölümünde de değinildiği gibi daha önce Suriye'de bulunmuş ve Suriye deneyimi olan kişilerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Bunun temel nedeni sınırlar çekildikten sonra Suriye'de yaşanan toplumsal ve mekânsal inşanın nasıl gerçekleştiğini tespit etmektir. Suriye'ye gidenlerin deneyimlerinden hareketle orada Türkiye tarafına yönelik inşa edilen sosyo-mekânsal bakış açısını anlamaya çalışmaktır.

Bu kapsamda eskiden beri Suriye'ye gittiğini ve sırtçılık yaptığını dile getiren Salih Suriye'de karşılaştığı olayı şöyle anlatmaktadır;

Sana bir mesele anlatayım hocam çok iyi. Rahmetlik anam ve ben Halep'ten yük aldık. Yani senin anlayacağın dilden hocam valiz ticareti yapıyorduk. Otobüse bindik Halep'ten çıktık. Azez'e yaklaştık daha Suriye toprağındayız. Önümüze Suriye çıktı şöfore dedi ki Salih'ten 30 suri para al. Bizim o zamanda paramız 30 suri 200 lira büyük bir para. Sene 1975 senesi. Tarihini de söylüyorum sana. Anam da benden iyi Arapça bilir. Çıktı Arapça dedi ki utanmıyor musun bizden para istemeye? O zamana kadar sen Arap mısın? Dedi anama. Arap kızı arabım dedi. Bizim aslımız Suriye'den gitme dedi. Ne dedi biliyor musun? Yahudi gelsin Türk gelmesin dedi. Anam ne dedi biliyor musun? Biz müslümanız Yahudiyi bize mi değiştiriyorsun? (İkiniz de Arapsınız. Suriye askerinin neden böyle söylediğini sordum). Biz Arap asıllıyız ama Türk vatandaşı olduğumuz için ve Türkiye'den geldiğimiz için. Türk Cumhuriyetinin bayrağı altında yaşayan Arap asıllı Türk vatandaşıyım. Ben Arap asıllıyım dedelerim Suriyeden gelme. Aslımı inkar etmem fakat Arapların bir şeyini bildiğim yok. Niye bilmem? Çünkü ben burada büyüdüm. Osmanlı zamanından beri Türkiye'deyiz. Ben Arap asıllıyım fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağı altında yaşayan bir

vatandaşım. Benim akrabalarım Suriyede olsa ben de burada kalsam, savaş çıkarsa ve onlar ile karşılaşsam bu bayrak için (eli ile duvarda asılı türk bayrağını işaret ediyor) savaşıyorum (80).

Arap asıllı olduğunu ve dedelerinin Osmanlı zamanında Türkiye'ye geldiğini anlatan Salih, Arap olmasına rağmen kendisinin Türk vatandaşı olarak görmekte ve Suriye ile bir savaş çıkması durumunda karşısına akrabaları da çıkarsa Türk bayrağı için onlar ile savaşılabileceğini dile getirmiştir. Bu durum katılımcının Arap kimliğinin ön plana çıkmadığını ve Türkiye'de inşa edilen ulus-kimliğine bir aidiyet duyduğunu ve benimsediğini göstermektedir. Türkiye'de büyüdüğünü anlatan katılımcı diğer yandan aslını inkar etmemekle birlikte bunun bir önemi olmadığını dile getirmiştir. Söylemlerinden Türk vatandaşı olmaktan ve Türk kimliğini taşımaktan gurur duyduğu ve Arapça bilmekle birlikte Arap kültürüne yabancı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan sınır kapısında Suriyeli kamu görevlisi, kendilerinin de Arap olmalarını belirtmesine rağmen rüşvet istemektedir. Suriyeli kamu görevlisine göre karşısındaki kişinin Arap olmasının bir önemi yoktur. Çünkü Türk kimliği taşımakta ve Türkiye'den gelmektedir. Bu durum aynı etnik milletin üyeleri olsa da sınırların ulus-kimlik bağlamında bir öteki inşa ettiği ve sosyo-mekânsal ayrışmaya neden olduğunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'de vatandaşlığa dayalı inşa edilen ulus inşasını da yansıtmaktadır.

Eskiden sınır ticareti yapan Serhat, Suriye deneyimlerini şöyle anlatmaktadır;

Kapıdan geçerken toprak bastı alınır (ayak bastı parası). Kapıyı geçer geçmez daha ilk kontrolde hemen para istenir. Pasaportumuz var, sadece mühür basılacak ama para istenir. Pasaporta bakar, içinde para yoksa, atar hemen masaya. 1980'den önceki dönemlerdi. Orada hiç değerimiz yoktu. Gelirken de aynı, rüşvetsiz geçmezdi. Azez'den çıkana kadar on yerde çevirme vardı. Adım başı para istenir. Neden oluyor bu? Çünkü Türkiye'den geleni sevmiyor. Antakya bizim denir. Ama sonunda yine Türkiye yardım etti onlara (60).

Yukarıdaki söyleme göre iki ulus-devletin sınır inşa sürecinde sınır kapıları önemli bir rol oynamaktadır. Sınırın Suriye tarafındaki kontrollerde pasaport olmasına rağmen sürekli rüşvet alınmaktadır. Katılımcı bu durumun Suriye'nin Türkler'e karşı tarihi olarak da sürekli bir tepki içinde olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Rüşvet mekanizması aynı zamanda Suriye'de ulus-devletin kurumsallaşmadığını göstermektedir. Diğer yandan bu tepkinin oluşmasında Hatay önemli bir etkidir. Bu durum Suriye tarafında çizilen sınırların kabullenilmediğini ve sosyo-mekânsal ayrışmanın araçlarından biri olduğunu göstermektedir. Katılımcı Suriye iç savaşı'ndan sonra Kilis'e olan göçün, Türkiye tarafına düşmanca bir tutum sergilenmesine rağmen yüz yılın sonunda yine Türkiye'ye göç etmek zorunda kalınan bir süreci dile

getirmektedir. Böylelikle kendi ulus-devletini ve kimliğini güçlü görmekte ve Suriye'den ayırmaktadır.

Konfeksiyonculuk yapan Erol Suriye iç savaşı'ndan önce gittiği Halep'ten şöyle bahsetmektedir;

Savaştan önce Halep'e gittim. Çok kalabalıktı, çok canlı bir ticaret merkeziydi. Halep'te gündüz her yer kapalı. Öğle namazından sonra açılır dükkanlar, gece yarısına kadar açık kalır. Gece hayat daha canlı, gündüz dinlenme var. Çay, kahve çok ucuzdu. Halep'in çoğu Türkçe bilirdi. Anlaşma konusunda sıkıntı yaşamazdık (65).

Erol'un gözlemlerine göre Halep'te birçok kişi Türkçe bilmekte ve iki toplum arasında ciddi bir sorun olmamaktadır. Ancak diğer yandan kültürel yaşamda bir takım farklılıklar vardır. Halep'te ticari hayat genellikle gece aktif olmaktadır. Bu durum dükkanlarını sabahın erken saatlerinde açan Kilis için bir farklılık oluşturmaktadır. Dil bakımından ciddi bir problem çıkmazken, ticari kültürel yaşam biçimi bakımından bir ayrışma söz konusu olmaktadır.

Tırcılık yapan Mahir'e göre Suriye ve Türkiye arasında ciddi bir fiyat farkı söz konusudur;

Bize karşı davranış iyiydi. Çünkü adam bizden para kazanıyordu. Örneğin bir yere çay almaya giderdik. Adam bize yemek bile söylerdi. Her şey ucuz orda. Ekmeğin destesini 1 liraya alırdık. 15 sene önce. Çayın kilosunu 50 Suriye alırdık (55).

Suriye'deki ekonominin Türkiye'ye göre çok daha ucuz olduğunu vurgulayan Mahir Suriye'de herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmadığını anlatmaktadır. Mahir'e göre bu durumun nedeni Türkiye'den Suriye'ye gidenlerin alışveriş için gitmesi ve Suriyelilerin de para kazanacak olmasıdır. Yani ticari ilişkiler sosyo-mekânsal ayrışmayı saf dışı eden önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yavuz, sınırlar dışında kalan toprakları kendi topraklarına benzetmekte ve Türk kültürünün izlerini Suriye'de görmektedir;

Şimdi ben ilk küçükken gitmiştim Halep'e. 1974'ler filandı. O zaman gittiğimizde. Baktım zeytinler bizim Kilis zeytininin aynısı. Dedim burası da bizim toprağımıza çok benziyor. Biraz içim burkuldu yani. Keşke dedim buralar bizim elimizde kalsaydı. Ne güzel olurdu. Zaten aynı toprak. Aynı zeytin. İşte dikkatimi çekti. Oradaki camileri gördüğün zaman Türk kültürünün, Osmanlı kültürünün izlerini görüyorsun. Ancak devamlı Arapça konuşulduğu için başka bir yere geldiğini hissediyorsun. Onlar yabancı konuşuyor. Biz tabi Arapçayı bilmiyoruz. Fakat ordaki eserlere baktığın zaman yabancılık çekmiyorsun. Ama konuşmaya girildiği zaman sıkıntı oluyor. Yabancı bir yerde olduğunu anlıyorsun yani (65).

1974'lü yıllardaki Suriye gözlemlerinden bahseden Yavuz'un içinde Suriye'deki toprakları gördüğü zaman bir üzüntü duymaktadır. Yavuz Suriye'deki toprakları ve zeytinlikleri Kilis'e çok benzetmektedir. Yavuz'un bu toprakları "Zaten aynı toprak. Aynı zeytin. Keşke buralar bizim elimizde kalsaydı." şeklindeki söylemi sınırların anlamsızlığına dikkat çekmekte ve bu toprakların Türkiye'nin bir parçası olması gerektiğini düşünmektedir. Bu yaklaşım bir anlamda sınırların kabullenilmediğine işaret etmektedir. Suriye'deki tarihi kültürel mirasa dikkat çeken Yavuz bu eserlerin Türk ve Osmanlı mirası olduğunu vurgulayarak, atalarının geçmişteki mirasının Türkiye sınırları dışında kalmasından hayıflanmakta ve geçmişteki Suriye'yi bir Türk yurdu olarak görmektedir. Diğer yandan konuşulan dil tamamen farklıdır ve ayrışmayı inşa eden temel faktördür. Dil faktörü devreye girdiğinde yabancılaşma çekilmekte ve diğer bir ötekinin var olduğu bu sayede anlaşılabilir. Ulus-devletin en önemli göstergelerinden olan dil faktörünün sosyo-mekânsal olarak bir ayrım göstergesi olduğu fark edilmektedir.

Derman, Suriye deneyimlerinden şöyle bahsetmektedir;

Halep, Şam ve Lazkiye'ye gittim. Suriye'nin gezmedik yeri kalmadı. Oradaki hayat çok güzeldi. Mesela biz burdan giderdik Suriye'ye paramız kıymetliydi o zaman. Bin lira verirdik 30 bin Suriye lirası alırdık. 30 bin lira ile Suriye'de bir ay yaşardık. Sınırdan geçerken askere 5 lira verdin mi tamam. Bize karışmazdı. 100 suri ver istersen 1 ton eroin geçir. Parayı vermeden geçirmezdik. Türkler gelince zaten belli Türklerin geldiği. Pasaportumuzda var zaten ay yıldız. Şam kapısına geldik. Ayırdılar bizim pasaportlarımızı. Niye bizim pasaportlarımızı ayırdınız dedik. Kaç tane pasaport var 100 tane. Yüzer lira verin derdi. Parayı topladıktan sonra mühür basılırdı (75).

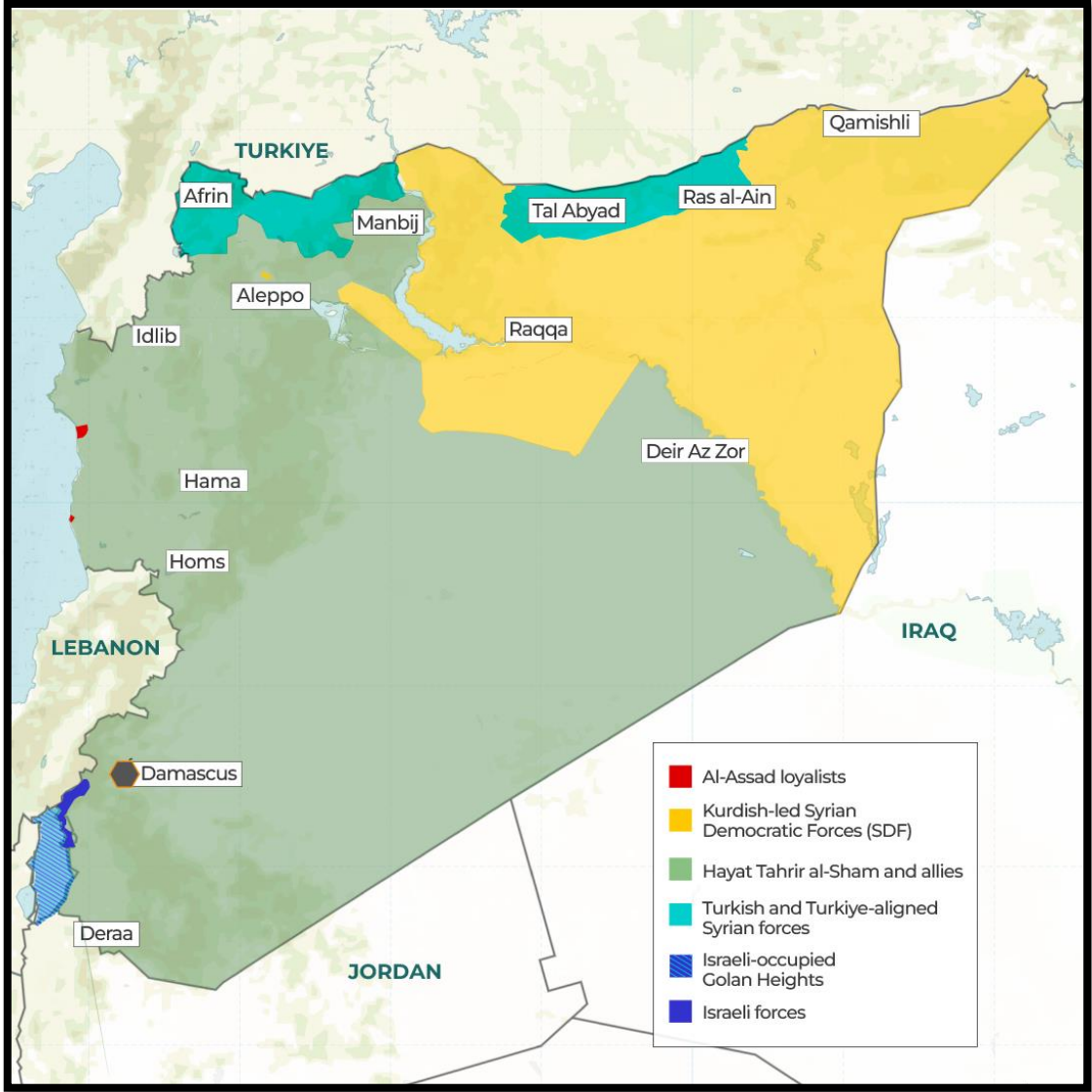
Suriye'nin birçok şehrine gittiğini belirten Derman'ın söylemlerinden sınır ötesindeki yaşamın kendi ülkesine göre daha ucuz olduğu anlaşılabilir. Türkiye'den götürülen az bir para ile Suriye'de uzun bir süre geçimin sağlanması sınırın iki yakasındaki sosyo-mekânsal ayrışmanın ekonomik yönünü göstermektedir. Zira Derman kendi ülkesini Suriye ile kıyaslamakta ve ekonomik şartları karşılaştırmaktadır. Diğer yandan yeni sınırların tahkim edilmesi ve sınır geçişlerindeki süreç sosyo-mekânsal anlamda bir ayrışma inşa etmektedir. Bu ayrışmanın temel göstergesi de 100 yıl önce sınırların olmadığı bir coğrafyada serbest bir dolaşım varken artık pasaport gereklidir. Ayrıca sınır kapılarından geçerken yasa dışı bir rüşvet mekanizması işlemekte ve Türkiye'den gidenlerden para istenmektedir. Bu mekanizma yeni sınırların "öteki"ni inşa etmedeki rolünü göstermektedir. Her ne kadar yüz yıl önce aynı coğrafyada yaşayan ve aynı kültürü paylaşan bir coğrafyanın üyesi olsalar da bu kültürel geçmiş, sınır geçişlerindeki rüşvet

mekanizmasına engel olamamaktadır. Böylelikle sınır geçişlerinde karşılaşılan bu tür olaylar sosyo-mekânsal ayrışmanın gerçekleştiğini göstermektedir.

3.1.9. Türkiye'nin Suriye'deki Varlığı: Sosyo-Mekânsal Ayrışmanın Yeni Sınırları mı?

Tunus'ta başlayan ve tüm Orta Doğu'ya yayılan Arap Baharı Hareketi bölgede ciddi bir güvenlik problemine neden olmuştur. Ayaklanmalar birçok ülkede yerini rejim değişikliğine bırakırken Suriye'de iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'deki siyasi boşluktan yararlanan birçok terör örgütü Türkiye sınırlarına yönelmiş ve bir tehdit haline gelmiştir. Bu nedenle Türkiye kendisine yönelen tehditleri yok etmek ve ülkesini korumak için sınır ötesi operasyonları başlatmıştır. Bu bağlamda Türkiye 2015'ten başlayarak 2020'ye kadar olan beş yıllık dönemde Şah Fırat Operasyonu, Fırat Kalkanı Harekatı, Zeytin Dalı Harekatı, Barış Pınarı Harekatı ve Bahar Kalkanı Harekatı olmak üzere beş önemli sınır ötesi operasyon gerçekleştirmiştir (Köse, 2022: 46). Türkiye sınır ötesi operasyonlardan sonra kontrol altına aldığı bölgelerde ilk önce acil insani yardımlardan başlayarak altyapı, eğitim, sağlık ve bankacılık hizmetlerine varana kadar birçok alanda kurumsal inşa süreci yürütmüştür (Aslan, 2019: 44-47).

Harita 3.2'de Suriye'de etkili olan gruplar ve Türkiye'nin kontrol ettiği bölge yer almaktadır.

Harita 3.2. Suriye'de güç dağılımı ve Türkiye'nin kontrol ettiği bölgeler (Aljazeera.com.tr-Aralık 2024)

Suriye iç savaşı sırasında sınırda yer alan Antakya, Kilis ve Şanlıurfa gibi birçok il olumsuz etkilenmiştir. Yoğun mülteci akınının yanı sıra Suriye'den kaynaklanan roket ve bombaların fırlatılması bu illerimizde güvenlik tehdidi oluşturmuş ve daha da ötesi can kayıplarına neden olmuştur. Bunun üzerine Türkiye'nin sınır ötesi harekatlara başlaması zorunlu hale gelmiş ve bu operasyonlar sonucu belirli bir bölge kontrol altına alınmıştır. Kilis'te saha araştırması sırasında Türkiye'nin Suriye'deki varlığına ve kontrol edilen bölgenin geleceğine yönelik dikkat çekici söylemler olduğu tespit edilmiş, Türkiye'nin Suriye sınırının yeniden çizilebileceği yönünde bir algının olduğuna dair ifadeler gündeme gelmiştir.

Pazarcılık yapan Mustafa, Türkiye'nin Suriye'deki varlığı ile ilgili şunları dile getirmektedir;

Şu anda Suriye ile birlik olmasa bile ileride olacağına inanıyorum ben. Neden diye soracak olursan Türkiye oraya mesela barış harekatı yaptı, oralara bayrağımız dikildi, yatırım yapıldı. Şimdi 20 sene sonrayı düşündüğümüz zaman orada yetişen çocuklar hangi şartlarda yetişiyor? Türk bayrağının altında yetişiyor. Yarın bir gün Türkiye orada referandum yaptığı zaman, Türk'ü mü istersin Beşar'ı mı istersin diye sorduğun zaman % 99,90 Türkiye'yi benimseyecek. Niye? Çünkü Türkler'den bir kötülük görmediler. Hiçbir şey olmasa özgürlük var. Türkiye onlar için veya kendi güvenliği için hareket yaptı ve kimseye zarar vermedi. Sivilleri öldürmediler. Bunun da neticesi olarak oradaki vatandaş sıkıntı çekmesin diye Türkiye yatırımlar yaptı. Kilis'te sınır kalmadı artık. 30 km derinliğe gitti. Kilis sınır şehri değil artık. Bunu çıkarın aklınızdan. 20 sene sonra referandum yapacak Türkiye. Bunun dışında bir yapılanma kurmayın. Kilis sınır bölgesidir diyerekten öyle bir fikre kapılmayın. Niye? Türkiye'nin sınırı artık 30 km derinlikten başlıyor. Öyle de kalacak. Bunu belki biz görmeyiz de sen görürsün. İki dünya bir araya gelse Türkiye orayı bırakmaz. O kadar yatırım boşuna değil (60).

Mustafa, Türkiye'nin operasyonlarından sonra Kilis'in artık bir sınır şehri olmadığını vurgulamakta ve ileride yapılacağını düşündüğü referandum ile Kilis'in bir sınır şehri olmaktan çıkacağı algısını yansıtmaktadır. Çünkü katılımcıya göre operasyon yapılan bölgede Türkiye'nin kültürü ile yetişen bir nesil bulunmakta ve bu kuşak ileride Türkiye ile birleşme arzusunda olacaktır. Diğer yandan Türkiye Beşar Esad yönetiminin aksine Suriyelilere her türlü yardımı yapmış ve özgür bir ortam oluşturmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin bu insani yaklaşımı ileride sınırların ortadan kalkacağı düşüncesini tetiklemektedir. Katılımcı Türkiye'nin hiçbir şart altında Suriye'yi terk etmeyeceğini vurgulamakta ve bunun nedeni olarak da Türkiye'nin Suriye'de yaptığı inşaa faaliyetlerini göstermektedir. Bu faaliyetler sınırların ortadan kalkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü böylelikle Suriye'nin kuzeyinde Türk eksenli bir kurumsallaşma yaşanmakta ve bu kurumsallaşma sınırların ortadan kalkmasında etkili bir araç olmaktadır. Bu nedenle katılımcı Türkiye'nin kontrol ettiği otuz km içindeki bölgeyi kendi toprakları içinde görmekte ve ileride mevcut sınırların değişeceği görüşünü yansıtmaktadır. Bu görüş sosyo-mekânsal olarak ayrışmanın sınırlarını 30 km ileriye taşımaktadır.

Tamircilik yapan Ayhan, bu bölgenin tarihten beri Osmanlı'nın olduğunu ve yine Osmanlı'nın devamı olan Türkiye'de kalacağını söylemektedir;

Bizim buralarda kanımız dökülmüş. Tarihi de az çok bilirsin. Kanımızın döküldüğü yeri vermeyiz biz. Biz orada çok şehit verdik. Orası bizde kalacak. Bunu yaz hiç unutma. Halep bizimdir artık. Eskiden de bizimdi zaten Osmanlı'nındı. Yine bizim olacak (30).

Ayhan Suriye'de Türkiye'nin kontrol ettiği bölgede şehit verildiğini ve kan dökülen yerin artık Türk toprağı olduğunu kabul etmektedir. Şehit ve toprak arasında bir bağ kurarak her ne kadar Suriye sınırları içinde olsa da ona göre kan dökülen yer Türk toprağı

olmuştur. Tarihte de bu bölgeyi Osmanlı toprağı olarak görmekte ve yine Osmanlının varisi olarak gördüğü Türkiye'nin bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu durum, her ne kadar Suriye toprağı da olsa tarihi geçmiş ve kan dökülen yer olarak düşünölmekte mekânsal anlamda bir sahiplik duygusunun olduğunu göstermektedir.

Seyyar satıcılık yapan Murtaza ise konuya farklı bir şekilde yaklaşmaktadır;

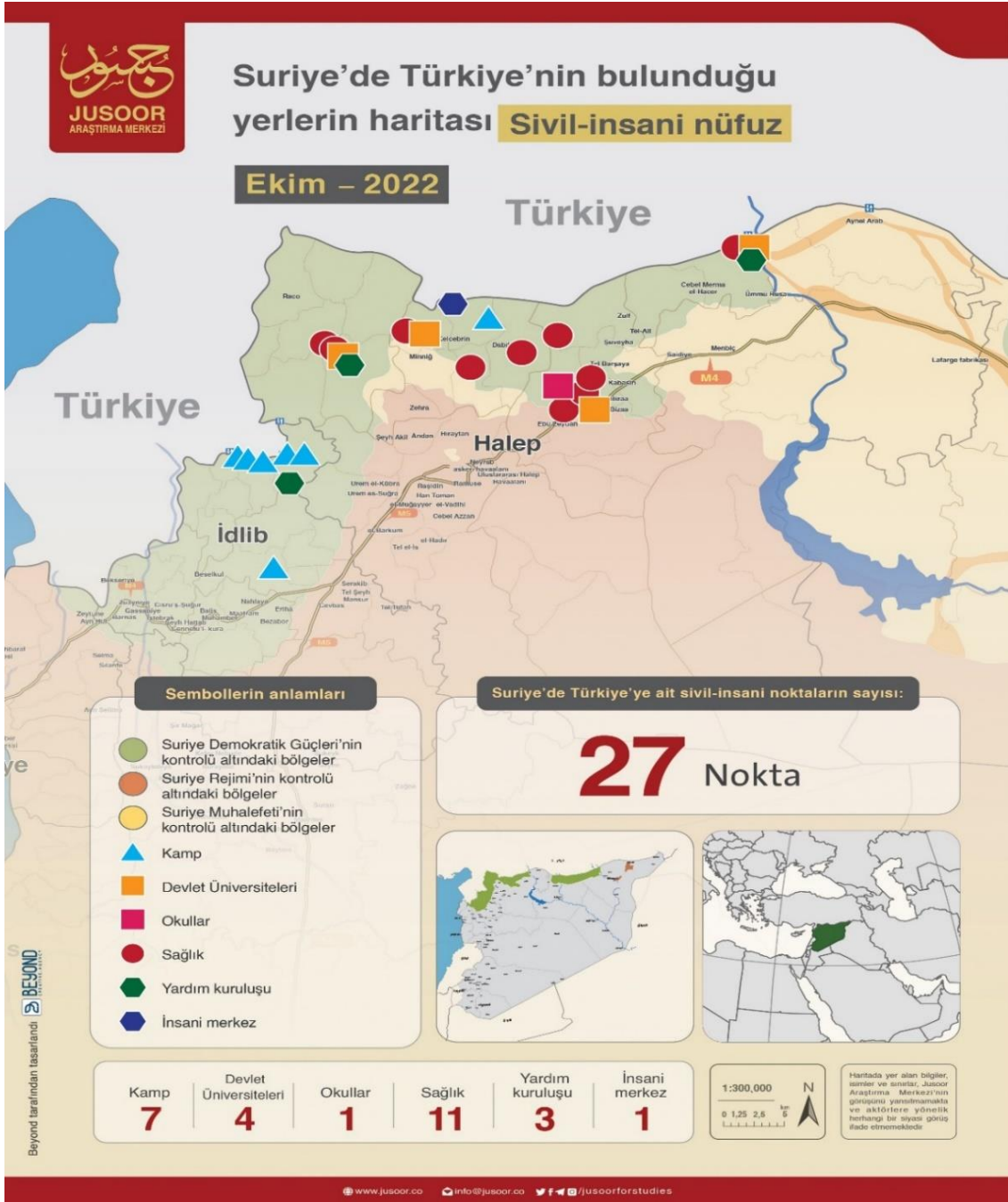
Türk askerinin olduğu bölgede anlaşrlar. Şu an Azez'e kadar biz aldık diyorlar. Orada hastane, okul açtılar. Yarın bir gün barıştkları zaman Esad diyecekki buradan çıkın. Oraya yapılan yatırım onların olur. Savaş bittiği zaman yeniden sınır mı çekecekler, çekmezler. Siz geri çekilin diyecekler. Biz orayı onlara başıslayıp çıkacağız. Mecbur çıkacağız çünkü sınır var. Boşuna masraf oldu (70).

Murtaza'nın söylemlerinden Türkiye'nin Suriye'deki varlığının ve yapılan yatırımların boşuna bir çaba olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre ileride Türkiye Suriye'den çekilmek zorunda kalacaktır. Bu durumda yapılan bütün yatırımlar Suriye sınırları içinde kalacaktır. Bunun temel nedeni ise aradaki sınırların varlığıdır. Bu noktada iki devlet arasındaki sınırların sosyo-mekânsal olarak kabul edildiği gözlenmektedir. Her ne kadar yatırım yapılsa da arada sınırlar var olduğu sürece bunun bir anlamının olmayacağı düşünölmektedir.

Görsel 3.4'te Suriye'de Türkiye tarafından inşa edilen bir sağlık ocağını ve harita 3.3'te Türkiye'nin Suriye'deki inşa faaliyetlerini göstermektedir.

Görsel 3.4. Suriye'de Türkiye'nin inşa ettiği bir sağlık ocağı (Aslan, 2019: 46)

Harita 3.3. Türkiye'nin Suriye'de inşa faaliyetleri (jusoor.com-2022)

Devran ise Türk askerinin bulunduğu bölgenin, tarihi olarak her zaman onların olduğunu ve her zaman o bölgede yer aldıklarını ifade etmektedir;

Türk askerinin bulunduğu bölge onların. Ecdadından beri onların toprağı. Ama o der ki Kilis, Hatay, Reyhanlı, Kırıkhan bizim toprağımız, ama buralar Türkiye’nin. Türkiye orada en fazla iki sene daha kalır. Devlet bir yeri istila edemez, yasaktır. Türkiye birkaç sene kontrol eder ondan sonra barışlılar. Zaten Türkiye Esadla barışmak istiyor. Sığınmacı konusu ile nasıl başa çıkacağını bilmiyor (81).

Devran'ın söylemlerinden Türkiye'nin kontrolü altında olan bölgenin, tarihi süreç içinde her zaman bir Arap toprağı olduğu anlaşılmakta ve bölgeyi bir Arap yurdu olarak kabul etmektedir. Bu durum 1921'de çizilen sınırların iki ulus-devletin sınırları olarak inşa edildiğini ve kabul edildiğini göstermektedir. Ancak buna karşın Suriye'nin Türk topraklarında gözü olduğunu vurgulamakta ve Hatay'ı örnek göstermektedir. Bu bağlamda Devran'ın 100 yıl önce çizilen Türkiye-Suriye sınırını benimsediğini gösterirken Suriye'nin ise bu sınırları kabullenmediğini vurgulayarak sınırlar üzerinden bir ayırım inşa etmektedir. Türkiye'nin Suriye'ye operasyon düzenlemekle birlikte, hukuki olarak Suriye'de kalıcı olamayacağını ve o bölgeleri Türkiye sınırları içine dahil edemeyeceğini vurgulayarak çizilen sınırların yasal olduğunu gündeme getirmektedir. Bununla birlikte Esad Hükümeti ile iletişim yollarının aranması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü katılımcıya göre Suriyelilere yönelik politikalar yetersiz kalmakta ve bunun ancak Esad Hükümeti ile kurulacak işbirliğinde olduğu vurgulanmaktadır. Devran bu görüşlerini dile getirdikten yaklaşık bir yıl sonra Suriye'de Esad hükümeti düşmüş ve yeni siyasi süreç başlamıştır. Bu tezin bittiği yılda (2024 sonu) Suriye haritası yeniden şekillenmiş ve yeni bir sosyo-politik süreç başlamıştır.

Türkiye'nin Suriye'deki varlığı ve faaliyetleri konusunda yerel toplumda bir ikiye bölünmüşlüğü olduğu görülmektedir. Bazı katılımcılara göre o topraklar tarihten beri Osmanlı'nın bir devamı olan Türkiye'nin olarak görülmekte ve orada yapılan faaliyetlerin ilerdeki sınır değişimini destekleyecek sürecin temeli olarak düşünülmektedir. Bazı katılımcılara göre ise o topraklarda yıllar boyu Araplar yaşamıştır ve daha ötesinde belirlenmiş bir sınır çizgisi mevcuttur. Bu sınır çizgisini aşmak kanuni olarak mümkün değildir. Suriye'de her ne yapılsa yapılsın yine orada kalacak ve yeni sınırlar çekilmeyecektir. Bu durumda sosyo-mekânsal ayrışma bağlamında Türkiye'nin Suriye'de kontrol altına aldığı sınırlar, yerelin söyleminde ikiye ayrılmış bir şekilde ortada durmaktadır. Kimi söylemler yeni sınırlar çizerken; kimi söylemlerde bunun mümkün olamayacağını düşünmektedir.

3.1.10. Sınırın Yüzüncü Yılında Sosyo-Mekânsal Ayrışma

Bir ulusu bir başka ulustan ayıran çizgiler olarak sınırlar, ayırdığı toplumlara kimin 'biz' kimin ise 'öteki' olduğunu gösterir. Bu sınır inşası toplumları ve mekânları ayıran, kolektif kimlikler inşa eden bir süreci ifade eder. Sınır, toplumsal ve mekânsal ayrışmanın

gerçekleştirdiği, iki yeni coğrafyanın inşa edildiği bir çizgi olarak karşımıza çıkar. Toplumsal ve mekânsal ayrışmalar çoğu zaman hikâyeler, söylemler ve anlatılar yoluyla gerçekleşir (Görentaş ve Yiğit, 2023: 4). Bu çalışmanın başında da değinildiği gibi 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı 13. yılına girmiştir. 1921'den günümüze kadar çeşitli söylemler ile toplumsal ve mekânsal olarak kendi kimliğini, biz ve ötekini inşa eden sınırlar 100 yıl sonra mecburi olarak da olsa göç dalgası sonucu yeni bir karşılaşma alanı oluşturmuştur. Bu karşılaşma alanının en önemli noktalarından olan Kilis'te yerli halk ve sığınmacı arasında 13 yıllık bir yeniden karşılaşma ve kültürel bir deneyim yaşanmıştır ve bu süreç devam etmektedir.

Bu başlık altında Suriye iç savaşı'ndan sonra yeniden bir karşılaşma alanı olarak Kilis'te sosyo-mekânsal ayrışmanın veya benzerliklerin hangi söylemler üzerinden gerçekleştiği analiz edilecektir. Bu kapsamda saha araştırması sonucu sosyo-kültürel yaşamdan kaynaklanan bazı söylemlerin olduğu gözlenmiştir.

Muhsin 100 yıllık bir sınır inşasından sonra karşı karşıya geldiği kültürü şöyle değerlendirmektedir;

Farklı yönümüz şu var. Türkiye biraz daha çağdaş. Çağdaş dediğim modern yani. Biraz daha ileri. Mutfakta ortak yönümüz var. Birçok yemeğimiz Şam ve Halep'ten gelmedir (77).

Yukarıdaki ifadeler göz önüne alındığında kültürel yaşam biçimi olarak bir ayrışma inşa edildiği anlaşılmaktadır. Katılımcı Türkiye'deki yaşamı ve kültürü modern ve çağdaş olarak görürken diğer kültürel yaşam biçiminin ve toplumsal yaşamının katı yönüne vurgu yaparak farklılık görmektedir. Ancak diğer yandan Kilis'teki yemek kültürünün Halep'ten kaynaklandığını belirterek bir benzerlik kurmaktadır.

Mustafa ise göçmenler ile ilgili bir problem yaşamadığını ifade etmektedir;

Benim huzurumu bozan bir Suriyeli komşum yok. Kimse empati yapmıyor. Bütün problem oradan kaynaklanıyor. Benim üst katımda Suriyeli komşum oturuyor. Bir iki kere yemek vermiştik. Birgün evde otururken kapı çaldı. Baktım bunu (parmağındaki gümüş yüzüğü gösteriyor) kutuda getirdiler. Bu sana hediye. Adı da Muhammed. Olmaz filan dedim, kabul etmedim. Gönlümüzden koptu dediler. Ben de aldım (60).

Mustafa'nın söylemlerinden aynı yerde oturduğu Suriyeliler ile bir takım komşuluk ilişkileri geliştirdiği anlaşılmaktadır. Türk ve Suriyeli komşular arasında bir takım hediyeleşme davranışları olduğu gözlenmektedir. Bu hediyelerin karşılıklı olması iki toplum arasındaki olumsuz bakış açısının da kırılmasını sağlamaktadır. Katılımcının bu

çerçevede empatik bir yaklaşım sergilemesi farklılıkları arka planda tuttuğunu göstermektedir.

Murtaza, bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir;

Türk fırınından ekmek almaz. Hepsini kendilerinden alışveriş ediyorlar. Araba galerileri de var kendi aralarında alıp satıyorlar (Murtaza, 70).

Murtaza'nın söylemlerine göre Suriyeli, araba ihtiyacı da dahil olmak üzere her türlü ihtiyacını biz olarak gördüğü kendi toplumunun üyelerinden yapmaktadır. Bu davranış aynı zamanda Suriyelilerin dışardan gelen yabancılar olarak kendi aralarında bir dayanışma mekanizması kurduklarını göstermektedir. Dolayısıyla alış-veriş pratikleri sosyo-mekânsal ayrışmanın bir aracına dönüşmekte ve ayrışmanın nasıl gerçekleştiğinin izlerini günlük yaşamda göstermektedir.

2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşı'ndan sonra Kilis'te Suriyeli gelin sayısı artmış ve Türk erkekleri Suriyeliler ile evlenmişlerdir. Sahadan elde edilen söylemlerde evlilik ve çocuk yetiştirme davranışları üzerinden bir ayırım inşa edildiği gözlenmiştir. Şinasi bu konuda şöyle bir söylemde bulunmuştur;

Benim bildiğim 5-6 kişi evlendi. Sonra da boşandılar. O da çocukları olduğu halde. Bir arkadaşım haftada iki takım çay bardağı alıyorum dedi (69).

Bu söylemlerden Suriye'deki iç savaş sonrası Kilis'te yapılan evliliklerin sağlam bir temel üzerine oturmadığı anlaşılmaktadır. İki farklı kültür yapısının evliliklerin devam etmesi noktasında bir ayırım sergilediği ve ayrılık ile sonuçlanmasına neden olduğu gözlenmektedir. Bu durum sınırların diğer tarafında toplumsal olarak farklı bir kültürün inşa edildiğine işaret etmektedir.

Murtaza ise genç yaşta evliliğe dikkat çekmektedir;

Bir tek farklılık var, genç yaşta evlilik var. Karşıdaki adamın yaşına bakılmaz. Ama yemeklerine diyecek yok. Yemek olarak çok öndeler (70).

Murtaza evlilik ile ilgili diğer kültürdeki genç yaşta evliliği doğru bulmamakta ve bir ayrışma söylemi olarak kullanmaktadır. Ancak yemek kültürü üzerinden bir ortaklık inşa etmekte ve hatta bu kültürün Suriye'de daha ilerde olduğunu vurgulamaktadır. Murtaza'nın söylemleri genç yaşta evlilik üzerinden bir ayrışma inşa ettiğini gösterirken yemek kültürü üzerinden ise bir benzeşme inşa ettiğini göstermektedir. Bu bakımdan farklı özelliklerin yanı sıra benzer yönlerin de olduğu görülmektedir.

Murat ise olumsuz söylemlerin aksine farklı bir söylemi dile getirmiştir;

Suriyelinin kızını alıyor. Onlar da ekonomik durumdan dolayı veriyor. Sonra tekrar Suriyeliyi eleştiriyor. Eleştireceksen niye alıyorsun Suriyeliden kız. Böyle bir mantık var mı. Sonra kalkıyor Suriyeliye laf söylüyor. Böyle bir mantık yok. Suriyeliden kız alma o zaman. Sana kız bile vermediler Türkiye’de. Suriyeli geldi sana verdi işte kızını. İyi veya kötü verdi kızını sana. Niye eleştiriyorsun. Bir defa biz kendimiz düzgün değiliz. Kendi evimizin önünü süpürmüyoruz. Daima başka yere bakıyoruz. İnsan önce kendine bakmalı. Doğru değil mi? (56).

Murat’ın söylemlerinden Suriyeli ile evlenen ve aynı zamanda onları eleştiren kişilere karşı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Bu tutumun temelinde Türkiye’de kız verilmeyen kişilerin evlenmesi, Suriyeli kişilerin ekonomik durumundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Murat kendi toplumuna karşı bir tepki ortaya koyarken sığınmacıya karşı korumacı bir yaklaşımın içinde olduğu gözlenmektedir. Bu noktada bakılması gereken temel noktanın, öncelikle insanın kendisi olması gerektiğinin vurgulanması, kendisini Suriyeliden üstün görmediğini göstermekte ve bir ayrışma söz konusu olmamaktadır. Katılımcı mecburi bir iç savaş sonucu Kilis’te yapılan evliliklere olumlu yaklaşmakta ancak yerel halkın Suriyeli gelinleri eleştirmesini yanlış bulmaktadır. Bu yaklaşım bu konu ile ilgili farklı görüşlerin de olduğunu göstermektedir.

Erol, sığınmacıların Kilis’teki günlük yaşam ilişkilerini şöyle ifade etmektedir;

Yaşam olarak biraz farklılık var. Ama ben memnunum. Mal satıyoruz. Şimdi çoğu Türkçe öğrendi zaten. Küçük çocukların hepsi Türkçe öğreniyor. Ben dükkanda satış yaptığım için biliyorum. Küçük çocukları şakır şakır Türkçe konuşuyor. Annelerine tercümanlık yapıyorlar. Çoğu yemeklerimiz müceddere, kölük, aş, ekşili yahni bunların hepsi Halep yemekleri. Kilis yemeklerinin çoğu Halep yemeği (65).

Erol’un söylemlerinden toplumsal yaşamda bir takım farklılıklar gözlene de olumlu bir tutum içinde olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal yaşamda alış-veriş yapılırken anlaşma probleminin büyük bir bölümü Türkçe öğrenen Suriyeli çocuklar ile aşılmaktadır. Suriyeli çocukların Türkçe bilmeleri Suriyeliler ile iletişimi kolaylaştırmaktadır. Bu durum sosyal anlamda bir ayrım çizgisi olan ve ulus kimliğinin en önemli göstergelerinden olan dil probleminin zamanla ortadan kalkabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla dil konusunda bir benzeşme yaşanmaktadır. Hemen her söylemde dile getirildiği gibi yemek kültürü bakımından bir ayrım söz konusu değildir.

Anderson’un (2020) deyimiyile hayali olarak inşa edilen ulusların, kendi cemaatleri hakkında hiçbir fikri olmamasına karşın Malayların, Acemlerin, Hintlilerin, Berberilerin ve Türklerin Mekke’de bir araya gelmeleri, son derece garip bir karşılaşmadır. Kâbe önünde bir Malay’la karşılaşan bir Berberi’nin kendisine bir anlamda "Neden bu insan

benim yapmakta olduğum şeyleri yapıyor, birbirimizle konuşamadığımız hâlde benim telaffuz ettiğim kelimeleri telaffuz ediyor?" diye sorduğunu düşünebiliriz. Bir kere öğrendikten sonra verilecek yegâne cevap şöyledir: "Çünkü biz... Müslümanız." (Anderson, 2020: 75).

Yukarıdaki paragraf dünyaca ünlü siyaset bilimci, ulus-devleti bir hayali cemaat olarak tanımlayan Benedict Anderson'un "Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması" kitabına aittir ve en basit anlamda birçok farklı ulus üyelerinin ortak bir inanç etrafında Kâbe'de buluşmalarını anlatmaktadır.

Bu noktada sorulması gereken noktalardan biri de Türkiye ve Suriye ulus-devlet üyelerinin, aynı dinin mensubu olmalarının, sosyo-mekânsal yaşama nasıl yansıdığıdır. Acaba iki farklı ulus-devletin ortak inanca sahip olması, Kilis'te diğer bütün farklılıkları ortadan kaldırarak, ortak bir buluşma noktası inşa etmekte midir? Bu bakımdan saha araştırması sırasında dini algı ve etnik yapı bakımından bir takım farklılık ve benzerlik söylemlerinin de olduğu tespit edilmiştir.

Murat için bu konuda bir farklılık söz konusu değildir;

Sen okuyor musun burada? Ne bitirdin? Coğrafya güzel. Biraz coğrafyaya da daldık zaten. Sen tezini mi hazırlıyorsun? Şimdi herkesten yaptığın görüşmeden birer bölüm mü alacaksın? Umarım benim de bir iki kelime almışsındır. Yaptığın görüşmelerde Suriyelileri hep karalıyorlar değil mi? Belki de benim gibi diyen olmadı hiç. Şimdi Suriyelilere veryansın ediyorlar filan, ne kadar boşuna bir kürek çekmek. Kur'an-ı Kerim'de Suriyeliler diye bir şey yok. Öyle bir cümle yok yani. Sadece takva olarak içinizden iyiler var diyor. Orada Suriyeli kelimesi geçmiyor. Ben bunu söylüyorum. Sen bu cümleyi tezinde kullanırsın ve ya kullanmazsın ben bilmem. Lakin durum bu yani. İnsanları sınıflandırmamak lazım. Müslüman birbirinin kardeşidir. Buna bir zaman mefhumu ve ya bir isim mefhumu ve ya başka bir mefhumlar girmez. Bir insandan kötülük gelmiyorsa o insan iyi bir insandır. Suriyeli olmuş, Iraklı olmuş ne farkeder. İnsan iyi olmadıktan sonra nereli olduğunun ne önemi var (ses tonu orta düzeyde öfkeli). Onlar muhacir, biz ensarız. Şimdi iki Suriyeli geldi diye bunun lafını ediyoruz. Bunu konuşmak bile benim için büyük bir ayıp. Sen ayrı değerlendirebilirsin, o ayrı bir konu. Ama bizim gönül bağlarımız daha ileride. Suriye müslüman biz de müslümanız. Onlar Suriyeli biz Türküz. Hiç değişen bir şey yok. İnsanın kalbinde sınır olmasın. Bu sınırlar nedir ki? (56).

Murat, konu ile ilgili görüşlerini sorduğumda zaman zaman hararetli bir tepki gösterse de görüşmenin sonunda sakinleşmiştir. Aynı zamanda araştırmacı kimliğimi sorgulayarak ne yaptığımı, anlama çabası içine girmiştir. Kendisi ile yaptığım görüşmeden de bir bölüm alınması için bir temennide bulunmuştur. Murat Kur'an-ı Kerim'in mesajlarının tüm müslümanları kapsadığını ve ulus-devletin sınırları içinde inşa edilen Suriyeli, Iraklı veya Türk kimliğinin bu evrensel mesaj karşısında geri planda kaldığını hatırlatarak bir benzerlik inşa etmektedir. Müslüman olan herkesi kardeş olarak görmekte ve Suriye'den

gelenleri ise göç eden Ensar'a benzetirken Kilis'i ise Ensar'a yardım eden Muhacir olarak değerlendirmektedir. Ona göre her ne kadar sığınmacıların içinde suç işleyen insanlar olsa da bu konu devletin sorumluluğundadır. Onun dışında Müslümanlık, insanları kategorize eden bir din değildir. Üstünlük ancak takvadedir ve Murat için Suriyelilere yardımda bulunmak büyük bir onurdur. Bu pencereden baktığımızda Murat için aynı inanışa sahip olmanın, bütün farklılıkları alt ederek sosyo-mekânsal anlamda bir benzerlik kurduğunu söylemek mümkündür. Ancak Murat'ın "Onlar Suriyeli biz Türküz" şeklindeki söylemi her ne kadar İslam çatısı altında bir benzerlik kursa da ulus kimliği temelinde bir farklılık inşa edildiği gözlenmektedir.

Ulus-devlet sınırlarının en büyük işlevlerinden biri, ortak bir toplumsal bilinç inşa etmesidir. Bu bakımdan devlet tarafından tasarlanan, ortak bir kimlik ve kültür, toplumun tüm bireylerine dayatılır. Ancak bu kimlik ve kültürün toplum tarafından kabul edilebilmesi için, bireyin doğumundan başlanarak öldüğü güne kadar, bir takım araç ve uygulamalar ile "homo nationalis" (ulusal insan) olarak eğitilmesi şarttır. Bu noktada kurumsal eğitim ve özellikle de ilkokulda verilen eğitim son derece işlevsel bir araçtır. Çünkü daha küçük yaşlarda başlayan ve hemen her gün ulusal söylem, tören ve bir takım ritüellere katılan çocuklar, modern ulus-devletin gelecekteki teminatı olarak görülmektedir. Bu şekilde kolektif bilinç, düşünme yapısı, toplumsal bakış açısı ve ahlaki bellek, bireylerin doğumuyla inşa edilmeye başlamaktadır (Tekin, 2012c: 171). Bu noktada ulus-devletin inşa ettiği ulus-kimlik anlayışındaki farklılıklar da söylemlere yansımaktadır.

Toplumsal hafızayı inşa etmek ya da sınırlı bir toprak parçasını bir millet için vatan haline getirmek, bu sınırları belirli toprağın, tarih ve coğrafya aracılığıyla yeniden kurgulanması ile mümkün olmaktadır. Diğer bir yaklaşımla ortak kader birliği, ortak duygular, kültürel özellikler ve etnik köken bağları, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yeniden kurulmaktadır (Tekin, 2012c: 165). Somut olarak çizilen teritoryal sınırlar, mekânsal ayrışmanın en görünür işaretleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz ve Aydın Koyuncu, 2019: 330).

Modern ulus-devletin en önemli özelliklerinden biri teritoryal sınırlarının (hakim olunan alan) olmasıdır. Toprak, vatan, millet ve kimlik bu sınırlar içinde hayal edilmekte ve inşa edilmektedir. Bu inşa süreci aynı zamanda ötekinin inşa edilmesinde de rol oynamaktadır.

Saha çalışması sırasında vatan, toprak ve millet-milliyetçilik anlayışı gibi kavramların da sosyo-mekânsal ayrışmanın inşa edilmesinde bir argüman olarak kullanıldığı ve söylemlere yansıdığı görülmüştür. Böylelikle her ulus-devletin sınırları içinde farklı bir ulus inşa sürecinden geçtiği millet ve kimlik anlayışındaki farklılıklar göz önüne alındığında daha iyi anlaşılmaktadır.

Yerel bir vakfın başkanı olan Şevket'e göre Suriye ve Türkiye aynı coğrafya içinde yer alsada baktıkları yön tamamen farklıdır;

Evet İslam bizi bir arada tutuyor. Evet aynı coğrafyada olmak bizi bir arada tutuyor. Fakat biz farklı kültürler içerisinde yetişmiş, farklı toplumuz. O nedenle kısa vadede aynı noktada buluşabileceğimizi zannetmiyorum. Bizim milliyetçilik anlayışımız çok farklı. Bize göre toprak her şeyden üstündür (40).

Katılımcının söylemlerinden aynı coğrafyada olmak ve aynı dini paylaşmak bir noktada benzerlik inşa etse de klasik bir ifade ile "biz ve onlar ayrı dünyaların insanlarıyız" anlamını çıkarmak mümkündür. Çünkü sınırlar farklı kültürler ve farklı sosyal yapılar inşa etmiştir. Bu inşa sürecinin en büyük argümanlarından biri de milliyetçilik olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla katılımcı, sınırları içindeki toprağı kutsallaştırmakta ve toprağı dayalı bir milliyetçilik yapısı üzerinden bir farklılığın olduğu vurgulanmaktadır.

Faruk ise sığınmacıların ilk geldiklerindeki durum ile şimdiki durumu şöyle gözlemlemekte ve bir benzeşme yaşandığını ifade etmektedir;

Bize benzeyecek. Benzemeye de çalışıyor yavaş yavaş. İlk geldiklerindeki kesim ile şimdiki kesim arasında çok fark var. Şu anki kesim eğitime önem veriyor. Zaten üniversitede sınavsız eğitim hakkı verildi onlara. İlk geldiklerinde Türkçe'yi bilmiyorlardı, giyim kuşamı bilmiyordu. Ama şimdi daha modern giyinen bir kesim ortaya çıktı. Şimdi yolda fark edemiyorsun Türk mü Arap mı olduğunu. Artık asimilasyon başladı. İç içe girmeye başladık (52).

Mahmut, sığınmacının yerli halka benzemesini bir zorunluluk olarak görmektedir. Bu durum onların yerli halktan değil, dışarıdan gelenler olarak algılandığını göstermektedir. Dolayısıyla onların biz'e benzemesi gerektiğini düşünmektedir. Bu süreç yavaş yavaş ilerlemekte ve sığınmacıda eğitim, giyim kuşam ve dil konusunda yerli halk ile bir bütünleşme algısı ortaya çıkmaktadır. Öyleki kimi zaman bir Suriyeli'yi bir Türk'ten ayırmak bile zorlu hale gelmektedir. Suriyelilerin eğitime önem vererek, Türkçe'yi öğrenmeleri ve kıyafet konusundaki tutumları zamanla değişmektedir. Bu süreç katı anlamda asimilasyon olarak ifade edilse de zaman içinde bir benzeşmenin inşa edilebileceğini düşündürmektedir. Bu bakımdan bu çalışma sadece ayrışma değil aynı zamanda iki farklı kültürün benzer yönlerini de analiz etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkiye-Suriye sınırında yer alan Kilis örneği üzerinden, sınırların tarihsel, mekânsal ve toplumsal dönüşümü ele alınmış ve sosyo-mekânsal ayrışmanın inşa süreci ve söylemler derinlemesine incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, sınırların yalnızca fiziksel bir ayırım çizgisi değil, aynı zamanda toplumsal hafızayı, kimlikleri ve mekânı şekillendiren dinamik süreçler olduğunu göstermektedir. Tarihsel olarak Osmanlı döneminde sınırların olmadığı bir coğrafyada yaşayan toplumların, modern ulus-devlet sistemi ile farklı siyasi rejimler altında, kimliklerini yeniden inşa etmek zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Bu süreç, sınırların başlangıçta geçirgen olduğu dönemlerden, zamanla fiziksel bariyerlerle (mayınlar, tel örgüler) güçlendirilmesine ve toplumsal etkileşimin ciddi şekilde kısıtlanmasına kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir.

Araştırmada ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, sınır algısının toplumsal hafızada derin izler bırakan söylemler ve anlatılar ile şekillendiğidir. Yerel halkın ifade ettiği hikâyeler ve deneyimler, sınırın yalnızca bir ayrışma değil, aynı zamanda bir etkileşim ve karşılaşma alanı olduğunu göstermektedir. Özellikle sınırın geçirgen olduğu dönemlere ait anlatılar, toplumsal bağların kopmasının sadece fiziksel önlemler ile değil, zihinsel ve kültürel ayrışmalarla da güçlendiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, sınır ötesi akrabalık bağlarının zamanla zayıflaması, toplumsal ve mekânsal ayrışmayı daha da karmaşık hale getirmiştir.

1921 Ankara Antlaşması ile belirlenen Türkiye-Suriye sınırının Kilis'teki sınır inşasını ve toplumsal hafızadaki sınır kurulumunu, söylem ve anlatılar üzerinden inceleyen bu araştırmadan elde edilen bulgular, toplumsal hafızadaki sosyo-mekânsal ayrışmayı inşa eden söylemlerin, Birinci Dünya Savaşı ve sınırın çizildiği ilk yıllara kadar uzandığını ortaya çıkarmıştır. Sınırın tarihî gelişmelerin sosyo-mekânsal ayrışmada etkin bir rol oynadığı görülmüştür. Bu kapsamda toplumsal hafızadaki sınır kurulumu araştırıldığında Osmanlı'ya ihanet anlatısı, sınır kurulumunda önemli bir söylem olan Tibil-Nübül hikayesi ve Yemen'den dönen Osmanlı askerleri hikayesi gibi anlatılar, sosyo-mekânsal ayrışmayı ve sınır kurulumunu inşa eden en eskiye dair hikâyeler olarak gün yüzüne çıkmış ve bu anlatıların dile getirilmesi toplumsal hafızanın hâlâ canlı tutulduğunu göstermiştir.

Bu hikayelerin günümüze kadar gelmesi, aslında çizilen sınırların kabullenilmediğini göstermiş ve vatanın gerçek sınırlarının nereden geçmesi gerektiği ile ilgili yeni nesillere bir mesaj niteliği taşıyarak, sosyo-mekânsal ayrışma sürecinin devam ettiğini ortaya koymuştur.

Mayınların döşenmesi sınır kurulumu ve sosyo-mekânsal ayrışmanın inşasında bir kırılma noktası olmuştur. Sınırın ilk yılları ve mayın öncesi dönemde sınır geçişlerinin serbest olduğu görülmüş, insanların zihinlerinde somut anlamda bir sınır algısının olmadığı tespit edilmiştir. Ancak mayınların döşenmesi ile birlikte sınırların ve iki ulus devletin varlığının farkına varılmıştır. Kilis toplumsal ayrışmada önemli bir faktör olan mayınları ve sınırı aşmak için canı pahasına bir mücadele vermiş ve mayından kaynaklanan ölümler ve acılar yaşamıştır. Bu acılar her ne kadar ekonomik temele dayansa da sınırların karanlık yüzünü ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ekonomik kaygılar söz konusu olduğunda, sınırların bir yolu bulunarak bir şekilde üstesinden gelindiği tespit edilmiştir. Bu yasa dışı ekonominin bir sınır şehri olan Kilis'in tarihi gelişimine katkı sunduğu ve ülke çapında her türlü eşyanın bulunduğu bir kaçakçılık merkezi olarak anılmasını sağlamıştır. Böylelikle ticari ilişkiler göz önüne alındığında sınırın bir engel teşkil etmediği görülmüştür. Sınırların çizilmesi Kilis'te bir ekonomik kopuşa yol açsa da daha sonrasında kendi ekonomik fırsatlarını da sunarak Kilis'in ekonomik gelişiminde baş aktör olmuştur.

Sınır çizilirken her iki devletinde sınır ötesinde kalan toprakları 1970'lere kadar karşılıklı iletişimin sağlanmasında ve sınır geçişlerinde kolaylık sağlamıştır. Pasavan rejimi sadece toprak sahipleri için geçerli olsa da sosyal ayrışmayı geciktiren bir faktör olmuştur. Pasavan sistemi sınırların ulus-devletler tarafından katı bir şekilde inşa edilmeye çalışıldığı dönemde, sosyo-mekânsal etkileşimi sağlayarak bir geçiş dönemi olmuştur.

Akrabalık bağları, arada dikenli teller olsa da devam ettirilmeye çalışılmıştır. Akrabalar dikenli teller arkasından ulus-devlet mekanizmasının izin verdiği ölçüde iletişimlerini devam ettirmeye çalışmışlardır. Ancak sınırlar zamanla daha da katılaşmış bu bağların zayıflamasına ve kopmasına neden olmuştur.

Çeşitli nedenlerle Suriye'yi ziyaret eden katılımcıların sınır kapısından geçerken karşılaştığı rüşvet mekanizması toplumsal anlamda farklılaşmanın izlerini yansıtmıştır.

Çünkü böyle bir sistemin işlemesi sınırın diğer tarafındaki kişinin öteki olarak algılandığını ve sınırların farklılıklar inşa ettiğini göstermektedir. Diğer yandan Halep ve Kilis şehirleri coğrafi olarak birbirine benzetilse de dil bakımından bir farklılığın ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik operasyonları ve sonrasında devam eden inşa faaliyetleri yerel toplum tarafından yeni sınırların çizileceği algısını ortaya çıkarmıştır. Suriye'deki bu çalışmalar "Türk milleti kanının döküldüğü yerden çıkmaz söylemlerini" gündeme getirmiştir. Bu durum sınırların bir anlamda kabul görmediğini ve yeni sınırların çizilmesi gerektiği düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan Türkiye'nin her ne kadar Suriye'de bulunması mecburiyetten olsa da hukuki bir zemininin olmadığı ve en son süreçte Türkiye'nin bu topraklardan çıkacağı söylemlerinin dile getirilmesi ise o bölgelerin Arap toprağı olduğunun benimsendiğini göstermiştir. Bu durum yerel halkta tam anlamı ile keskin bir ayırım oluşturmamış ve yeni sınırların çizileceği yönündeki söylemler olduğu gibi bu durumun hukuki olarak mümkün olmayacağı da ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu konuda bir ikiye bölünmüşlük tespit edilmiştir.

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı, Kilis'i yalnızca bir sınır şehri olmaktan çıkarıp, yoğun göç hareketlerinin merkezine dönüştürmüştür. Bu durum, yerel halkın sosyal dokusunda ve mekânsal yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. İlk yıllarda ensar-muhacir anlayışı ile başlayan karşılaşmalar, zamanla Suriyeli göçmenlerin kalıcı hale gelmesiyle birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Yerel halkın demografik değişim ve ekonomik rekabet gibi konulara dair endişeleri, sınır algısını daha da güçlendirmiştir. Sığınmacıların büyük bir kısmının geri dönmeyeceği ve Kilis'te kalıcı bir diaspora oluşturma ihtimali, bu sınır şehrinde yeni bir toplumsal dinamiğin şekillenmesine yol açmıştır.

100 yıllık bir sınır kurulumunun ardından Suriye iç savaşı sonucunda iki farklı ulus-devlet üyelerinin Kilis'te karşılaşması, Suriye iç savaşı'nın 13. yılına girdiği bu dönemde Kilis'te sosyo-mekânsal anlamda benzerliklerin kurulduğu gibi farklılıkların da olduğunu göstermiştir. Bu ayrışmanın temel argümanlarının; alış-veriş ve ticaret pratikleri, vatan, toprak ve milliyetçilik anlayışı, kültürel ve sosyal yaşam biçimlerindeki farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Diğer yandan geçen 13 yıllık süreçte yemek kültürü ile birlikte Kilis'teki yeni nesil Suriyelilerin eğitim, dil ve giyim-kuşam anlamında yerel halk ile bir benzeşme süreci yaşadığına yönelik işaretlerin varlığını da gözlenmiştir. Özellikle yemek kültürü söz konusu olduğunda birçok bakımdan benzerlik kurulduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla iki toplum arasında farklılıklar olduğu kadar bu yönlerden bir benzeşme sürecinin yaşandığı da söylemlere yansımıştır.

Kilis örneği, sınırların yalnızca iki coğrafi bölgeyi ayırmadığını, aynı zamanda kimliklerin ve toplumsal bağların yeniden inşa edilmesine neden olan yeni bir süreci başlattığını ortaya koymaktadır. Sınırların tarih boyunca farklı işlevler üstlendiği, toplumsal hafızada bir yandan ayrışmayı, diğer yandan geçmişteki etkileşimleri hatırlattığı görülmüştür. Yerel halk ile göçmenler arasındaki mevcut karşılaşmanın, zamanla yeni bir kültürel ve mekânsal yapı oluşturma potansiyeli de bulunmaktadır.

Alagöz (2020) "Ötekinin İnşa Edilmesinde Sınırların İşlevleri: Ermenistan-Türkiye Sınırı" adlı doktora tezinde sınırların kuruluş özelliklerine göre çizildikleri andan itibaren geçirdiği dönüşümlerin ulus-devlet politikalarından, sınır kimliğinden, sınırın komşu olduğu ülkeden ve sınırın kolektif yapısından hareketle şekillendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye-Ermenistan sınırının, tarihi süreç içinde her iki ülkenin de geliştirdikleri ilişkiler ve sınır bölgesinde yaşayan insanların deneyimlerine göre farklılaştığını öne sürmektedir. Buna göre Türkiye-Ermenistan sınırı farklı siyasi ve sosyal faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu sınır ve kimlik inşasının temelinde Ermeni meselesi (tehciri), Azerbaycan ve Türkiye arasındaki yakınlık, Türkiye'nin Karabağ konusunda Azerbaycan'ı desteklemesi ve Ermenistan'ın Türkiye ile imzaladığı Kars ve Gümrü Antlaşmaları en önemli faktörler olmuştur. Bu faktörler her iki tarafında sınır kimliği ve sosyo-mekânsal ayrışmasında etkili olmuştur (Alagöz, 2020: 157).

Alagöz'ün (2020) çalışması sınırların dinamik yapısını, sürekli değişim içinde olduğunu ve her sınır bölgesinin tarihi, sosyal ve politik olarak kendine özgü bir inşa süreci izlediğini göstermektedir. Nitekim Türkiye-Suriye Sınırında Sosyo-Mekânsal Ayrışma adlı bu araştırmada da Türkiye-Suriye sınırının Kilis kısmında sosyo-mekânsal ayrışmanın ve sınır kimliğinin inşa edilmesinde farklı süreçlerden geçtiği görülmüştür. Pasavan uygulaması, mayınların döşenmesi, akrabalık bağları ve farklı yerel tarihi anlatıların sınır inşasında etkili olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın en

başından beri vurguladığı yaklaşımın sınırların sabit bir çizgi olmadığı, her sınırın farklı bir kurulum sürecinden geçtiği ve bütün sınırları kapsayacak bir sınır teorisinin henüz geliştirilmediği görüşü desteklenmektedir.

Bu çalışma, sınır bölgelerinde, sosyal uyum politikalarının geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Eğitim, dil öğrenimi ve istihdam odaklı girişimlerin, hem yerel halkın hem de göçmenlerin sosyal entegrasyonuna katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Sınırın her iki tarafındaki kültürel ve ekonomik bağların yeniden canlandırılması, toplumsal uyumu yeniden güçlendirebilir. Ayrıca sınır bölgelerinde altyapı yatırımları ve sosyal hizmetlerin artırılması, göç akışlarını daha etkili bir şekilde yönetmek için önem arz etmektedir. Ulusal politikaların yanı sıra uluslararası işbirliği ve kalkınma projeleri, sınır bölgesindeki sorunların çözümüne destek olabilir.

Ayrıca bu çalışma sınır ve sığınmacı yönetiminin yerel toplumun kültürel-politik özellikleri dikkate alınarak yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu kapsamda Türkiye-Suriye sınırında güvenlik önlemleri arttırılmalı ve kaçak geçişler önlenmelidir. Kilis'te kaçak durumda olan göçmenler için yeni çalışmalar yapılmalı ve u konuda yerel topluma, ilgili kurumlar tarafından yeterli açıklamalar ve bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Bu araştırma, Türkiye-Suriye sınırı üzerine yapılan çalışmalara önemli bir katkı sunmuş ve Kilis özelinde sosyo-mekânsal ayrışmanın dinamiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Sınırların sadece ayrışma değil, aynı zamanda etkileşim ve dönüşüm alanları olduğunu vurgulayan bu çalışma, coğrafya ve sınır araştırmaları literatürüne de değerli bir perspektif kazandırmıştır. Elde edilen bulgular, yalnızca sınır çalışmalarında değil, aynı zamanda göç, entegrasyon ve kültürel etkileşim konularında da yol gösterici olma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye-Suriye gibi karmaşık bir yapıya sahip sınırların tarihsel ve toplumsal dönüşümüne dair bu analiz, Orta Doğu sınırlarının sosyo-politik yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbas, Z. ve Pınar, C. (2019). Suriye’de Etnik ve Dini Yapının Siyasete Etkisi. *Atlas Journal*, 5(20), 529-540.
- Abdulla, N. (2009). İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması. İstanbul. Avesta Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., Çulha Zabcı, F. ve Ergün, R. (2005). Kral-Devletten Ulus-Devlete. İmge Kitabevi. Ankara.
- Akdemir ve Akman, (2022). Sınırın İki Yüzü: Türkiye-İran Sınır Duvarı ve Hayata Etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21, 274-292.
- Akengin, H. (2015). Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekân Yönetimi. Pegem Akademi. İstanbul.
- Alp, M. (2021). Sınır Kimliği: Türkiye-Ermenistan Sınır Köyleri Üzerine Bir Değerlendirme (Kars-Akyaka Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Alagöz, R. (2020). Öteki'nin İnşa Edilmesinde Sınırların İşlevleri: Ermenistan-Türkiye Sınırı. Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Aljazeera. (03.16.2024). Aljazeera.com.tr 03.16.2024 tarihinde Aljazeera.com.tr: <https://www.aljazeera.com/news/2024/12/3/syria-tracker-maps-and-charts> adresinden alındı.
- Anderson ve O’Dowd. (1999). Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings. *Changing Significance, Reonal Studies*, 33 (7), 593-604.
- Aras, R. (2014). Türkiye’de Sınır ve Sınır Bölgeleri Çalışmaları: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Mukaddime*, (5) 2, 15-37.
- Aras, R. (2015). Mayın ve Kaçakçı: Türkiye-Suriye Sınırını İnşa ve Bozma Pratikleri. Çizgi Kitabevi. Konya.
- Arslan, O. (2017). Milli Sınırların Belirlenmesinde Misak-ı Milli’nin Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne.
- Aslan, C. (2008). Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. Sakarya.
- Aslan, M. (2019). Yeniden Yapılandırma Türkiye’nin Suriye’deki Modeli. SETA Yayınları:138. İstanbul.
- Atasoy, A. S., Geçen, M. ve Korkmaz, H. (2012). Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay)-Suriye Sınırı. *AÜ Türkiye Coğrafyası Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Tücaum, VII. Coğrafya Sempozyumu. Bildiriler Kitabı*, 107-119.
- Atasoy, E. ve Gülüm, K. (2020). Coğrafi Mekânın Eseri Olarak Etnoslar. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*. 25:161-190.
- Aydın Koyuncu, Ç. ve Yılmaz, S. (2019). Teritoryalite Beşeri ve Siyasal Etkileşimlerin Düzenlenmesinde Neden Hâlâ Önemli? *International Journal of Social Inquiry*, 12(1):317-343.
- Aydın, N.ve Ergün, E. (2017). Misak-ı Milli ve Günümüze Yansımaları. *Yeni Türkiye*, 93.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 231-274.
- Baş, A. (2012). 1957 Suriye Krizi ve Türkiye. *History Studies*, 4 (1), 89-109.

- Benedict, A. (2020). Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. *Yenilenmiş ve Genişletilmiş Basım*. İskender Savaşır (Çev.). Metis Yayınları. İstanbul.
- Benek, S. (2016). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı. *In Gaziantep University Journal of Social Sciences 15(1)*, 171-192.
- Beşe, İ. (2009). İşgalden Kurtuluşa Kilis:1918-1921. Başak Matbaa. Ankara.
- Bozdoğan S. ve Benek. S. (2021). Modern Coğrafi Düşüncede Mekân ve Yer Kavramlarının Teorik Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Coğrafya Dergisi*, 43:177-195.
- Budak, M. (1997). Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(38), 397-425.
- Cebeci, K. (2008). Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, (71), 23-39.
- Cebesoy, A. F. (2000). Sınıf Arkadaşım Atatürk. Temel Yayınları. İstanbul.
- Cleveland, W. L. (2015). Modern Ortadoğu Tarihi. (Çev. Harmancı. M.) Agora Kitaplığı. İstanbul.
- Çakmak, R. A. (2021). Sykes-Picot Antlaşması'nın Suni Sınırlarında Meydana Gelen Değişikliklerde Mezhep Faktörü: Suriye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çınar R. ve İ. Çapçioğlu. (2021). Türkiye-Suriye Sınır Hattının Oluşum Süreci ve Sınır Güvenliği Politikalarının Göç Yönetimine Etkisi. (İçinde, Ed. Karakoç Dora ve Korkmaz). *Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Göç ve Sınır Politikaları*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Çimen, A. (2020). Kısa Ortadoğu Tarihi. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Çolakoğlu, S. (1991). Kilis Direniş – Kurtuluş ve Sonrası. Feryal Matbaacılık. Ankara.
- Çolakoğlu, S. (2003). Daha Sonrası (1949-2003). Kilis Kültür Derneği Yayını.
- Deniz, T. (2020). Sınırsız Dünya Söylemleri Altında Sınırlar, Sınır Güvenliği ve Sınır İnsanları, *Doğu Coğrafya Dergisi*. 25(44), 235-252.
- Donnan, H. ve Wilson, T. M. (2002). Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dönmez, G. (2010). 21. Yüzyılda Değişen Sınır Algısı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Durgun, S. (2011). Memalik-i Şahane'den Vatan'a. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Ekmekçioğlu, A. (2021). Sınırların Kavramsal Çerçevesinin İncelenmesi ve Sınıflandırılması. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 135-168.
- Ercivan, H. (2010). 19. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Yönüyle Kilis Kazası. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Eroğlu, C., Babuçoğlu, M. ve Köçer, M. (2012). Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep. ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi). Ortadoğu Kitapları No: 2. Ankara.
- Erözden, O. (1997). Ulus-Devlet. Dost Kitabevi. Ankara.
- Flint, C. ve Taylor, P. J. (2014). Siyasi Coğrafya: Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik. Fulya Eker (Çev.). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Gellner, E. (2018). Uluslar ve Ulusçuluk. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu (Çev.). Hil Yayınları.
- Görentaş, B. (2018a). Geograpy and Border. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 322-328.

- Görentaş, B. (2018b). Imagining Geograpy: National Identity, Narrative and Bordering. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 139-1434.
- Görentaş, B. ve Yiğit, N. (2024). Kilis'te Sosyo-Mekânsal Ayırışma, Sınır ve Kimlik, *Asia Minor Studies*, 12 (1), 106-122.
- Gözcü, A. ve Çakmak, F. (2019). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'nin Güney Sınırında Gerçekleştirilen Kaçakçılık Faaliyetleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 683-714.
- GİB. (15.03.2024). Göç İdaresi Başkanlığı. 15.03.2024 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Green, S. (2014). Sınır Araştırmaları: Alanla İlgili Bazı Düşünceler. *Toplum ve Bilim* 131, 32-43.
- Gümüşçü, O. (2010). Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı. *Bilig*, 52, 79-104.
- Gümüşçü, O. (2013). Coğrafya'ya Davet. Yeditepe Yayınevi. İstanbul.
- Hacısalıhoğlu, F. (2021). Teritoryal Tarihyazımı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40 (70), 382-406.
- Hobsbawn, E. J. (1993). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik. (Çev. Osman Akınhay). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- İncili, Ö. F. (2013). XIX. Yüzyılda Kilis Şehrinin Coğrafi Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İncili, Ö. F. ve Akdemir, İ. O. (2016). Yerinden Edilmişliğin Coğrafi Analizi: Kilis'te Suriyeli Sığınmacılar. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (34), 118-133.
- İncili, Ö. F. (2023). Tarihi Coğrafya: Coğrafi Sınırlar, Yerleşim Alanları ve Mekân Kültürü. (Ed. Yıldırım, M. A.). Geçmişten Günümüze Bilge Şehir: Kilis, 1-60.
- Jusoor Araştırma Merkezi (10.21.2022). 10.04.2023 tarihinde [Jusoor.com:https://jusoor.com.tr/details/suriyede-turk-varliginin-haritasi](https://jusoor.com:https://jusoor.com.tr/details/suriyede-turk-varliginin-haritasi) adresinden alındı.
- Karabağ, S. (2006). Mekânın Siyasallaşması. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Karabağ, S. (2008). Jeopolitik Açından Sınırlar. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Karpat, K. (2021). Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet ve Milliyetçilik. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2021a). Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Karlı, Ş. (2019). Duvarın Toplumsal İnşası: Nusaybin Örneğinde Türkiye-Suriye Sınırı. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kaya, İ. (2014). Coğrafi Düşüncede Mekân. Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Bildiriler Kitabı. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği Yayınları.
- Kesici, Ö. (1994). Kilis Yöresinin Coğrafyası. Kilis Kültür Derneği Yayınları. No:12.
- Kodaman, T. ve Birsal, H. (2012). Arap Baharı Rüzgârında Bir Kimlik Arayışı, Arap Milliyetçiliğinden Suriyeliliğe: Bir Suriye Paradoksu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(7), 17-29.
- Konyalı, İ. H. (1968). Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi. Fatih Matbaası. İstanbul.
- Korkut, C. (1970). Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye'nin Sınırları. İzmir Eğitim Enstitüsü. *Uyanış Dergisi Yayınları*: No:11.
- Köse, B. (2019). Sosyo-Mekânsal Ayırışma ve Güvenlikli Siteler: Antalya Örneği. Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.

- Köse, E. (2022). Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Sınır Ötesi Harekâtlarının Önemi. Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara. 2022.
- Kuzgun, M. ve İncili, Ö. F. (2023). Sınırın Tarihi ve Coğrafi Yansımaları: Kilis Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (34), 390-421.
- Lacoste, Y. (1998). Coğrafya Savaşmak İçindir (A. Arayıcı, Çev.). Özne Yayınları. İstanbul.
- Metintaş, M. Y. (2019). Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 3(5):1-26.
- Metin, O. ve Ünal, Ş, (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 273-294.
- Meydan, E. (2022). Hristiyan Haçlı Seferlerine Motive Eden Dini Söylemler Üzerine Bir Araştırma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 1-19.
- Newman, D. (2005). World Society, Globalization and Borderless World: The Contemporary Significance Of Borders and Territory. *World Society Focus Paper Series*, 1-24.
- Oğuz, M. C. (2008). Söylem Analizi. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 5, 52-57.
- Olgun, C. K. (2008). Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 5, 66-70.
- Öğüt, T. (2011). Milli Sınırların Oluşumu Sürecinde Güneydoğu Anadolu'da Kaçakçılık Ekonomisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 31(2), 91-122.
- Özbey, K. (2019). Modern Türkiye'de Sınırlar ve Sınırın Sosyolojik İnşası. *Sosyoloji Dergisi*, (40), 239-264.
- Özbey, K. (2020). Milliyetçilik Kuramları Bağlamında Sınırlar. *Turkish Studial Social*, 15(4):2083-2097.
- Özbey, K. (2023). Sosyolojik Teorilerde Sınırlar: Sınır Sosyolojisinin İmkânı ve İnşası. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 11, 1-18.
- Özdemir, E. (2018). Kimlik. (İçinde Atılgan ve Aytekin). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, 201-212.
- Özdemir, H. (2012). Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşmeyle Etkileşimi: Vazgeçilmeyen Ulus-Devlet, Yükselen Ulusçuluk. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 39-59.
- Özey, R. ve Kocalar, A. O. (2019). Siyasi Coğrafya. Aktif Yayınevi. İstanbul.
- Özgen, N. (2010). Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 1-26.
- Öztürk, Y. (2007). Tarih ve Kimlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1), 1-25.
- Paasi, A. (1998). Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows. *Geopolitics*, 3(1), 69-88.
- Paasi, A. (1999). Boundaries as Social practice and Discourse: The Finnish-Russian Border. *Regional Studies*, 33 (7), 669-680.
- Savaşçıoğlu, R. (2008). Tarihi Kilis Evleri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Şahin, K. (2009). Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet. Yeniüzyıl Yayınları. İstanbul.

- Şenoğuz, P. H. (2014a). Demarcating Kilis As A Border Town: Community, Belonging and Social Mobility Among Socio-Economic Strata On The Syrian Border Of Turkey. Doktora Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şenoğuz, P. H. (2014b). Ahlaki Ekonominin Sınırları: Kilis'in Kayıtdışı Ekonomisi ve Yeni Zenginleri. *Toplum ve Bilim*, 131, 105-134.
- Şenoğuz, P. H. (2014c). Türkiye-Suriye Sınıırında Bir Kasabadan Sözlü Tarihle Sınıra Bakmak. *Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de yabancılar, göç ve devlete disiplinlerarası bakışlar*.
- Şenoğuz, P. H. (2015). Sahanın Gölgeleleriyle Baş Etmek: Türkiye-Suriye Sınıırındaki Kilis'te Kaçakçılık Anlatıları. *Gaziantep University Journal of Socia Sciences*, 14(1):1-17.
- Taşkın, O. (2022). Suriye'de Kalan Toprakları ve Kilis Halkı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12 (3), 1772-1783.
- Tatar, C. (2020). Misak-ı Milli (Milli Yemin Ulusal Ant)'nin 100'üncü Yılı. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri. İstanbul. Epsilon.
- Tekin, F. (2012a). Sosyolojik Açından Sınır: Hakkari Örneği. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Tekin, F. (2012b). Sosyolojik Açından Sınır: Derecik Örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (28): 27-48.
- Tekin, F. (2012c). Sınırlar, Bölgesel Kimlikler ve Ümmet Tasavvuru, *Milel ve Nihal*, 9 (3), 157-175).
- Tekin, F. (2020). Sınırın Sosyolojisi: Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Tuncel, M. (2002). Kilis. *İslam Ansiklopedisi*, 26, 5-8.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2014). Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür ve Mekân. Çantay Kitabevi İstanbul.
- Tüik, (2023). www.tüik.gov.tr.
- Umar, Ö. O. ve Yenisu, M. (2020). Gizli Antlaşmalar Çerçevesinde San Remo Konferansı'nda Ortadoğu'yu Şekillendirme Çabaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(101), 29-70.
- Wilson, T. ve Donnan, H. (1998). Border Identities: Nation and State at International Frontiers. *Cambridge University Press*.
- Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20), 225-237.
- Yaprak, M. (2021). Ortadoğu'nun Sınırlarının Jeopolitik Arka Planı ve Geleceği. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.
- Yazgan, Ö. (2007). Türkiye-Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989). Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara.
- Yenidoğan, H. (2023). Orta Çağ'da Kilis. (Ed. Yıldırım, M. A.). *Geçmişten Günümüze Bilge Şehir Kilis*. 95-131.
- Yıldırım, A. (2013). Devlet, Sınır, Aşiret: Nusaybin Örneği. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Yıldırım, A. (2020). Sınır Taşlarından Dikenli Tel ve Mayına: Türkiye-Suriye Sınırının Kalınlaşması. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 49(49), 29-47).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları. Ankara.
- Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Algılayışları. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Kongresi: Küresel Değişim ve Hareketlilik Bildiri Kitabı.
- Yılmaz, E. E. (2019). Sosyo-Mekânsal Üretim İlişkilerini "Sınır Kavramı" Üzerinden Okuma Denemesi: Sınır İmgeleri. Yüksek Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Mardin.

EK-1: GÖRÜŞME FORMU

Merhaba

Ben Nizamettin YİĞİT

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitimi Coğrafya Bilim Dalında yüksek lisans yapmaktayım. Öncelikle benimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için size teşekkür ederim. Sizinle yapacağım bu görüşmede 1921 yılında çizilen Türkiye-Suriye sınırının sosyo-mekânsal sürecini ve Kilis yerelinde sığınmacıya yönelik toplumsal algıyı anlamaya çalışacağım. Bu çalışma için vereceğiniz bilgilerin çok değerli olduğunu belirtmek isterim. Bu çalışma, Kilis'teki sınır kurulumu ve sığınmacılara yönelik bilimsel bir araştırmadır. Bu çerçevede anlattıklarınız kesinlikle gizli kalacak, hiçbir kişi ya da kurumla paylaşılmayacaktır. İstemezseniz görüşmeyi yarıda kesebilir, hoşunuza gitmeyen sorulara cevap vermeyebilir ya da daha fazla açıklama isteyebilirsiniz. Desteğiniz için teşekkür ederim.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Sınırın ilk çizildiği zamanlar ile ilgili neler biliyorsunuz? Eskiden Suriye'ye giderken sınırı belirten bir işaret var mıydı?
2. Sınıra dair bildiğiniz veya büyüklerinizden duyduğunuz olay ve hikayeler var mı?
3. Mayınların ne zaman döşendiğini hatırlıyor musunuz? Sizce mayınlar neden döşendi?
 - Mayınların döşenmesi sınır geçişlerini engelledi mi?
 - Mayınla ilgili duyduğunuz veya bildiğiniz bir olay var mı?
4. Kilis'in geçmişteki ekonomik durumu ve sınır ticareti hakkında neler hatırlıyorsunuz?
5. Sınırın diğer tarafında sizin veya tanıdıklarınızın toprağı var mıydı?
 - Bu toprakları işlemek için sınırdan nasıl geçildiğini hatırlıyor musunuz?
6. 100 yıl önce çizilen Türkiye-Suriye sınırından önce her iki tarafta Osmanlı toprağıydı. Kilis Halep'in bir kazasıydı. Bu durum sizin için ne anlama geliyor?
7. Suriye'de akrabalarınız var mı? Var ise;

- Suriye'deki akrabalarımız ile görüşüyor musunuz? Görüşüyorsanız nasıl iletişim kuruyorsunuz?

8. Daha önce Suriye'ye gittiniz mi? Gittiyseniz;

- Dil olarak anlaşabiliyor muydunuz?

- Suriye'de size karşı nasıl bir yaklaşım gözlemlediniz?

9. Türkiye'nin Suriye'de güvenliğini sağladığı bölgenin geleceğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

10. 2011 yılından beri Kilis'te Suriye vatandaşları ile birlikte yaşıyorsunuz. Günlük yaşamda gördüğünüz;

- Farklılıklar nelerdir ve benzer yönler nelerdir?

EK-2: KATILIMCI LİSTESİ

1. Cemal, 80, İlkokul Mezunu, Çiftçi
2. Devran, 81, İlkokul Mezunu, Sınır Ticareti
3. Faruk, 60, Lise Mezunu, İşletmeci
4. Hanifi, 40, Lise Mezunu, Mahalle Muhtarı
5. Mehmet, 75, İlkokul Mezunu, Vakıf Çalışanı
6. Ökkeş, 76, İlkokul Mezunu, Yemeni Ustası
7. Murat, 56, Lise Mezunu, Mahalle Muhtarı
8. Yavuz, 65, Yüksek Lisans Mezunu, Kütüphaneci,
9. Nihat, 50, Lise Mezunu, Yerel Gazeteci (Radyocu)
11. Şevket, 40, Lise Mezunu, Yerel Vakıf Başkanı
12. Kasım, 60, İlkokul Mezunu, Terzi
13. Asım, 62, Lise Mezunu, Siyasi Parti Temsilcisi
14. Kadir, 60, Lise Mezunu, Yerel Muhabir,
15. Nejat, 76, İlkokul Mezunu, Kamyoncu,
16. Şinasi, 69, Lise Mezunu, Tekstilci
17. Derman, 75, İlkokul Mezunu, Yerel Müzisyen
18. Özcan, 50, İlkokul Mezunu, Ayakkabı Tamircisi,
19. Muhsin, 77, Lise Mezunu, Yerel Dernek Başkanı
20. Salih, 80, Okula Gitmemiş, Sırtçı
21. Serhat, 60, İlkokul Mezunu, Sınır Ticareti
22. Erol, 65, İlkokul Mezunu, Konfeksiyoncu

23. Mahir, 55, İlkokul Mezunu, Tirci
24. Mustafa, 60, İlkokul Mezunu, Pazarcı
25. Ayhan, 30, Lise Mezunu, Tamirci
26. Murtaza, 70, İlkokul Mezunu, Seyyar Satıcı

EK-3: ETİK KURUL RAPORU

T.C. KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ ETİK KURUL KARARLARI	
Toplantı Tarihi:26.03.2024	Toplantı Sayısı: 2024/03
Üniversitemiz Etik Kurulu 26.03.2024 tarihinde Prof. Dr. M. Fatih KANTER başkanlığında toplanarak aşağıdaki kararları almıştır.	
Karar: 14 Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Bilal GÖRENTAŞ'ın danışmanlığını yaptığı 2210471001 numaralı yüksek lisans öğrencisi Nizamettin YİĞİT'in " <i>Türkiye- Suriye Sınırında Sosyo-Mekansal Ayrışma</i> " başlıklı çalışmasının etik açıdan uygun olduğuna, konunun gereği için Rektörlük Makamına arzına;	
Oy birliği ile karar verilmiştir.	
Prof. Dr. M. Fatih KANTER Başkan	
Doç. Dr. İbrahim EFE Başkan Yardımcısı	Prof. Dr. Abdurrahman ÇETİN Üye
Prof. Dr. Fatih BEKTAŞ Üye	Prof. Dr. Mustafa DEDE Üye
Prof. Dr. Memet KULE Üye	Prof. Dr. Reşat KARTAL Üye
ASLI GİBİDİR. Prof. Dr. M. Fatih KANTER Başkan	

EK-5: TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDAN GÖRÜNÜMLER

Doğançay köyü ve karşısında sınır duvarı (09.02.2024)

Doğançay köyü (09.02.2024)

Akıncılar (Seve) köyü, sınırın diğer tarafında çift süren Suriyeliler (10.02.2024).

Akıncılar (Seve) köyü ve köy camisinin hemen dibinden geçen Türkiye-Suriye sınırı (10.02.2024)

Sırda yer alan Demirişık köyünden geçen Türkiye-Suriye sınırından görünüm (10.02.2024)

ÖZGEÇMİŞ

1. KİŞİSEL BİLGİLER			
Adı Soyadı	: Nizamettin YİĞİT		
Unvanı	:		
ORCID	: 0009-0000-5828-5860		
Doğum tarihi	:		
Doğum yeri	:		
E mail	:		
2. ÖĞRENİM BİLGİLERİ			
Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans			
Yüksek lisans			
3. YABANCI DİL BİLGİSİ			
4. MESLEKİ DENEYİM VE ÜYELİKLER			
5. YAYINLAR VE ÖDÜLLER			